

Ajiniyaz atındağı NMPI

**Milliy ideya tiykargı túsini
hám printsipleri**

Assistent oqıtıwshısı Bazarbaeva G.

Milliy ideya, ruwxylıq tiykarları ha`m huqıq ta`limi kafedrası
2017-2018 oqıw jılı

1 tema. Milliy ideyası pa`ninin` predmeti maqseti ha`m wazıypaları.

Reje

- 1.«Milliy ideya» pa`nin oqıtıwdın` za`ru`rligin tiykarlaw ma`selesi.
- 2.«Milliy ideya» pa`ninin` tiykarı problemaları, funksiyaları.
- 3.Milliy ideyanın` maqseti ha`m wazıypası.
- 4.Ja`miyet rawajlanıwının` ideyalar ha`m ideologiyalar menen baylanısı.
- 5.Milliy g`a`zsizlik ideologiyasın u`yreniwdin` O`zbekstanda erkin demokratiyalıq ha`m puqaralıq ja`miyetti payda etiwde a`hmiyeti.

Ha`r qanday pa`nnin` bilimler sistemasındag`ı o`zine ta`n tu`sinikleri, nızam, kategoriyaları boladı. Olardıń ha`mmesi pa`n u`yrenetug`ın taraw, yag`nıy predmettin` o`zine ta`n qa`siyetleri menen tıg`ız baylanıslı. Biz u`yreniwge kirisip atırg`an «Milliy ideya» pa`ni bunnan shet emes. Onın` ha`m o`z predmeti nızam ha`m kategoriyaları, maqset ha`m wazıypaları bar.

«Ideya» ha`m «ideologiya» tu`sinikleri olardıń xalıqlar ha`m ma`mleketler ta`g`dirine ta`siri ha`zirgi zamandag`ı ideologiyalıq processler, milliy ideyanın` mazmun, ma`nisi, tu`sinikleri, qa`liplesiw nızamlıqları, payda bolıw qa`siyetleri, onın` halqımız qa`lbine ha`m sanasına sin`iw jolları ha`m usılları bul pa`nnin` predmetin belgileydi. Onın` tusinik ha`m kategoriyaları bir pu`tin sistema formasında payda boladı. Milliy ideyanın` tiykarı tu`sinik ha`m principlerin puqaralarımız qa`lbi ha`m sanasına sin`diriw faktorları ha`m quralları sol sistemanın` sostavlıq bo`legi bolıp. pa`nnin` tiykarı tu`sinik ha`m kategoriyaları qatarında u`yreniledi.

Da`slep, sonı ayırıqsha ayıw gerek, buring`ı Awqam da`wirinde ideyalar du`nyası, onın` o`zine ta`n nızamlıqları, olardıń ja`miyet ha`m insan turmısındag`ı ornı ha`m a`hmiyetin u`yrenetug`ın ayırıqsha pa`n jok edi. Ha`tteki bul taraw qa`nigelerin, yag`nıy filosofiya boyınsha kadrlar tayarlaytugın universitetlerde de bul boyınsha temalar usı pa`nnin` tiykarın quraytug`ın ilimiy sistema sıpatında oqıtılmaytug`ın edi. Bunnın` tiykarı sebeplerin to`mendegishe tusindiriw mu`mkin:

Birinshiden, buring`ı marksistlik-leninlik ideologiya rawajlanıwdın` tiykarı nızamlıqların durıs tu`sindirip beretugın birden-bir ta`liymat degen dogma tamamlang`an haqıyqıylıq sıpatında edi. Bunday ko`z-qaras ulıwma insaniy a`hmiyetke iye bolg`an ideyalar tuwralı pa`n- «Ideologiyanın`» u`yrenilmesligine alıp keldi. Ulıwma buring`ı Awqam tusında sotsiologiya, kulturologiya, politologiya kibi pa`nler de ulıwma insaniy printsipler tiykarında oqıtılmas, aksiologiya, konfliktologiya, geosiyasat tuwralı aytarlıqtay mag`lıwmatlar berilmes edi.

Ekinshiden, ideyalar tuwralı bilimlerde iyelew bul tarawdın` o`z nızamlıqları ha`m a`mel qılıw printsipleri barlıg`ın tikkeley qalay bolsa solay ko`rsetip qoyg`an bolar edi. Bul bolsa, ta`biyiy tu`rde bul tarawda payda bolg`an ta`liymatlardıń mazmunı, ma`nisi, qanday maqsetlerge qaratılğ`anı, kimlerge xızmet qılıwı tuwralı anıq tu`siniklerdi qa`liplestirer edi. Bul ja`miyet rawajlanıwında antogonistlik qarsılıqlardı absolyutlendiriw, insaniyattın` bir bo`legin klass sıpatında joq qılıp jiberiw, qalg`an bo`leginin` u`stinen diktatura ornatiw arqalı bul du`nyanın` qıyalıy ja`nnet –kommunizm qurıwdı ku`seytug`ın ta`liymattı a`shkara qılıp qoyg`an bolg`an bolar edi.

U`shinshiden, bul tarawdag`ı qa`niygelerdin` sana ha`m du`nya qarasin buring`ı sovet da`wirinde ulıwma insaniy printsipler, nızam, qag`ıydalar menen emes, al totalitar ideologiya ha`m hu`kimranlıq qılıwshı du`zinnin` maqsetleri jolında qa`liplestiriwge xızmet qılatug`ın geybir pa`nler oylap tabıldı ha`m ta`lim sistemasına kirgizildi. Ma`selen, joqarg`ı oqıw orınlarının` filosofiya, sotsiologiya qa`niygelerin tayarlaytug`ın bo`limlerde «Burjuaziya filosofiyasına sın». Ha`zirgi zaman batus sotsiologiyasına sın sıyaqlı oqıw kursları oqıtılardı. «Ilimiy kommunizm»; «ilimiy ateizm» «siyasiy ekonomiya» boyınsha sabaq alıp barıw ba`rshe joqarı oqıw orınlarındag`ı ta`lim sistemasının` quramlas bo`legi edi.

G`a`rezsizlikke eriskenimizden keyin awhal tu`pten o`zgerdi. Sotsiologiya, kulturologiya, politologiya sıyaqlı pa`nler ta`lim sistemasının` quramlas bo`legine aynaldı.

Biz u`yreniwge kirisip atırg`an bul pa`n o`zinnin` kategoriyaları, tu`sinik ha`m nızamlıqları, maqset ha`m wazıypalarına iye. «Ideya», «ideyalıq printsipler», «ideyalıq ta`rbiya», «ideologiya», «ideologiyalıq sistema», «ideologiyalıq poligon», «ideologiyalıq immunitet» ha`m basqalar bul pa`n u`yrenetug`ın tu`sinik ha`m kategoriyalar qatarına kiredi.

Sonın` menen birge, bul pa`nnin` predmeti ideyalar sistemasının` sotsiallıq rawajlanıwg`a baylanıslı nızamlıg`ı, yag`nıy ha`r qanday ja`miyettin` o`zine ta`n ideyalıq printsipleri bolıwı sha`rtligi, ha`zir

ja'miyet yakiy ma'mleket o'zining sotsialliq duzimine say keletug'm ideologiyaliq qorg'anıw sistemasın jaratıw za'ru'rliğı tuwralı nızam-qag'ıydalardıń mazmunı-ma'nisi ha'm payda bolıw o'zgeshelikleri kibi ma'seleleri ha'm qamtıp aladı.

«Milliy g'a'rezsizlik ideyası» pa'ni da'slep, ideya ha'm ideologiya tuwralı, olardıń tariyxıy, filosofiyalıq tamırları haqqında teren bilim beredi. Bul o'z gezeginde bul tu'siniklerdin' mazmunın, olardıń do'retiwshilik ha'm wayrangerlik qa'siyetleri, insaniyat rawajlanıwı ushın unamlı ha'm unamsız bolıwı, g'a'rezsizlik ideyasının' do'retiwshilik ma'nisi, g'a'rezsizliktin' en' muqaddes qa'driyat ekeni, onı abaylaw, saqlaw, qorg'aw ha'rbirimizdin' a'liyanab wazıypamız ekenligin an'lawg'a ja'rdem beredi.

Ideyalar tuwralı bilimgerge insaniyat tariyxının' en' qa'dimgi da'wirlerinen baslap u'iken itibar berilgen. Bul atamanın' mazmun, ma'nisi «ideya» tu'sinigi arqalı beriledi. Ideya grekshe «idea» so'zinen alıng'an bolıp «obraz», «sırtkı ko'rini» degen ma'niske iye. Rawajlanıw barısında bul tu'siniktin' mazmunı o'zgerip barg'an ha'm falsafa tariyxında ha'r qıylı ma'niste isletilgen. Ma'selen, Platonda «ideyalar-du'nyanın' jaratıwshısı, tiykarı ha'm obektiv reallıq»sıpatında tu'sindiriledi, Demokrit en' mayda bo'linbes bo'lekshe atomlardı ideyalar dep atag'an. Belgili nemis filosofi Gegeldin' pikirinshe ideya ha'mme na'rsenin' do'retiwshisi, tiykarı. Ko'p g'ana qa'nigelerdin' pikirinshe ,a'yemgi qa'dimgi du'nyada ideya, ideologiya bir ma'nide isletilgen. Bunda tiykarınan bul tu'siniklerdin' insan du'nya qarası ha'm isenimin qa'lipsetiriwdegi ornı ha'm a'hmiyetine ko'birek itibar berilgen. Ma'selen, ha'zirgi dintanıwda dinnin' da'slepki formaları dep tu'sindiriletug'm animizm, totemizm, fetishizm mısasında ko'riw mu'mkin. Olardıń ha'r biri ma'lim ideyag'a isenim ha'm inanım ha'm olardı bir qatar absolyutlestiriw na'tiyjesinde dunyag'a kelgen Olar o'z da'wirinde ruwdı, ya qa'wimdi, ya xalıqtı birlestirip olardı du'nyag'a ko'z-qarasın ma'newiy ta'rtipke salıwg'a xızmet qılg'an. Tap usı ma'niste g'ana olardı ideologiya wazıypasın atqarg'an isenim formaları dese boladı. Keyinshelik «ideya» ha'm «ideologiya» tu'siniklerinin' mazmunı ken'eytip barg'an. U'iken- u'iken territoriyalarda jasaytug'm xalıqlardı birlestirgen ideya ha'm ideologiyalar payda bolg'an.

Olar bul territoriyalarda jasap atırg'an adamlar turmısında ju'da ha'm ayrıqsha a'hmiyetke iye bolg'an. Ata-babalarımızdin' bunnan u'sh min' jıllar ilgeridegi qaraları, ideyaları ha'm inanımınan sa'wlelendiriwshi derek- «Avesto» kitabı mısasında bunı anıq ko'riw mu'mkin. Onda tek Zardusht ta'liyimatı g'ana emes, al sol da'wirdegi en' tiykarı ideyaları ha'm bul ideyalarg'a su'yenip jazılg'an qosıqlar, hikayat ha'm ra'wiyatlar ja'mlengen. Birneshe kitaptan ibarat bolg'an «Avesto» ja'miyet ha'm insan turmısının' ba'rshe tarawlarında ideyalar ulıwmalastırg'an, regionımız xalıqlarınin' olar tiykarında qa'liplesken jasaw ha'm turmıs keshiriw nızam -qag'ıydaların o'zinde ja'mlegen.

Jurtımızda b.e.sh. IV a'sirde basıp alg'an Makedoniyalı Aleksandr «Avestonın'» bir g'ana nusqasın saqlap qalıp, onı wyreniw ushın ustazı Aristotelge jibergen. Geybirewler Aleksandr «Avestonın'» tilin bilmegenligi, onın' ma'nisin tu'sinbegeni ushın kitaptın' qa'dirine jetpegen ha'm joq qılıwdı buyırg'an degen haqıyqattan jıraq pikirleri menen ja'ha'ndi xayran qaldırıp kiyatırg'an mashhur filosof Aristoteldey ullı oy iyesinen ta'lim ta'rbiya alg'an Aleksandardın' kitaptın' qa'dirine jetpegenine isenip bola ma? Ol sonshellı sawatsız adam bolg'an ba? Joq, a'lbette. Aleksandr kitap ne eken ligin, onın' ideyaları adamlarg'a qanday ta'sir ko'rsetiwı mu'mkinligin jaqsı bilgen. Sonın' menen birge onın' a'skerlerine qattı qarsılıq ko'rsetken bul u'ike xalıqlarınin' ideyaları «Avestoda» o'z sa'wleleniwın tapqanın, ol qullıqqa bash bermesten, kitaptag'ı usı ideyalarg'a su'yengen halda, tez arada ja'ne g'a'rezsizlik ushın gu'reske shıg'ıwın ju'da jaqsı tu'singen.

Qullası, Turan xalıqların jaqsı ideyalardan ayırıw, oylawdı qa'ramlıqta saqlawdin' en' jaqsı ha'm maqul jolı- onı o'zliginen ju'da etiw, g'a'plette saqlaw, tariyxın umıtwıg'a alıp barıw arqalı a'melge asırıwın jaqsı bilgen Aleksandrın' «Avestonı» joq qılıwg'a urınıwı ta'biyiy edi. Keyinshelik basqa ja'ha'n fotihleri ha'm usıg'an uqsas jollardan barg'anı pikirlerimizdi maqullaydı.

Tariyxtan ma'lim, oraylasqan iri ma'mleketler ha'm imperiyalardıń payda bolıw protsessinde ideya ha'm ideologiyalardıń a'hmiyeti ja'ne de artadı. B.e.sh. IV-I ha'm eramızdin' baslarında Rim tariyxı bug'an birden-bir misal boladı. Bul qala-ma'mleketlerde onın' puqaraları qudaylar ta'repinen en' joqarg'ı maqomg'a iye adamlar sıpatında ta'n alıng'anı tuwralı ideya u'stinlikke iye edi. Bul o'z na'wbetinde ba'rshe rimlilerdin' o'z-ara ten'ligi ideyasının' ken' qa'liplesiwine ha'm usı tiykarda ideologiyanın' bekkemleniwine sebep bolg'an. Mine bul ideologiyag'a ko're, Rim xalqı ra'ha'tte jasawı, ayrıqsha bir sotsialliq siyasiy du'zimdi saqlap turıwı, ko'p mın' sanlı qullar bolsa, miynet qılıwı lazımi edi.

Tariyxtan ma'lim ha'm mashhur bolg'an Spartak basshılıg'ında qullar qozg'alan'ı usı ta'rtipke qarsı ko'terilgen ha'reket ekenin jaqsı bilemiz. Qozg'alan'shılar sanı 100 mın'g'a jetiwine qaramastan bul ha'reketin' jen'iske erise almaslıg'ı anıq bolg'an. Sebebi bul payıtta rimliler o'zleri ushın nızamg'a bul jasaw ta'rtibine aynalg'an ideya tiykarında qa'liplesken ta'rtipti buzıwg'a jol qoymas edi. Bul ideya rimlilerdin' turmısı ushın gu'res baratırg'an bir sharayıtta olardıń arasınan Spartak ha'm onın' ta'repdarlarına qarsı bir neshe ju'z mın' a'skerdi saralap alıw imkaniyatın bergen.

Ulıwma alg'anda, A'yemgi Rimdegi o'zine ta'n ma'nis-mazmung'a iye bolg'an (yag'nıy «Qullar miynet-rimlilerdin' ra'ha'ti» printsipi tiykarında) ten'lik ideyası a'ste aqırın xalıqtı alamang'a, imperiya

ushın za'ru'r bolg'an a'skerlerge, jokarıdag'ı printsipti so'zsiz qorg'awg'a tayar turg'an armiyag'a aynaldırg'an. Imperiyamı jaratutug'ın du'nyaqaras ha'm ideologiya tez ja'mlesken. Bul bolsa o'z na'wbetinde usı armiyanın' baslıqları-Rim imperiyasının' jawınger a'sker basıları YUliy TSezer , Oktavian Avgustin ha'm basqalardı tariyx saxnasına alıp shıqtı. Usı da'wirde Rimnin' qasında Afina ma'mleketi de gu'llep jasnag'an bolıp, onın' tiykarg'ı turmıs printsipi erkinlik ideyasına su'yenetug'ın edi. Rim armiyası ma'deniy rawajlanıw tamannan u'stin bolg'an Afinanı tez arada basıp aldı. Biraq o'z territoriyasında Afinadag'ıday erkinlik ideyasın u'stinlikke iye printsipke aynaldıra almadı. Sebebi erkinlik ideyası totalitarizm ushin en' tiykarg'ı ma'newiy qa'wip bolıp esaplanadı. Turmısı erkinlikke tiykarlang'an Afina insaniyat ma'deniyatının' bekkem tamaltasların' biri, rawajlang'an, joqarı ma'newiy qa'diriyatlar u'stin bolg'an tsivilizatsiyamı du'nyag'a keltirgen edi. Bul da'wirdegi ilim ha'm ma'deniyattın' rawajlanıwı insaniyattı usı bu'ginge deyin su'ysindirip kelmekte.

Rim bolsa ilim ha'm ma'deniyat boyınsha Afinag'a ten'lese almas edi ha'm bul tarawlarda onnan u'stinirek bolg'an birer kashfiyot yakiy jan'alıq jarata almadı. Ol du'nyag'a qorqıw salg'an wayranger ha'm basıp alıwshı imperiyamı, urısqaq ha'm zoraban armiyamı jarata aldı. Rimliler sol da'wirde Afinanı jen'ip ha'm onın' u'stinen hu'kimranlıq ornatqan bolsa da, afinalılardan u'yreniwden arlanbag'an. Ha'tte en' ataqlı Rimliler o'z perzentleri ushin ustaz ha'm oqıtıwshılardı afinalılar arasınan tan'lag'an ha'm bunı maqtanış tutqan. Belgili frantsuz filosofi J.J. Russo bul tuwralı bılay jazg'an: «Siyasiy tamannan a'zzi bolg'an Afina ideyalıq ha'm ma'newiy tamannan Rimdi ilajsız dize bu'ktiriwge ma'jbu'r qılg'an edi. Rimliler bul boyınsha heshqashan afinalılardıń qarsısında o'zlerin jen'impaz dep esaplay almag'an». Ja'ne bir frantsuz jazıwshısı Andre morua bul protsessti analiz qıla otırıp, to'mendegi pikirdi bildirgen. «Avropa bul ideya ha'm jollardıń qaysı biri tuwrı ekenligin tolıq ajıratıp, o'z jolın olardıń biri sıpatında tan'lap ala almadı. Orta a'sirler son'ında imperiyalarda jaratqan Avropa A'yemgi Rim jolınan Rimnin' qulawınan keyin erkinlik ha'm milliy ma'mleketshilikti iqtıyarına aynaldırg'an Avropa A'yemgi Afina jolınan bardı. XX a'sirde frantsiyada dunyag'a keltirgen Avropa birinshi joldan, usı ju'z jıllıqtın' aqırına kelip demokratiyalıq rawajlanıwına qaray bag'dar alg'an Evropa bolsa ekinshi joldan barmaqta. Bir a'sirde, qısqa da'wir arasında bunday halattın' payda bolıwı evropalıların' qanında bul jollardıń ekewi ushin ha'm ulıwma genler saqlanıp qalg'anın da'lilleydi.

Bul mısallar «Milliy g'a'rezsizlikideyası» pa'ninde u'yreniletug'ın ideya ha'm ideologiyalardıń insaniyat tariyxındag'ı ornı, ma'mleket ha'm ja'miyet ta'g'dirine ta'siri bolg'anlıg'ın tikkeley ko'rsetedi. Sonın' menen birge bul pa'n tek ideya ha'm ideologiyalar tariyxı menen sheklenbeydi. Ha'zirgi da'wirde ideya ha'm ideologiyalardıń a'hmiyeti, bu'gingi du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisi, ideya ha'm ideologiyalardıń ondagı ornı sıyaqlı ma'nisler ha'm usı pa'nnin' tiykarg'ı tematikası qatarınan orın aladı.

Bul boyınsha Prezidentimiz I.Karimov mına pikiri ju'da' a'hmiyetli: «Millet bar eken, milliy ma'mleket bar eken, onın' g'a'rezsizligi ha'm erkinligi, traditsiya ha'm u'rp-a'detlerine qa'wip (tahdid) salatug'ın onı o'z ta'sirine alıw, onın' u'stinen hu'kimdarlıq qılıw, onın' baylıqlarınan o'z ma'pleri jolında paydalanıwıg'a qaratılğ'an umtılıw ha'm ha'reketler mudamı qa'wip sıpatında saqlanıp qalıwı anıq. Usı ma'niste, bunday qa'wip-qa'terlerge qarsı tiykarg'ı qural sıpatında jurtıımızda jasap atırg'an ha'r bir insan a'wele o'nip o'sip kiyatırg'an jan'a a'wladtın' ha'r ta'repleme barkamal, erk-ıqrarı baquwat iymanı pu'tin bolıp, er jetiwi ushin jamiyetshilik ha'm xalkımız ortasında ma'newiy ma'ripiy iskerligimizdi joqarı da'rejege keltiriwdin' a'hmiyeti zor».

Milliy g'a'rezsizlik ideyası oqıw pa'nnin' tiykarg'ı tematikasın, problemaların usı wazıypamı orınlawg'a hizmet etedi. Bul boyınsha to'mendegi bir qatar ma'seleler usı pa'nnin' predmeti toparına kiretug'ın tiykarg'ı problemalar bolıp tabıladı.

1. «Ha'zirgi da'wirdin' ideologiyası qanday? ha'm onda qaysı ideologiyalar u'stinlik etpekte?» Degen ma'selenin' ma'nisin tusiniw ju'da' ha'm za'ru'rli.

Prezidentimiz qayta qayta uqtırg'anınday aq ha'zirgi da'wir –du'nyada ideyalıq qarama qarsılıq qatan' tu's alg'an, ideologiya poligonları yadro poligonlarınan ha'm qa'wiplirek bolıp baratırg'an da'wir.

Bu'gingi ku'nde rawajlang'an ma'mleketlerdin' ideologiyası ulıwmainsaniy qa'diriyatlar ha'm demokratiyalıq printsiplerge tiykarlanadı. Usılar menen birge, bugingi du'nyada ideyalar ha'm buzg'ınshı ideologiyalar qurallar ideyalıq ta'sir o'tkiziw imkaniyatları ha'm ken'eyip barmaqta. Jawız milletshilik ha'm shovinizm ideologiyaları dunyadag'ı tınıshlıq ha'm turaqlılıqqa ıritki salıwıg'a ha'reket qılmaqta.

2. Ja'ha'n' rawajlanıwının' bekkem qa'siyetlerinin' birine aynalg'an ken' integratsiya ha'm globalıasıw protsessin ha'r ta'repleme u'yreniw kerek. Bul protsessler ha'm ilim texnika ha'm xabar texnologiyasının' pa'tli rawajlanıwı ideyalıq –ideologiyalıq tarawg'a salmaqlı ta'sir ko'rsetpekte.

3. Bu'gingi du'nyadag'ı turli ma'mleketlerdin' bir biri menen ajıralmas baylanısqa bolg'an geostrategiyalıq maqsetleri ha'm ideologiyalıq siyasattı u'yreniw ha'm insan kamalatı ushin a'hmiyetli ma'selege aynalıp barmakta. O'z maqsetine jetiw ushin jurgen ku'nler bunday *** tiykarınan ideologiyalıq quralg'an paydalanbaqta.

4. Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' tiykarg'ı tu'sinik ha'm printsiplerin u'yreniw ja'ha'n maydanların ideologiyalıq jaqtan bo'lip alıwıg'a urınıwlar keskin tu's alıp atırg'anın bilip alıw imkaniyatın beredi.

Bunday urınıwlar, a'wele ha'rbir g'a'rezsiz ja'miyettin' o'z milliy ideya ha'm ideyası bolıwı taqaza etpekte. Ha'zirgi payıtta kimnin' ideyası ku'shli, ideologiyası o'mirshen'irek, turmıslıq bolsa sol jen'iske erisedi. Bul XX a'sirdin' tariyxınan kelip shıg'atug'ın za'ru'rli juwmaqlardıń biri.

5. Oraylıq Aziya territoriyasındag'ı ideologiyalıq protsessler ha'm bul tarawg'a ayırıqsha itibar beriw za'ru'rliğin ko'rsetip turadı. Territoriyamız o'zinin' ekonomikalıq potentsialı, qalay geostrategiyalıq jag'dayı menen ja'ha'n'degi ko'p g'ana ku'shlerdin' dıqqatın tartpaqta. O'z ta'sirin o'tkiziwge urınıp atırg'an ku'shler bul territoriyada tariyxıy qa'liplesken sotsiallıq ekonomikalıq, ma'deniy –ag'artıwshılıq baylanıslardı joldan shıg'arıw ma'mleketin' birge islesiw, milletler ara tatiwlıq ha'lsiretiw, tu'rli keskinliklerdi ju'zege keltiriw ushın ideologiyalıq jumıslar sho'lkemlestirmekte.

6. Bul ma'selelerdin' biz u'yreniwge kirisip atırg'an pa'n boyınsha tu'sindiriliyai O'zbekstannın' g'a'rezsiz rawajlanıwı ma'mleketimizde payda bolıp atırg'an ja'miey ha'm rawajlanıwdın' o'zbek modelin iske asırıw protsessinde ideologiyalıq tarawdag'ı wazıypalar menen tıg'ız baylanıslı. Bul ma'selelerdin' mazmun-ma'nisi ideologiyalıq boslıq tusinigin ha'm onı jan'a g'a'rezsizlik ideologiyası menen toltırıw boyınsha iskerlik arqalı ken' ha'm teren' tusiniw mu'mkin.

7. Milliy g'a'rezsizlik ideyasınin' xalıq, ayırıqsha jas a'wlad ushın a'hmiyetli u'yreniw g'a'rezsizlik jıllarındag'ı sotsiallıq ekonomikalıq reformalar, ishki ha'm sırtqı siyasat xalkaralıq baylanıslar qanday bolg'anın biliwge ha'm taqaza etedi.

8. Ja'miyette heshbir ha'diyse insan aralaspasa a'melge aspaydı. Sotsiallıq oy ha'm sana da o'zi menen o'zi an'satlıq penen qa'liplesip qalmaydı. Halıqtın' ruwxıyatı ha'm oyın ha'm maqset ha'm inanımın filosofiyasın o'zgeriwi ushın bul protsesslerdi jen'ip teren' biliw, ha'r ta'repleme analiz qılıw kerek.

9. Biygana ideyalardıń O'zbekstang'a ta'sirin u'yreniw protsessi ideyalıq ta'rbiya barısında ele ko'p g'ana wazıypalardıń barlıg'ınan dalalat beredi. Heshqashan adamzat ja'miyetinde ideyalıq boslıq bolmag'an ideyası joq inanımı bos adam qayaqqa tartsa, soyaqqa awa beredi. Eger ideyalıq boslıq payda bolsa, so'zsiz bilim ornın bizin' ta'biyatımızg'a jat tu'rli-tu'rli ideologiyalıq momentleriyelep aladı ha'm o'z ta'sirin o'tkiziwi so'zsiz. Ideyalıq boslıq tu'we ideyalıq ha'lsizlik bar jerde ha'm ideologiyalıq qa'wip ku'sheyip bara beredi.

10. Bul ma'niste milliy g'a'rezsizlik ideologiyasın qa'lipsetiriw ha'm turmıqa za'ru'rlik bolıp, bul ta'liyattın' ma'nisi ha'm mazmunı tiykarg'ı tu'siniktin' ha'm printsiplerin u'yreniw ju'da ha'm za'ru'rli.

Sonı ayırıqsha aytıwımız kerek O'zbekstan Respublikası Konstitutsiyasınin' printsiplerine Prezidentimiz I.A. Karimov pu'tkil ata-babalarımız ma'newiy miyrası, xalqımızdın' traditsiyaları ha'm qa'diriyatları, zamanago'y ilim, pa'n jetiskenlikleri ilimiy metodlar ayırıqsha tariyxıy sotsiologiyalıq metodlarga tiykarlanadı. Prezidentimizdin' miynetlerinde milliy g'a'rezsizlik ideologiyasınin' ideyaları, u'stinlikke iye printsipleri, qaramlıq ha'm o'zine ta'n ha'r ta'repleme tiykarlanıp berilgen.

11. Milliy g'a'rezsizlik ideyası oqıw pa'ninde qa'liplesip atırg'an g'a'rezsizlik ideologiyasınin' bekkem tiykari, tariyxıy ha'm zamanago'y tamırları, filosofiyalıq tiykarları sıyaqlı ma'seleler ha'm u'yreniledi.

12. Bul pa'nde g'a'rezsizlik ideologiyasınin' milliy ha'm ulıwmainsaniy printsiplin u'yreniwge ayırıqsha itibar beriledi. Bul printsiplerdin' tiykarg'ı bo'legin insanparwarlıq, watan su'yiw, xalıq ***azatlıq tuyg'ısı, ananı ardaqlaw ha'm a'kege hu'rmet, seymanın' muqaddesligi ha'm hayaldın' qa'diri u'lkenge hu'rmet ha'm kishige izzet, jaqsı qon'sıshılıq ha'm ma'ha'lledegi tatiwlıq sıyaqlı qa'diriyatlar quraydı.

13. Milliy g'a'rezsizlik ideyası pa'ninde milliy ideologiya boyınsha jan'a ta'liyattın' mazmun ma'nisi, tiykarg'ı tu'sinik ha'm printsiplerdi ha'm u'yreniledi. Milliy ideya milliy o'zlikti an'latıwshı ku'sh. Ol xalqımızdın' o'zligi, o'z potentsial ha'm imkaniyatların an'lawg'a tu'rтки beredi, ba'rshemizdi bul Watan puqarası, O'zbekstanlı ha'm O'zbekstan xalqı degen sotsiallıq birlikke ja'mleydi. Onın' Jokarg'ı maqset Watannın' jurttınıshlıg'ı xalıq pa'rawanlıg'ı sıyaqlı a'liyjanab ideyalarga su'yengen halda Ozbekstannın' pu'tkil keleshegin do'retiwge bag'darlawdan ibarat.

14. Milliy g'a'rezsizlik ideyası tiykarg'ı o'zegin quraytug'ın ha'm biz u'yreniwge kirisip atırg'an pa'nge tiyisli temalar qatarına kiretug'ın tiykarg'ı ideyalar to'mendegiler:

Watannın' rawajlanıwı;
Jurttınıshlıg'ı;
Xalıq parawanlıg'ı;
Ka'mil insan;
Sotsiallıq birge islesiw;
Milletler ara tatiwlıq;
Dinler ara bawriken'lik;

15. Milliy g'a'rezsizlik ideyası xalıq sanasına sin'diriw menen baylanıslı ma'selelerdi teren' bilip alıwımız tiyis. Belgili o'zbek xalkı ushın perzent ta'rbiyası a'zelden ata-analardıń en' za'ru'rli wazıypası bolıp

kelgen. Sol sebepli milliy g'a'rezsizlik ideologiyasın adamlar sanasına en' da'slep jas a'wlad sanasına sin'diriw na'tiyjeli ta'lim -ta'rbiya protsessine su'yenedi.

Milliy g'a'rezsizlik ideyası oqıw pa'ninin' o'zine ta'n wazıypaları(funksiyaları) bar. Olar a'wele Prezidentimiz «Milliy g'a'rezsizlik ideyası: tiykarg'ı tusinik ha'm printsipler» qarap so'z ullı keleshek ha'm ullı maqsetlerge qarap birlestiriw ma'mleketimizde jasaytug'ın milleti, tili ha'm dininen qattiy na'zer, ha'r bir puqaranın' birden-bir Watan baxtı saodati ushın mudamı juwapkershilik sezim jasawg'a umtılıwı, ata-babalarımızg'a biybaha miy rası, milliy qa'driyat ha'm traditsiyalarımızg'a mina'sip bolıwg'a erisiw, jokarı pazıyletin ha'm ka'mil insanlardı tarbiyalaw, olardı jaratıwshılıq islerine aralastırıw bul mukaddes zamin ushın turmıs aynaldırıw milliy g'a'rezsizlik ideologiyasının' bas maqseti

1. Bul maqset bul boyınsha oqıw pa'ninde tiykarg'ı wazıypalarına bo'linedi. Milliy g'a'rezsizlik ideyası oqıw pa'ninin' jan'a du'nya qarası qa'liplesiw funksiyası filosofiya menen tıg'ız baylanıslı bolıwdı talap qıladı. Bul boyınsha bul pa'ninin' filosofiyalıq bilimler sistemasına kiriwshi na'zerde turıw lazım. Belgili, ideyalar tuwralı ilimiy bilimler adamlardıń dunya qarasın qa'liplestiriwge xızmet qılatug'ın filosofiyalıq oylawdıń bir bo'legi. Olar adamlarda du'nyanı biliw, pa'rawan turmıs keshiriw ha'm o'z insanıy ma' tıg'ız baylanıslı. Ideyalıq du'nyag'a ko'z qaras quramalı duziliske iye. Ol birqansha quramlıq bo'leklerdi ideologiya bilimler, ideya ha'm maqsetler, ta'biyiy ha'm sotsiallıq pa'nlerdin' tabısları, qa'driyatlar, isenim, e'tiqod, pikir h.t.b. o'z ishine aladı.

Ideyalıq dunyag'a ko'z qarastın' quramında yag'mıy inanım e'tiqod u'lken a'hmiyetke iye. Ol insanlıq o'z qarasına ha'm ideyaları durıslıg'ı, arızıw u'mitlerinin' tiykarlı ekenligi, iskerligi ha'm ulıwma maqset ha'm talaplarǵa maslıg'ına bolg'an teren' isenimnen payda boladı, adamnıń erk-ıqrar, iskerlik jo'nelislerinin' belgileri, olardı basqarıwǵa a'meliy iskerlikke umtıldıradı. ma'selen, biran bir partiya ya topar o'z maqsetine jetiw ushın ha'reket etedi, o'z makseti jolında o'zgeriwge ha'reket etedi. Kullası, turmısta o'z maqsetine erisiwdin' en' an'sat ha'm kem ha'reket talap qılatug'ın jolı- o'zgelerdin' du'nyag'a qarasına kiriw ha'm onı o'z maqsetleri taman o'zgertiw. Sebebi a'zelden ha'r qanday ideologiya ideyalıq du'nyag'a ko'z qarasqa qaray sawallarg'a juwap tiykarında jariqqa shıqqan.

Ideyalıq du'nyag'a ko'z qarastın' jokarıda ko'rsetilgen printsipler onın' printsiplerin belgilep beredi. Olar jamiyettin' ulıwma maqset ha'm tileklerin kelip shıqqan ha'm adamlardıń turmısı ha'm iskerligi ushın ulıwma metodologiyalıq a'hmiyetke iye boladı. Kullık ko'z-qaraslıq funksiyaları tuwralı aitqanda onın' ob'ekti, sıpatında a'weli konkret insan ha'm ja'miyet na'zerde tutıladı. Sebebi du'nyag'a qaras jamiyettin' ma'ripıy xalat ha'm insanıy muna'sibetlerdin' sanadag'ı sa'wleleniwi. Bul ko'z-qaras, bunday du'nya qaras insannın' basqalarǵa, ja'miyetke, turmısqa qatnasında ha'm ko'rinis tabadı. Bul ideyalıq du'nyag'a ko'z qarastı bahalaw funksiyası an'latadı. YAğ'nıy insan o'z ideyaları ha'm ma'nislerinen kelip shıg'ıp, ha'diyselelerdi jaqsı jaman, paydalı, zıyanlı, sawap, gu'na, uyat sıyaqlı kategoriyalarǵa ajratadı, olardı bahalaydı.

Ideyalıq dunyag'a qaras insan iskerligi bir qatar usıl, kurallar arqalı basqarıw funksiyasın atqaradı. Onın' insan iskerligin qadag'alaw, baqlaw funksiyası ha'm bar. Bunda ideyalıq du'nyag'a qaras ja'miyetshilik payda bolıwı na'zerde tutılmaqta. Ko'p qadag'alaw funksiyası belgili ushın birer ma'newiy o'lishemi wazıypasın atqaratug'ın na'zerde tutıladı.

Ideyalıq du'nyag'a qarastın' birlestiriw (kommunikativ) funksiyası ha'm bar. Ma'selen, ja'miyettegi tu'rli qatlam ha'm partiyalar ma'pleri ko'z-qarasınan parqlar bolıwı ta'biyiy. Bunday jaratılıwında ideyalıq du'nya qaras olardı mudamı kelisimge keltiriwge xızmet qıladı ha'm ulıwma maqset jolında birlestiredi.

Ha'r qanday ma'ptin' qa'liplesiw ha'm da'rejeleri ideyalarda, ta'liyematlarda o'z sa'wleleniwin tabadı. Bul ko'z-qarastan, ideyalar ta'liyematlar ortasında gu'res bolıwı ta'biyiy. Prezidentimizdin' tili menen aytqanda, «Xayottin' o'zi tu'rli tuman g'oyalar quramıdan, baqsu-munozaralardan ibarat. Taraqqiyottin' manomazmuni, kerek bolsa, filosofiyası ha'm shunda. Wz mustaqil fikriga ega bwlgan, wz kushiga, wz tanlagan ywlning twg'riligiga ishongan inson doimo kelajakka ishonsh bilan qaraydi. U jamiyatdagi fikrlar hilma – hilligidan shwshimaydi balki zamonaviy bilim va falsafiy qarashlarga, hayot haqiqatiga suyangan holda har qanday g'arazli niyat, tahdid va intilishlarni fosh qilishga qodir bwladi» (Islom Karimov Donishmand xalqimizning mustahkam irodasiga ishonaman «Fidokor» 2000y 8iyun).

Milliy g'a'rezsizlik ideyası, basqa ja'miyetlik pa'nler kibi ja'miyetimizde tariyxıy yadı qa'liplestiriwge ja'rdem beredi. Bul ma'selede milliy g'a'rezsizlik ideyasın u'yreniw tariyx pa'ninin' tiykarlısın bilip mu'mkin tıg'ız baylanıs a'melge asadı.

Bunda ideya ha'm ideologiyalar tuwralı bilimlerdi toplawg'a umtılw emes, ba'lkim ideyalıq- ideologiyalıq protsesslerdi insanıyat tariyxının' u'zliksiz bir quramlıq bo'legi sıpatında birden –bir bir pu'tinlikte tu'siniw, bolıp atırg'an waqıyalardıń ma'nisin teren' biliw tiykarg'ı maqsetke aynaladı. Mine usınday umtılıw, o'z na'wbetinde, bu'gingi du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisin, onda qanday ideologiyalıq poligonlar hızmet ko'rsetip atırg'anı, olardıń maqset-muddahaları, biygana ha'm jat ideyalardıń ja'miyetimizge ta'siri tuwralı haqıyqat juwmaqlaw imkaniyat beredi.

«Milliy g'a'rezsizlik ideyası» pa'ninin' jaslarda ideologiyalıq immunitet qa'liplestiriw funksiyası ha'm bar. Bul boyınsha ha'zirgi zamannın' ideologiyalıq ko'rinisi, bu'gingi du'nya ideya ha'm qa'diriyatlar menen tanıstırıw, xalqımızdın' o'z aldına ushın jat ha'm biygana ideyalardıń zıyanlı ta'sirinen abaylı bolıwdı ha'm u'lken a'hmiyetke iye.

Bul ma'selelerdin' mazmun-ma'nisin bilip alıwda «Siyasattanıw», «Sotsiologiya» siyaqlı ilimlerden' de roli basım. Bul boyınsha Prezidentimiz I.Karimov miynetlerin u'yreniwdin' roli joqarı. Bul shıg'armalarda jurtbasshımız ideya, ideologiya tu'siniklerin, olardıń do'retiwshı ha'm wayrangır bolıwı, a'hmiyeti, ha'zirgi da'wirde territoriyamız ha'm ma'mleketimizde qa'wipsizlikni saqlaw, turatlılıqtı bekkemlew ha'm rawajlanıwga erisiw ushın za'ru'r bolg'an kepillikler nelerden ibarat ekenligin, millet, ma'mleket ha'm shaxstın' bundag'ı juwappershiligi ha'm wazıypaları qanday ekenligi tuwralı ilimiy-teoriyalıq tamannan tiykarlang'an juwmaqlar aytilg'an. Olar tiykarında joqarıda tilge alınan temalardı teren'irek u'yreniw mu'mkin.

Ka'mil insandı ta'rbialawda joqarı oqıw orınlarında oqıtılatug'ın «Milliy g'a'rezsizlik ideyası pa'ni», «Ma'newiyat tiykarları», «Ma'deniyyattanıw», «Etika», «Estetika» pa'nleri menen tıg'ız baylanıshlı. Bul bolsa, o'z na'wbetinde jaqsı ja'miyet qurıw protsessinde ideyalıq-ideologiyalıq tarawdag'ı aktual wazıypalar, olardı a'melge asırıw imkaniyatları ha'm bul protsestin' ha'r bir jastın' juwappershiligin an'lawg'a ja'rdem beredi.

Dintanıw temaların' teren' u'yreniw de milliy g'a'rezsizlik ideyasın oqıw pa'ninin' wazıypaların' ----- ja'rdem beredi. Dinnin' ma'nisi, onın' sotsiallıq qubılıs sıpatında ornı ha'm a'hmiyeti, ja'xa'nnin' diniy ko'rinisi qanday ekeni, onda qaysı din yaki konfessiyanın' tutatug'ın ornı siyaqlı ma'selelerdi u'yreniw ju'da' za'ru'rli. Bul o'z na'wbetinde diniy aqıydaparastlıq (dogmatizm), islam xalifatlıg'ın tiklew, din nıqabı astında zıyanlı ha'm buzg'ınshı ideyalardıń mazmun-ma'nisin teren' an'law, olarg'a qarsı belsendilik penen abaylı bolıw tuyg'ısın qa'liplestiriwge ja'rdem beredi

Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' huquqiy konstitutsiyalıq tiykarların' u'yreniwde huquqtanıw pa'ninin' a'hmiyeti ku'shli. Ma'mleketimizde insan xuquqları ha'm erkinlikleri ha'kimiyattın' konstitutsiyalıq tiykarda bo'liniw printsipi, siyasiy plyuralizm ha'm ja'miyet turmısın erkinlestiriw ku'shli ma'mleketten, ku'shli ja'miyetke qaray barıw, bul boyınsha a'melge asırılıp atırg'an islerdin' ma'nisi siyaqlı ma'seleler milliy g'a'rezsizlik ideyasın xalqımız, a'weli jaslarımız qa'libi ha'm sanasına sin'diriw menen tıg'ız baylanıshlı. Bul boyınsha O'zbekstan Konstitutsiyasında plyuralizm, pikir ha'm ko'z-qaraslar erkinligi, siyasiy institutlar ham ideologiyalar a'mel qılıwının' nızamlıq tiykarları belgilep qoyılğ'anı, olardıń ulıwma insaniy qa'diriyatlar ham xalıqara talaplarğ'a maslıg'ın bilip alıw ju'da' ha'm za'ru'rli.

Milliy g'a'rezsizlik ideyası elimizde jasaytug'ın ha'r bir millet, sotsiallıq topar, din, partiya yaki qatlam wa'kili ushın ulıwma kriteriy. Bul ma'niste, ol 130dan artıq millet wa'killerin qurag'an O'zbekstan xalqının' g'a'rezsizlikni bekkemlew jolınan baratırg'an ja'miyetimizdin' ulıwma ideyası. Ja'ha'n ja'miyetshiliginin' g'a'rezsiz ag'zası ha'm quramlas bo'legi bolg'an O'zbekstanda, milliy ma'mleketshilik da'stu'rlerimizdi saqlaw, qa'dirlew, ma'mleketimiz shegeraları qa'wipsizligin ta'miynlew ha'm puqaralarımızda jat ideyalarg'a qarsı ideologiyalıq immunitetti qa'liplestiriw, olardıerkin puqaralıq jamıyetti payda etiw jolında birlestiriw isine bag'darlaw bul ideyanın' tiykarg'ı maqset xa'm wazıypası.

Qullası milliy g'a'rezsizlik ideyası, onın' tiykarg'ı tusinik ha'm printsiplerin jaslarımız qalbi xam sanasına sindiriw mashakkatlı xam kop kirlı, xurmetli uazıypa. «Milliy g'a'rezsizlik ideyası» oqu pa'ninin' a'hmiyeti, sotsiallıq pa'nler ortasındapg'ı ornı, olar menen baylanısı, ta'rbialıq funksiyaları, mine bul wazıypanı na'tiyjeli a'melge asırıw menen belgilenedi. Bul bolatug'ın bolsa usı tarawda minet qılıp atırg'an ha'r bir alım, qa'nige ha'm oqıtıwshıdan joqarı juwappershilik, aktiv ha'm printsipiallı bolıwdı talap qıladı .

Milliy g'a'rezsizlik ideyası filosofiyalıq bilimler sistemasına tiyisli bolg'anlıqtan o'zine ta'n metodologiyalıq wazıypanı ha'm atqaradı. YAg'nıy ol basqa jeke oqıw pa'nleri ma'selen tariyx, a'debiyattanıw, manaviyat tiykarları ha'm basqalar shug'illanıtug'ın ma'selelerdi sheshiw ushın tayar modellerdi bermeydi, al olardı ha'm usı taraw menen shug'illanıwshı ha'm u'yreniwshilerdi ideyalıq du'nya qaras ulıwma ideologiyalıq printsipler menen qurallandıradı. Bul boyınsha milliy g'a'rezsizlik ideyası basqa taraw wa'killeri ushın ha'zirgi du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisi, insan sanası ha'm qa'libi ushın gu'res, g'a'rezsizlikni bekkemlew din' ideologiyalıq printsipleri mazmunın bilip alıwda metodologiyalıq tiykarı wazıypasın atqaradı.

2-tema: “Milliy ideya: tiykarg`i tusinik ha`m printsipler» pa`ninin` tariyxiy tamirlari, qa`liplesiw basqishlari

1. Insaniyat tariyxında ideya ha`m ideologiyalar ko`riniwinin` tiykarg`i basqishlari.
2. Mifologiya, teologiya ha`m xaliq ruwxiy-ma`deniy qa`diriyatlarında milliy ideya ha`m ideologiyanın` sa`wleleniwi.
3. Batis ma`mleketlerinde birinshi ideyaliq qaraslar ha`m olardin` qa`liplesiw basqishlari.
4. Shig`is ha`m Orayliq Aziyada ideyalardin` ko`rinisi, olardin` gumanistlik ma`nisi.
- 5, Batis ma`mleketlerinde ideyaliq qaraslardin` qa`liplesiw basqishlari.
6. G`a`rezsizlik – milliy ideya pa`ninin` bas temasi. Ruwxiy ma`rtlik – millet ideyasi ha`m ruxinin` ko`rinisi.

Jamiyet tariyxın u`yreniw sonı ko`rsetedi, birinshi materiallıq ha`m ruwxıy medeniyat mekanlarınıts ko`pshiligi deslep SHıg`ısta qeliplesken ha`m bul insaniyattıts keyingi rawajlanıwı ushın watan bolıp xızmet qılğ`an. Esirese, eyemgi Mısr, Vavilon, Turan, Iran, Hindistan, ha`m Qıtayda payda bolg`an tsivilizatsiyalar tariyxta ehmiyetli orın tutadı. Eyemgi SHıg`ıs jeri xalıqları du`nyada birinshilerden bolıp jerge egin ekti, tabiattan saylap alıw jolı menen o`simliklerdits ko`plep sortların jetistirdi. Olar quramalı suwg`araw qurılmaların jarattı, tariyxta melim bolg`an birinshi suw digirmanları ha`m juwazlardı qurdı, deslepki u`y haywanların qolg`a u`yretti, jipek qurtın bag`ıp onnan tebiyg`ıy jipek alawdı oylap tawdı. Ju`de ha`m qıyın bolg`an arxitektura ko`rkem o`nerine tiykar saldı,tebiyat ku`shleri qarsısında qanshelli sabır taqatlı, erikli, o`tkir pikirli, fizikalıq jaqtan salamat, ruwxıy jetsilmes bolıwdits du`nyag`a u`lesin ko`rsetti.

Usı tiykarda tu`r tu`rli ideyalardı jarattı, olardı emelge asırdı. Bul mısallar qalıs tu`rde „Aziya oraylıq“ ideyalarınan g`erezsiz bolg`an halda ulıwma insaniy ko`z-qaras toshkasınan tu`sindiriliwi lazım.

Ideologiyalıq protsessler tariyxıy ha`m sotsial shert-sharayat penen baylanıslı bolıp dewirler almasıwı menen jatsalıq terepke o`zgerdi. Tekstte bunı qedimnen Turan ha`m Tu`rkstan aymag`ı dep atalg`an, bu`gingi ku`nde onıts orayı esaplang`an hezirgi Uzbekstan jerinde ju`z bergen protsessler menen deliylewge hereket qılıw mu`mkin.

Bizge melim milliy ideya ha`m ideologiyanıts tariyxıy formaları ha`m ko`rinisleri xalqımızdıts ko`p mıts jıllıq o`tmishi dewirinde rawajlanıp keldi. Eyemgi Xorezm, Sogdiana ha`m Baktriyada ets aldın formalang`an, babalarımız terepinen bunnan 2700 jıl aldın jaratılğ`an deslepki jazba derek „Avesto" kitabında da jaqsılıq ha`m jamanlıq ortasındag`ı ezeliy gu`res sewlelendirilgen. Zorastrizmnıts jaqsılıq ha`m insanperwarlıq haqqındag`ı ko`z-qarasları jerimizge islam dini kirip kelgenge shekem tiykarg`ı ideyalar edi. Sonday-aq tu`rkiy xalıqlır ortasındag`ı Ko`k tetsrisine (aspan ha`m quyashqa) sıyınıw (shamanizm) ha`m buddizm (buddaviylik) ha`m diniy isenim sıpatında zorastrizm menen bir qatarda jasap keldi.

Zorastrizm, aymaqta birinshi ret qeliplesken deslepki memleket birlespeleri: Xorezm, Sogdiana ha`m Baktriyada memleket dini derejesine ko`terildi ha`m resmiy ideologiya wazıypasın da bejerdi. Kushon memleketi dewirine kelip zorastrizm menen bir qatarda, buddizmde memleketlik din wazıypasın o`tey basladı.

Lekin, Turannıts waqtı-waqtı menen basqınshılar hu`jimine ushirap turıwı jemiyyetegi turaqlılıqtı izden shıg`arar edi. Miloddan aldındag`ı U`1-1U` esirlerde Agameniy shaxları, 329-327 jıllarda AMakedonskiydıts basqınshılıq ju`risleri regionda o`mir su`rgen g`erezsiz memleketshilikke melim mu`ddetke shek qoyılıwı sebep boldı. Xalqımız o`z g`erezsizligin qayta tiklew ushın dushpang`a qarsı jıllar dawamında gu`res alıp bardı. G`erezsizlik ideyaları, o`z milliy memleketshiligin tiklew ushın gu`res xalqımızdıts sol payıttag`ı arızıw u`mitleri, (tabir joiz bulsa) onıts ideya ha`m ideologiyasın sho`lkem qıladı. Olarg`a tiykarlang`an xalqımız Kushan patshalıg`ı ha`m Ullı Tu`rik haqanlıg`ı sıyaqlı u`lken saltanatdarg`a tiykar saldı.

Biraq tariyxıy protsess o`zgeriwi menen regionda g`erezsiz memleketke jene waqtınsha shek qoyıwıg`a tuwrı keldi. XII esirdıts aqırı U`SH esirdıts baslarıtsda arab basqınshıları Turandı basıp aldı. Bunda basqınshılıqqa qarsı gu`res ideyaları tek bir maqset jolında meselen, Turan jerin orap basıp alıwshılarınan azat qılıw ushın urıslarda birlestiriwshi ideya boldı. Muhanna ko`terilisi ha`m onıts azatlıq ushın gu`res ideyaları basqınshılarg`a qarsı gu`reste ideologiya uazıypasın bejerdi.

Maverennaxrda (hezirgi O`zbekstan jerinde) islam dininits tarqalıwı xalıqtıts bir isenimge birlestiriwdey, tariyxıy wazıypanı bejerdi. IX-XP esirlerde Samaniyeler, Karaxaniyeler, G`aznawiyeler, Seljukiyeler, Xorezmshaxlar dinastiyası terepinen aymaqta tiykar salıng`an memleketler tek o`zbek xalqı, belkim du`nya xalıqları tariyxında da terets iz qaldırdı. Muhammed Xorezmiy, Abu Nasır Farabiy, Ahmed Farg`aniy, Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayxon Beruniyday ulamalardıts o`lmes do`retpeleri du`nya ilimin bayıttı. Mutasavvıflar Xoja Ahmed Xamedaniy, Ahmed YAssaviy, Abdulxolix G`ijdivoniy, Bahouddin Naqshband, Najmiddin Qubra; muyaaddislar: Imom Buxariy, Imom Termiziylardıts teliymatında sewlelengen kemil insan ideyaları, edillik haqqındag`ı ko`z-qaraslar jemiyyettıts sag`lam manaviy-terbiyalıq ruhın saqlaw ha`m bekkemlewge xızmet qıladı. Bul ideyalar Watan ha`m xalıq mepi jolında pidayılıq ha`m insanperwarlıqtı u`yretti. Olar milliy-manaviy qediryatlar sıpatında xalqımız medeniyatı, edebiyatı ha`m ko`rkem o`nerinde masılı M.Qashqariy, YU.Hajib, AYUgnakiy, Abdurahman Jamiy, ANavoyi, Jaloliddin Rumi, Mırza Bediller do`retiwshiliginde terets ornı iyeledi.

Bul ideyalar wzbek memleketshiliginits rawajlanıwında da ehmiyetli faktor bolıp xızmet qıladı. A. Temurdıts „Temur tuzukleri" Nizam ul nulkıts „Siyasatnama" kitaplarında memleket makemesi ha`m puxarag`a qatnasıqta

edillik, insap, diyanat, el jurt tınıshlıg`ı ha`m abadlıg`ı bas ideya sıpatında alg`a su`rildi. Bul ideyalar Temuriyeler memleketi ideyalıq printsiplerinits turaqlı bag`darı edi.

XU`P-XIX esirlerde ulıwma milliy mepler ornına tar ha`m sheklengen, jeke ha`m dinastiyalıq meplerinits u`stem qoyılıwı, jemiyyet turmısında manaviy-terbiyalıq qediriyatlardı bekkemlew ha`m ilim marifattı rawajlandırıwıg`a jeterli itibar berilmegeni o`zbek memleketshiliginits kriziske ushırawına, g`erezsizlikıts

qoldan beriliwine, Tu'rkistanda kolonnal tuzim ornatılıp, sotsg'ılıg'ında milliy memlketshiliktits jene bir merte tamamlanıwına alıp keldi. Sog'an qaramastan, terets tariyxıy tamırlarg'a iye bolg'an milliy ideyalar birotala jog'alıp ketpedi. Kerisinshe, kollonialıq sharayatında olar milliy memleketti tiklew, millet rawajlanıwı ha'm keleshegi ushın gu'res bayrag'ı sıpatında jene alg'a su're basladı.

Bul talpınıwlar XIX a'sirde marifat parwarlıq ideyalar menen shıqqan Ahmad Donishtits jetik ko'z-qaraslarında, XX esir basında payda bolg'an jadidizm hereketinits rawajlanıwıg'a umıtlıwshılar wekilleri-Bexbudiy, Fitrat, SHulpon, Munavvar Kari, Abdulla Avloniy do'retiwshiligi ha'm iskerliginde jenede ku'sheydi. Jadidler Tu'rkstandag'ı xalıqlardı birlestiriw ha'm pu'tkil u'kenits milliy g'erezsizligi ushın gu'res ideyasın alg'a qoydı. Tu'rkistanda basqınshı qızıl armiya ha'm sovet du'zimine qarsı ko'terilgen g'erezsizlik hereketinits ideologiyaları ha'm sol jadidler boldı. Biraq despot sovet du'zitmi bul ideyalarg'a qarsı (miyrimli insan) xayri insoniy ideologiyasın alg'a su'rip, xalıq meplerin inkar etti. Bul utopik, qıyalı ideyalar real turmıs talaplarına juwap bermey, xalıqtits destu'riy turmıs ko'rinisine, jemiyyet rawajlanıwı nızamlıqlarına ulıwma tuwrı kelmes edi. Olar milliy g'erezsizlikti moyınlamay, milliy qediriyatlardı mensinbey, diniy isenimge karsı gu'res tiykarında qurılıg'an edi. Lekin despot hu'kimet olardı xalıqqa ten aldırıwıg'a jan teni menen gu'resti. bul siyasat ayawsız gu'resler, quwdalawlar, zorlıqlardan ibarat edi, sol jıllardag'ı repressiyalar bul gu'restits qayg'ılı ko'rinisi edi.

Bul du'zim u'lkemizde zorlıq penen ornatılıg'an sots, xalqımız onı siyasatı ha'm ideologiyasına qarsı gu'res alıp bardı. Bul gu'res ayawsızlıq penen bastırılıg'an sots, jasırın tu'rde dawam etti. Ha'm sotsında, 1937 jıldag'ı massalıq repressiya bul du'zimde onıts ideologiyasına, ideyalarına qarsı shıqqan, ulıwma milliy meplerdi qorg'ag'an, her qanday o'zgeshe pikirleytug'in adamdı „xalıq dushpanı" dep dag'azaladı. Olar geybir milliy ideyalardı alg'a su'rip, xalqımız meplerin qorg'anı ushın olardı joq qılıp jiberdi.

Sonnan keyin g'ana, zorlıq penen ornatılıg'an bul ideyalar jemiyyettits birden-bir hu'kimlik etiwshi ideologiyasına aylandı. Pu'tkil g'alabalıq xabarlandırıw quralları-radio, baspa so'z, televidenie, ma'eniyyat, iskusstvo, edebiyat, gumanitar penler sol ideologiyanı sindiriwge xızmet qıldı, memleket sho'lkemleri onsh ha'kimshiligin ku'sh ha'm zorlıq penen temiynelep turdı. Lekin bul ideyalar beri-bir xalıq qelbinen terets orın ala-almadı, jemiyyettits o'z ideologiyasına aylanbadı, xalqımızdits milliy ideya ha'm esirlik qediriyatların joq ete admadı. Xalqımız turmısında terets tamır alg'an, onıts ewelden ermanı bolg'an milliy ideyalar 80 jıllardits aqırında memleketimiz basshısı I.Karimov terepinen izbe-iz ha'm qaharmanlıq penen jene ku'n tertibine qosıldı ha'm watanımız azatlıg'ı ha'm g'erezsizlikti qolg'a kirgiziwdi ehmiyyetli faktor boldı. Olar memleketimizdi burın ko'rilmegen o'zgerislerdi emelge asırıw, xalqımız turmısı ha'm rawajlanıwın belgilep alıwda ulıwma insanıy qediriyatlar u'stinligine tiykarlang'an azat ha'm abat watan, perawan turmıs qurıw sıyaqlı joqarı maqsetlerimizdits deliyyli bolıp kelmekte.

Jaratıwshılıq ideologiyaları eldi abat, xalıq turmısın abadanshılıqqa eristiriwdey joqarı adamgershilikli maqsetler menen ajuralıp turadı. Olar insaniyyat tsvilizatsiyasına erisken dewirlerden baslap jemiyyet turmısınits ets joqarı ideyalar sıpatında jasap kelmekte. Prezidentimiz I.Karimvtits „O'zbek tar meniste jaratıwshı", degen so'zlerinde de mine usı ideyalar o'z ko'rinisin tapqan. Bunday jaratıwshılıq xalqımızg'a ata-babalarımızdan miyras bolıp kiyatır.

Insaniyyat tariyxında adamlar sanası ha'm teg'dirine edalat, haqıyqat, jaqsılıq, miynet su'ygishlik sıyaqlı ideyalar tuqımın sepken payg'ambar Zardusht jaratqan „Avesto" kitabında to'mendegi qatarlar bar: „Jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isler menen jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isti qeleymen. O'zimdi bar jaqsı pikirge, jaqsı so'zler ayıtwıg'a, jaqsı isler islewge bag'ishlayman, barlıq jaman pikirlerden, jaman so'z, jaman islerden ju'z buraman". Bul joqarı adamgershilikli ideyalar bunnan 2700 jıl burın jasag'an watanlasımız Zardushtits o'lmes ideologiyası edi. Insaniyyat barqulla jaqsılıqtı jaqsılap, jamanlıqqa qarsı gu'resedi jaratıwshılıq ha'm pikirlesiw og'an ten bolg'an ullı qesiyet sanaladı. SHig'ıs xalıqlarınits ullı jaratıwshılıg'ı ha'm qediriyatları tu'rli dewirler tesirinde Batısqa, sonıts ishinde Grek-Rim medeniyatında da ku'shli testr ko'rsetti. Ene slnday tesir astında filosofiyalıq oy-pikir du'nyası sonday derejege jetilsti, usı dewirde jazılıg'an ko'plep miynetler ullı oy-pikir iyelerinits bay miyrasları ulıwma adamzattits jaqsı niyyet islerine xızmet etip kelmekte. Sol meniste, kemil isenim menen ayıtwımız mu'mkin, insaniyyattits ulıwma-adamzattits medeniyatı Batis tsvilizatsiyası ha'm SHig'ıs medeniyatınits qosılıwı tiykarında jaratılıg'an. Meselen, A.Makendonskiydits ustazı, o'zinits jawinger shekirti Aziyanı basıp alıp og'an jiberilgen „Avesto" kitabın terets u'yrengen, eiyemgi Grek filosofi alım SHig'ısta, yag'nıy turan jerinde bolsa jemiyyettits rawajlanıwı ha'm jaratıwshılıq ideyaları haqqında Abu Nasır Farabiy, Ibn Sino, ANavoıy, ko'z-qarasları o'zine ten orın tutadı. „Al-Muallim as-Soniy"(ekinshi mug'allim) SHig'ıs arestotel dep atalg'an Abu Nasır Farabiy (873-990 jıl) o'zinits „Fazıl adamlar sheheri", „Puxaralıq siyasatı", „Baxıt saadatqa erisiw haqqında traktat" sıyaqlı miynetlerinde adamgershilikli jemiyyet, edalatlı du'zim haqqındag'ı o'z oy-pikirlerin bayan etip, o'z dewiri ushın izbe-iz teliyyat jaratdı. Ol her terepleme jetik, barlıq xalıqtı baxıtqa, ilim hikmetke alıp barıwshı ideal jemiyyet haqqında ideyalardı alg'a su'redi.

Usı dewirdits ullı oyshılıları Abu rayxan Beruniy ha'm Abu Ali Ibn Sinonits bul boyınsha ko'z-qarasları o'zine ten. Olar her bir nerseni gu'zetiw ha'm tejiriyye tiykarında u'yreniwge kkeyin juwmaq shıg'ırıwıg'a umtılg'an, baolıq jaratıwshılıq insanınits miynetine baylanıshılıg'ın atap o'tken. Ullı o'zbek shayırı, oyshılı

ha`m memleket ha`m siyasiy isker A Novoiy bolsa o`z miynetleri menen jemiyyet rawajlanıwıns zamanına ten paziyletlerdi jaratıwıg`ı hereket qılg`an. Ol qosıq ha`m destanlarında urıs jenjellerge, bilimsizlikke qarşı gu`res ideyaların ulıg`laydı. İnsanlardı miynetke jaratıwshılıqqa edalatqqa shaqıradı. Ag`artıwshılıqqa tiykarplang`an jemiyyet jaratıwdı erman etedi. Onıts bul arızıwları „Farhad ha`m SHiyrin“, „Saddiy Iskandari“ sıyaqlı destanlarında o`z ko`rinisin tapqan. SHayırdıts o`zide jaratıwshatslıq islerine tikkeley basshılıq etken.

Qıtay ha`m hind oyshıllarıns jemiyyet rawajlanıwı haqqında g`ı ko`z-qarasları ha`m jaratıwshılıq ideyaları da Aziyanıts „SHig`ısqqa ten“ menawiyatında o`zine ten orın tutadı. Sonday-aq ulı qıtay oyshılı Konfutsiy (b.e.sh. 551-479) ideyaları hezirge shekem qıtay xalqı ideologiyasında jetekshilik qılıp kelmekte. Bul ideyanıts tiykarı jemiyyetti her qanday sotsiallıq silkiniwlerden asırap abaylaw ha`m adamlar mepin joqarı qoyıwıg`a qaratıl g`an. Alımnıts maqseti xalıqta bar bol g`an tertip qag`ıydalardı hu`rmet qılıw ruwxında terbiyalaw bol g`an. Bul ideyag`a ko`re, adamzat jemiyyetinıts rawajlanıwına qarşı shıqqaw, yag`nıy revolyutsiyalıq joldı tandamawı kerek. Konfutsiy insanlar geyde pikir ju`rgizer eken, adamlardıts sotsiallıq kelip shıg`ıwı yaqı jemiyyettegi ornına qaray emes, belki adamıylıq edalatlılıq, haqgo`ylik, perzentlik izzet hu`rmeti sıyaqlı joqarı ruwxıy peziyletlerge erisiw arqalı kemillike erisiw mu`mkin, dep esaplaydı. Bunday „SHig`ısqqa ten demokratiya“ nıts printsiplerin o`zinde sewlelendiren ideyalar pu`tkil memleketlerdits uzaq jıllar dawamında turaqlı jasap qalawıg`a sebep bol g`an, shıg`ıs xalıqlarıns tariyxıy, sotsiallıq siyasiy rapwajlanıwına o`zinıts jaratıwshılıq tesirin ko`rsetkeni gu`mansız.

Hind xalqıns ıllı perzenti Maqadma Gandi (1868-1948) o`zinıts ruwxıy miyrasları, ideyaları ha`m alding`ı keleshek ko`z-qarasları menen XX-esirdıts ıllı shaxslarıns birine aylang`an. Ol Kolonizatorlarga qarşı gu`res tımsalı edi. Ol hindler menen musulmanlardıts o`z-doslıg`ın bekkemlewe umtıldı. Ganda din menen siyasatı bir-birne baylanıstırıwıg`a hereket etti. Bunda xalıq „Magadma“, „Ullı qelib“ dep at bergengide sonnan bolsa kerek. R.Tagor pikirine qarag`anda: „Gandi tabıslarıns sırtı onıts ruwxıy ku`shinde ha`m joqarı derejede o`z meplerinen waz keshiwde. Ol o`zinıts joqarı adamgershiligi menen jal g`ız. Gandi turmısınıts o`zi pidayılıq tımsalı.“

Eski turan o`z basınan keshirgen ıllı tariyxıy waqıyalar ishinde ATemurdıts jaratıwshılıq ideyaları ha`m emeliy xızmetidi u`lken ehmiyetke iye. Onıts esapsız urıs-jenjelsiz basınan keshirgen bolsa da, tiykar g`ı maqseti du`zetiw ha`m jaratıwshılıq bol g`an. Ol „Temur tu`ziklerinde“ : „Eger puxaramızdan birinıts u`y imaratı buzılıp, du`zetiwge qurbı jetpese, kerekli u`skenelerdi jetkerip berip, og`an jerdem berilsin“ dep ko`rsetpe beredi. Sol orında, jurıt basıladıts ATemur o`z memleketin aqıl-oy ha`m huqıqıy tiykar menen basqarg`an desek edalattan boladı degen pikirleri og`ada ornılı. Saqıppıranıts Maverennaxr, Qorasan basqada jerlerde jaratqan qurılısları onıts o`zide Temuriyler dinstiyası dewiridegi medeniyat, ilim, edebiyat tarwında g`ı tabıslar bug`an mısıl bola aladı.

Milliy memleketshlik ideyası ha`m onıts xalıqtıts rawajlanıwına unamılı tesirin g`erezsiz O`zbekstan mısılında ha`m ayqın ko`riwge boladı. O`zbekstnıts xalıq ara g`amxorlıq aymaqlıq, tınıshlıq, memleketlik tatıwlıq barısında alıp barılıp atırg`an siyasatı tendikgıts hu`kim su`riwine tiykar bolıp xızmet qılmaqta.

TSvilizatsiyalar tariyxında jawız ideya ha`m ideologiyalar. Du`nya tariyxın ulıwmalasqan terizde bir ko`rinisinde ko`z-aldımız g`a keltirsek, onıts her bir basqıshın insaniyat aldında g`ı jatsa imkanıyatlar ha`m istiqbollar esigin ashıp beriwshi rawajlanıw basqıshı dewimiz mu`mkin. Bul tariyx mazmunın ko`p terepten tu`rli sotsial bo`limler, siyasiy ag`ımlar, xalıqlar ha`m milletler, ayırım memleketler ha`m sotsial tizimlerinıts tu`rli maqset ha`m meplerin o`zinde ko`rsetiwshi ideya ha`m ideologiyalardıts praktikası belgileydi. Tariyxıy protsess tabıattan kelip shıg`atug`ın bul qesiyetinıts dialektikası insaniyat ushın turaqlı bol g`an „jaqsılıq“ ha`m „jawızlıq“ ortasında g`ı jalpı gu`res dep atalg`an muxtasar teriyinde o`z ko`rinisin tapqan.

„Jaqsılıq“-rawajlanıwıg`a umıtılıwshı ku`shlerdi, adamgershilik ha`m joqarı morallıq filosofiyasın, sotsial edil printsipleri yaqı „Avesto“da bayan etilgen „jaqsı pikir“, jaqsı so`z ha`m jaqsı istıts negizin quraytug`ın qediryatlardı o`zinde ayqın ko`rsetedi. „Jawızlıq“ bolsa, tariyxıy reaksiya, rawajlanıw jolin arqag`a burıw, qara ku`shler aktivligi ha`m hu`kimranlıg`ın su`wretleydi. Insaniyattıts, sonday-aq, O`zbekstannıts neshshe ju`z jıllıq shejiresinde ha`m tu`rli basqınshılıqlar aqibetinde jorlıq, zulım, apat tuxımların shashıw ha`m qan to`giliwine sebep bol g`an buz g`ınshı ideyalar ha`m ideologiyanıts apatlı tesiri menen qay g`ılı beti ko`p. Bul ideya o`zlerinde siyasiy basqınshılıq ha`m g`erezli umıtılıwları geyde jasırın, geyde ayqın su`wretlegen halda diniy, milliy, klasslıq uranları bayraq, qılıp maydang`a shıqqanın ko`remiz. Biraq jag`day o`zgermey qala bergen. YAg`nıy, olar milletler ha`m xalıqlardıts turmıs jag`dayı, medeniyatı, bayramları ha`m u`rip-edetlerin ku`sh penen o`zgeriwge, kets xalıqtı basqalardıts siyasiy ku`shine boysındırıw ha`m ideologiyalıq tutqang`a salıwıg`a, o`z-ara edalatqa tiykarlangan sotsial tertiplerdi qarar taptırwıg`a, milletke jat bolgan ideologiyalıq ko`z-qarasları sug`ılıstırıwıg`a qaratıl g`an. Buz g`ansha ideyalar ha`m ideologiyalardıts emelge asırılıwı milletler ha`m xalıqlar ezeliy medeniyatınıts jemiriliwine, memleketha`m jemiyyet o`mirinde teskeri hediyselerdets ku`sheyiwine sebep bol g`an, ko`plepi xalıqdardı o`z jolin o`zi tatslaw huqıqınan ayırg`an.

Ideyalar hu'kmranlig'ınıts „tırnaq tası" qedimgi tsvilizatsiyalar dewirinde qoyılğ'an edi. Og'an qarag'anda edetler ha'm printsiplerge emes, belkim ideyalar yaki qanaday-da bir maqsetke boysındırılğ'an belgili bir tildegi insan minez qulqın tu'rlendiriw mu'mkin edi. Biraq bul menen bir waqıtta da burınnan-aq adamlar sanasın hiyle ha'm aldawlar, jalğ'an ideyalar menen zıyanlaw imkaniyatıda payda boldı.

Qedimgi tsvilizatsiyalardı da unamlı ideya ha'm qediryatlar menen birge, unamsız xarakterdegi ideologiyanıts ha'm o'nip shıǵ'ıwı ushın sebep bolatug'ın eles tu'sinikler maydang'a kele baslag'an edi. Meselen, qedimgi rimde bunday qediryatlar dizimin, bir qarag'anda ulıwma insaniyılıq qediryatlarına bolğ'an, Watanperwarlıq tu'sinigin belgiler edi. Biraq, bul tu'sinik Rim xalqınıts Quday terepinen ayırım tallang'anı, teg'dirdits o'zi terepinen jetsisler ha'm Rim saltanatı aymag'ın ketseyttiriw ushın sapar etkeni haqqındaǵ'ı konkret ko'z-qaraslarg'a tiykarlang'an edi. Bunday ideologiyalıq tiykarlar imperiashılıq tewekel terizde rawajlanıwına sebep boldı. Basqa ayaqlardı basıp alıwğ'a boysındırıwshı bul ideya keyinshellik du'nya qaraslar diziminde bir xalıqtıts basqa xalıq terepinen kolonniyalıq awhalg'a salawın morallıq terepinen aqlaytug'ın,belkim onı qaharmanlıq derejesine ko'teretug'ın ulı memleketlilik ideologiyasınıts rawajlanıwına sebep boldı.

Keyingi jıllarda du'nyanıts onlap memleketlerinde, sonday aq, bizits jas memleketimiz shegarasına jaqın memleketler aymag'ında da terrorism oshaqları payda boldı.Sonday aq, Tashkentte ju'z bergen 1999 jıldag'ı fevral waqiyaları,2000 jil jaz aylarında Surxandaryag'a Afganstannan o'tken terroristlik gruppalar topılısı buzg'ınshı siyasiy ku'shlerdits xalqımızdits demokraiyalıq rawajlanıw jolınan qaytarıwğ'a bolğ'an urınıwları toqtamag'anınan gu'waliq beredi.

Ideya ha'm ideologiyalardı absolyutlestiriwdits unamsız ehibetleri. Tariyxta melim bolğ'an real kolonial du'zimlerdi salıstırıp analizlew olar emel qılğ'an ideologiyalardıts to'mendegi ulıwmalıq o'zgesheliklerin ha'm de bul ideyalardı emelge asırıw menen baylanıslı qatar unamsız ahibetlerin anıqlaw imkanın beredi.

Aldı menen, kolonialıq ideologiyalar o'z memleketlerinde sotsial ha'm shaxsiy turmıstıts barlıq salaların tolıq o'z ishine alıwğ'a, jeke du'nya qaras du'zimi hu'kimranlıq ornatiwğ'a talpınadı. Bul ideologiyalar ullı ha'm jarqın o'tmishti inkar etedi. Olar jemiyyetti revolyutsiyalıq jol menen tolıg'ı menen qayta du'ziw ha'm zeru'r ha'm onı emelege asırıw mu'mkin dep esaplaydı. O'zlerine shekem bolğ'an qediryatlardıts barlıg'ın yaki ko'pshiligin biykar etip olardı tek o'z printsipleri menen almasdırmaqshı boladı.

Meselen, birinshi qarasta, uzaq o'tmishke qaytıwğ'a shaqırıwshı Islam fundamentalizmi bunnan mustasnodes seziledi. Biraq tiykarında bunda da sol ondoza saqlanıp qaladı. YAğ'mıy Islam fundamentilizmi tariyx do'tsgelegin orta esir johalaoti dewirine qaytarıw nihabı astında, „sotsial kazarma" tipindegi bir tu'rdegi g'erezli „keleshek" tits o'zine ten ondozasın usınıs etedi, onda insan puxaralıq gruppalardan tolıq ayrılardı, haqıyqatında diniy terrorğ'a duwalar etiledi. Biz joqarıda bunday ideyanıts qanday ayanıshla aqıbetke alıp keliwin Orta esir evropasındaǵ'ı inkvizatsiya mısasında ko'rip o'ttik. Koloniyalıq ideologiyaları „jatsa jemiyyet"ha'm „jatsa insandı"do'retiwdi o'z maqseti dep dag'azalaydı, bunda shaxs mepleri ha'm, esirese, shaxs erkinligi tar hu'kimran qatlam, kolonial du'zimnits meplerine boysındırılardı. Bunday sotsial „demokratiyanıts joqarı forması",„xalıq hekimiyyatı forması" dep dag'azalandı. Lekin bunda demokratiya xalıq qelewinin emelge asırılıwı dep emes, belkim, hette xalıq qelewine qarsı barıwğ'a tuwrı kelgen teg'dirde de zorlıq quralları menen „xalıq perawanlıg'ın" emeleg asırıw degen tu'siniledi. „Koloniallıq ideologiyası" o'zin haqıyqattıts sewleleniwi ha'm perawanlıqtıts ko'rinisi dep esaplag'anı ushında her qanday pikir her qanaday basqasha pikirler saplastırılıwı lazım bolğ'an jawızlıq (arnawlı qılıng'an yamasa arnawlı qılınbag'an) dep qaraladı. „Koloniallıq ideologiyası" misli kritikalanbaytug'ın, qanday da bir isenim obektine aylanadı. Basqasha aytqanda, bunday ideologiya erkinlik,insaniy haqıyqat u'stinen o'z zorlıg'ı ha'm hu'kimranlıg'ın ornatadı.

Siyasiy ortalıqta bug'an hekimiyyatı manopoliyalastırıw muwapıq keledi. Hekimiyyat bir partiya(yaki siyasiy hereket) nıts qolına toplanadı, partiyanıts o'zi bolsa jeke raxnomoningOO („daha",„fyurer" ha'm basqalardıts) hu'kimi astına tu'sip qaladı. Hu'kmran partiyanıts memleket appratına o'sip shıǵ'ıwı kelip shıǵ'adı. Sonıts menen birge, jemiyyettits memleketlesiwı, yag'nıy memleketten g'erezli bolğ'an sotsial turmıstıts joq etiliwi (yaki ju'de ha'm azaytılıw) puxaralıq jemiyyettits joq etiliwi (esirese, hu'kimran partiyağ'a boysınbag'an barlıq basqa partiya ha'm jemeet sho'lkemlerinits qadag'an etiliwi) de o'z ko'rinisin tabadı. Huqıqtıts, nızamnıts roli kesitiledi. Hekimiyyat nızam menen sheklenbeytug'ın ha'm nızamğ'a boysynbaytug'ın wekillikke iye boladı, memleket huqıqıy memleket bolmay qaladı, ol ekonomika salasında bir o'zi kontrollaydı, ekonomikağ'a oraylasqan basqarıwdı qarar taptırardı. (bul misli ets aqıllı ha'm o'nimli basqarıw bolarmısh).

Xabar manopoliyasıda siyasiy ha'm ekonomikalıq hekimiyyatı absolyutlestiriw menen baylanıslı: „g'erezli du'zim" de barlıq xabar quralları: jemiyyette aylanısta bolğ'an xabardıts mazmunı da apparattıts qatats kontroli astına alınadı. Zorlıq isletpesten turıp pu'tkil monopoliyalar du'zimin saqlaw ha'm bekkemlew mu'mkin bolmaydı. Sonıts ushıtsda memleket terrorismi, terrorı ishki siyasatı emelge asırıw quralı sıpatında qollanıw „koloniallıq du'zimleri" ushın tendur. Tu'ksitanda ha'm revolyusiyadan sots deslepki jıllarda hu'kimettits siyasiy terror netiyjesinde pu'tin-pu'tin sotsial gruppalar ha'm qatlamlar joq etildi. Sol mısaldan, kolonial du'zimnits insan shepeetlilik is hereketler sebepli 2,5 mln adam puxaralardıts derlik

yarımı mahv etilgen edi. O'zbekstnda tek 1937-1953 jillar dawamında (bunnan rus jilları mustasno) soyuz kolonial mashinası 100 mits adamdı repressiya qıldı, olardan 13 mits adam atıp taslandı.

Kolonial memleketlerdits o'zine ten bolg'an basqa xarakterli o'zgesheligi jemiyyettits eskeriylestiriwi, „a'skeriy lager" yaki „qamal qılınqan qorg'an" nan ibarat ideyalar-psixologik sheriyyatı do'retiwden ibaratdur. Bunda memleket ishinde eskeriy Fonatizm jag'dayı hewij aldırıp g'ana qalmastan, sonıts menen birge, agressiv sırtqı siyasatta emelge asırıldı. Bul siyasat eskeriy-regionallıq ha'm ideologiyalıq basqınıshılıq qılıwg'a, o'zinits koloniyalıq tertiplerin kets terizde qarar tapırıwg'a qaratıldı.

Lekin tariyx haqıyqat sonnan ibarat, koloniallıq ideologiyalardıts tu'rli andozlari ha'm proektleri tiykarında jaratılğ'an demokratiyag'a qarsı dizimlerde tiykarg'ı netiyjesinde qayg'ılı ahibetke alıp keliwi anıqdur. Bul o'tmintegi sotsialistik memleketler, sovet memleketi, gitlershiler Germaniyası ha'm fashizm Italiyası, Kampushiyadag'ı Pol Pot rejimi sıyaqlı absalyut haqıyqatı dawa qılıwshı ideologiyalardıts tariyxıy keleksheksiz bolg'anında anıq ko'rsetip beredi.

Biraq ideologiyalıq gu'res barg'an sayın jatsa-jatsa ko'riniske enip barmaqta. Prezidentimiz I.Karimov haqıyqat rewishte belgilep o'tkenindey: „Ko'p sınavlar, azap-aqıbetler qeteler, targediyyalar, repressiyalardı bastan keshirgen, esirimiz aqırına jetip atırg'an insaniyat jatsa esir bosag'asınada turg'an bu'gingi ku'nde ko'p tu'rli eski ha'm taza ideologiyalardıts o'z-ara gu'resi her qashang'ıdan da ku'shli tu's almaqta. Tu'rli retsli, geyde bir-birine qarsı du'nya qarashlar, siyasiy milliy, diniy ag'ımlar, matqap ha'm sektalar ortasındag'ı pikir talasıwları geyde tartıs pikirlesiw shetsberinen shıg'ıp, qanla gu'resler, massalıq qırg'ınlarg'a sebep bolmaqta, adam basına esapsız qayg'ı-ku'lpetler salmaqta".

Ene usı sebepten de g'erezsiz O'zbekstanda hezirgi dewirde millet, jemiyyet, memleketlerdits birlestiriwshi bayrag'ı bolg'an milliy ideya ha'm ideologiyanı qeliplestiriw ha'm xalqımız sansına sindiriw terepinen iskerlik penen is alıp barılmaqta.

Bul ideologiya g'erezsizlik jıllarında erisilgen jetsislerdi ets u'lken g'erezsizligimizdi, Ana Watanımızdı, perzentlerimizdits keleshegin pidayılıq penen qorg'aw, her dayım sergek bolıwg'a jerdem etedi. YAg'nıy, O'zbekstan bizits ulıwma u'yimiz-onı asıraw her birmizdits wazıypamızdur. Usı menide milliy g'erezsizlik ideyası her birmizdits qelbitimizge sindiretug'in, ulıwma ideyamız, sanamız du'nya ko'z-qarasımızdits quramlı bo'legi bolıp tabıladı.

Ideologiyannı' Batıstag'ı rawajlanıw basqıshları

Ilimiy ideyalar ilim rawajlanıwınıts o'nimi, ilimiy oylap tabıw-lardıts netiyjesi sıpatında payda bolatug'in, tu'rli pen tarawlarınıts tiykarg'ı printsipleri, turaqlı qag'ıydaların (postulatların) qurawshı ilimiy pikirler bolıp tabıladı.

Ideyalardıts „o'miri", olardıts payda bolıwı, rawajlanıwı, basqa ideyalar menen o'z-ara qatnası, gu'resi sonıts menen birge go'nergen ideyalardıts tazaları menen almasıwı, esirese, ilimiy ideyalar mısasında anıq belgili boladı. Eyemgi grek filosofları tebiyyi denelerdits ets kishkene bo'linbeytug'in bo'legi, dep „atom" tu'sinigin kirgizgen edi. Ptolomey-Aristotelden baslap, Orta esir Ulıg'bek astornomiyasına shekem du'nyanıts orayı jer dep esaplanıp keldi. Evklid geometriyası, Nyuton mexanikası, Darvin teliymatı da o'z dewirinits ets aldınğ'ı ilimiy ideyalarg'a tiykarlang'an edi.

Ilim-pen rawajlanıwı atomnıts bo'liniwin, kosmos orayı Jer emesligine de isenimli deliyyler menen deliylledi; kvant mexanikası, teoriiyası ha'm basqa ko'plep oylap tabıwlar boldı.

Du'nyag'a AEynshteyn, Nels Bor, F.Rezerford, M.S.Kyuri ha'm basqalardıts atların shıg'arg'an yadro fizikası tarawındag'ı do'retiwler ha'm ilimiy ideyalardı emeliyatqa aylandırdı. Kosmos raketalar, kompyuter ha'm uyalı telefonlar, televidenie ha'm basqa tarawdag'ı jetsisler bug'an jarqın misal boladı. Ilim progressi u'zliksiz ha'm sheksiz. Bul protsessde emeliyat tastıyqlanbag'an, eskirgen ko'z-qarashlar jatsa ilimiy ideyalar menen orın alamasa beredi.

Filosofiyalıq ideyalar her bir filosofiyalıq teliymattıts tiykarın quraytug'in du'nya ha'm adam tuwralı ets ulıwma tu'sinik ha'm ko'z-qarashlardan turadı. Olar bizdi qorshap turg'an du'nyanı biliw protsessinde,

adamlar jemiyyetini rawajlanıwı dawamında toplang'an bilimlerde ulıwmalastırıw, insan turmısını menis mazmunı, onı baxıt-sadaatı sıyaqlı meseleler u'stinde pikirlesiw ju'ritiw tiykarında qeliplese.

Ideologiyanın` filosofiyalıq negizleri haqqında pikir ju'ritkenimizde, onı filosofiya ilimi netijelerine tiykarlanıwı nezerde tutıladı. Bug'an batıstag'ı Oyanıw dewiri ha`m orta esirlerde o'z milliy memleketin tikley baslag'an evropa xalıqlarını her biri o'zine ten ideologiyanı jaratqanın mısıl etiwge boladı. Bul ideologiyalar Rim imperiyası qıyratılğ'annan sots o'z memleketine iye bolğ'an xalıqlardı o'zine ten qediriyatları ha`m mentaliteti tiykarında ju'zege kelgen milliy filosofiyalar tiykarında qeliplesti. Sonlıqtan, sol dewirdegi italiyan, anglıshan, frantsuz filosofiyası o'zi tiyisli bolğ'an jemiyyetti birlestiriwge xızmet qıldı. Sonı menen birge, bul milliy mektepler tiykarında ju'zege kelgen filosofiyalıq teliymatlar, ruwxıy qarasar insaniyat medeniyatı g'ezinesine salmaqlı u'les bolıp qosıldı. Kant, Gegel, Feyerbax sıyaqlı ullı oyshılar atı menen joqarıg'a shıqqan nemis filosofiyası haqqında da usınday pikirde aytıw mu'mkin. Solardan haqıyqıy milliy o'zgesheliklerge iye bolğ'an Gegel filosofiyası Avstriya imperiyasını ajralıp, g'erezsizlik jolın tutqan prus monarxiyasını memleket ideologiyası derejesine ko'terilgen edi.

Ideologiyanın` du'nyalıq negizleri ruwxıy du'nyag'a ten siyasiy, ekonomikalıq, medeniy mu'nesebetler birikpesinen ibarat.

Insaniyat esirler dawamında du'nyalıq rawajlanıwg'a umıtılıp keldi. Ulıwma moyınlanbag'an printsipler ha`m nızam u'stinligi, siyasiy plyuralizm, milletler ara tırwlıq, dinler ara bawrı ketslik sıyaqlı o'zgeshelikler du'nyalıq jemiyyetini tiykarın payda etedi. Bunday jemiyyette insannı huqıq ha`m erkinlikleri, sonı ishinde hu'jdan erkinligide nızam jolı menen qorg'aladı. Ene usınay jemiyyet ideologiyası „du'nyawıyılıq-qudaysızlıq emes" degen printsipti tiykarında rawajlanadı, yag'nıy dinnis jemiyyette tutqan ornı ha`m ehmiyyetin hesh qashan biykarlamaydı.

Arestotel (b.e.sh. 384-322) o'z ideyalıq ko'z-qaraslarında ustazı Platon (b.e.sh. 427-348) ideyaları bunnan bılay bayıttı ha`m og'an melim o'zgerisler kiritti. Ol jemiyyette bolıp o'tip atırg'an waqıyalıqlar tebiyatqa ten dep biledi. Bunı menen jemiyyetti tu'pten o'zertiriw ideyalarına qarşı shıg'adı ha`m jemiyyetini rawajlanıwı tebiyg'ıy protsessler terizinde keshiwi kerek dep esaplaydı. Platon bolsa ideyalar ulıwma tu'sinikler sıpatında adım-aqılına baylanıslı emes, belki ol ilahiy tu'sinikler dep bahalang'an edi. Bunda joqarı ideya ko'binshe Qudayg'a tendestiriledi. Bul filosofiyalıq ustazı bolğ'an Sokrat(b.e.sh. 470-399) bolsa baxıt arqalı yag'nıy qanda da meselerdi ortag'a qoyıw olarg'a juwap tabıw jdolı menen haqıyqatı anıqlaw mu'mkin dep bilgen. Ol jaqsılıq-bilim ha`m danışpanlıq, jaqsılıqtı menisin tuwrı atslag'an insan g'ana jaqsılıq qıld dep tu'sindiredi. Sokrat edalatqa tuwrı kelmeytug'in memleket basqarıwını ha`mme formaların sing'a aladı, tek g'ana edalatlı demokratiyalıq memleket basqarıwın jaqlap shıg'adı.

Orta esirlerde o'tiwi menen, tiykarınan Evropada, din ha`m shirkewdits roli ko'rinbes derejede o'sti. Bul dewirde Qudayg'a shin hım go'zsal sezimli isenim hu'kimranlıq qıldı. ha`m bul isenimi insan o'mirini barlıq tereplerin, tuwılıwdan o'liwge shekem bolğ'an her bir adımın belgilep berdi. Bul dewirde din mustavit ideologish sıpatında maydang'a shıqtı. Bul bir terepten o'z diniy sho'lkemi ishindegi ateizmge yamasa eretiklikke shıg'arılg'an shaxslardı tu'rli sebepler menen massalıq rewishte qırg'ın qılınıwında, ekinshi terepten bolsa, diniy ha`m aymaqlıq basıp alıwdı maqset etip alg'an. Qan to'giwshilik urıslarında o'zini ayanıshlı su'wretlemesin tapqan. Evropa xristian du'nyası terepinen musulmanlarga qarşı emelge asırılğ'an diniy atlanısların bul urıslarg'a mısıl etip keltiriw mu'mkin.

Orta esirler diniy ekstremizm, o'z gezeginde, juwap reaksiyası terizinde-antagonizmde tiykarlang'an tu'rli ideya ha`mde totemizmni ku'sheyiwinde sebep boldı. Waqıt o'tiwi menen o'z aldına siyasiy ku'shler bunday ideallar ha`m qudayg'a boysınawshılıqqa tiykarlang'an ateizmde o'zlerini ideologiyalıq maqsetleri jolında paydalandı. Ideyalar ha`mg'erezli ideologiyalar tariyxında bunnan paydalanbag'an o'tken kommunistlik teliymat o'z aldına orın tutadı. Ol sırtqı terepinen edillik idealın o'zinde toplag'an joqarı talpınwların tiykar qılıp alg'anday ko'rinsede, aqr aqibetinde kolonial jemiyyet ideologiyasına aylandı.

Bolshevizm menen bir qatarda, XX-esirdi basında tamırları sotsialistik ideyadan suw ishken kolonial ideya ha`m ideologiyasını basqa forması fashizm (ital.fashio-ag'ım) payda boldı. O'tmishte sotsialist B.Mussolini Italiyada fashistler herketini tiykarın salg'an. Germaniyada milliy sotsialistik partiya du'zgen ATitler bolsa fashizmni „manawiy atasına aylandı". Fashizm P-du'nya ju'zilik otın jaqtı, 80 millionnan artıq adamni qırılıp ketiwine sebep boldı. Bizni memleketimizde qayg'ı lipasın kiydi. Ekinshi du'nya urısında gu'resken O'zbekstanlı eskerlerden 263 005 adam qaza taptı. 132670 adam dereksiz ketti. 60452 adam mayıp boldı. Bolıpevizm menen Fashizm ideologiyaları ortasında ko'plep usas terepler bar. Hezirgi waqıtta salmaqlı ayırmaşılıg'ı da ko'zge taslanbaqta. Tiykrg'ı parıqlarınan biri ha`m bul millet faktorını tu'rlish bahalanıwı. Eger kommunistlik teliymat, xalıqdardı milliy etnik o'zine ten o'zgesheliklerin jog'altıw, „proletar internatsionallıg'ı" su'reni menen arenag'a shıqqan bolsa, fashizm bir hu'kimran milletni „rasalıq-etnik tazalıg'ı" absolyutlestiriwdi propandalaw edi. Ol rasanı sponsorı esaplanadı „fashizm "so'zi „rasa" atamasınan kelip shıqqan. Bul atama XU'P-esirden baslap Evropa da „insaniyat nesilini" tu'rli rasalıq gruppalar, „aq", „qara" ha`m „sarı" rasag'a ajratıw ushın qollanıla basladı. Rasalıq teliymatı „Aq deneli" lerdı artıqmanshıg'ı, olardsh ezelden „joqarı rasa" etip saylang'anı,

basqa rasalardits bolsa „aqlarg'a" qarag'anda toliq emes jaratilg'anlig'ı ha'm her dayım progrestits to'men basqishlarda turıwın „tiykarlap" beredi. Onıts tiykarıg'ı ideyası o'zinits „ilahiy tebiyatına qaray" „aq rasalardı" „to'mengi" rasalar u'stinen hu'kimranlıq etiwge shaqırıwıg'a qaratılǵ'an edi. Rasalıq miliy tenligi ha'm terisinits retsine qaray ajıralıp turıwshı adamlarg'a zorlıq o'tkiziw, olardı kemsitiw urıw ha'm o'ltiriw sıyaqlı hereket hediyselerde anıq belgili boldı. Sotsial hu'kimranlıq formalardan birinits ideologiyası boar eken, olar ullı memleketlik „ju'de shovinizm", „saylang'an" xılıqlardits milliy artıqmashlıg'ı ideyalari menen baylanıp ketedi.

Rasashılıq-ko'p tu'rge iye. Meselen, o'zin joqarı rasa esaplag'an anglishan, ispan, frantsuz, basqınshıları orta a`sirler ha'm a`sirese, XVIII-XIX esirlerde Amerika, Avstriya, Afrika ha'm Aziyada jergilikli xalıqlardı ko'plep qırıp tasladı. Qubla Amerika respublikası terepinen XX-a`sirde uzaq jillar dawamında o'tkerip klingen rasalıq ayırmashılıq siyasati-ayawsız rasalıq quwdalau'lar ha'm kemsitiwde o'z su'wretlemesin taptı. 1865 jılda AQSH ta du'zilgen „Kukluk-Klan" terroristlik sho'lkemide o'zinits eshkara rasalıq jo'nelisindegi iskerligi menen ajıralıp turadı. Negrlerdits puxaralıq huqıqlarına qarsı gu'res ha'm olardı memleketten shıg'arıp jiberiw onıts tiykarıg'ı ideyası esaplanadı. Jene bir jawız ideya-terrorizm bu'gingi ku'nde de insaniyatqa u'lken qewip salmaqta. Jemiyette berhama qorqıw, aldaw, jawızlıq ortalıg'ın payda etiw ku'sh ko'rsetiw joli menen jemiyet turaqlılıg'ın buzıw, gu'nesız adamlar, meselen balalarınıts o'limine alıp keletug'ın siyasiy maqsettegi o'ltiriw ha'm jariwlar, ha'm bul jawız ideyanıts onıts menisin do'retedi.

Siyasiy terrorism XIX a`sirde aq payda bolg'an edi. Lekin, al XXesir de kets qulash jaydı. Eskeriy Germaniyadag'ı „qızıl armiya" ha'm Italiyadag'ı „qızıl brigada" gruppaları, Ispaniyanıts basklar sho'lkemi, Olsterdegi „revolyutsiyalıq azat etiw armiyası" Perudegi „parlaq o'mir" siyaqlı zamanago'y siyasiy terroristlerdits birinshi ewladı edi.

3-tema

Milliy ideya, sotsiallıq rawajlanıw ha'm ideologiyalıq protsesslerdin` o`z-ara baylanislig`i

Reje:

1. Sotsiallıq rawajlanıw tariyxiy protsesslerdin` milliy ideyalar qa`liplesiwi ha'm de a`mel etiwine ta`siri.
2. Milliy ideya xalıqtin` tariyxiy rawajlanıwi tiykari.
3. Milliy ideya ha'm ideologiyani rawajlandiriwdin` sotsiallıq-siyasiy, ruwxiy, huqiqiy ilajlari.
4. Siyasat ha'm ideologiyanın` o`z-ara baylanislig`i ha'm parqi.
5. Milliy ideyada mentalitetin` ko`rinisi.

1. Ba'rshege ayan, insan oylaw, pikirlew uqıbına iye, sol sebepli de ol o'zin qorshag'an ta'biyiy ha'm sotsiallıq haqıyqatlıqtın' shım-shıtırıq protsesslerin, qubılısların ulıwmalastırıp, ma'lim juwmaqlar jasaydı ha'm o'zinin' pu'tkil bolmısın, turmıs nızamlarına maslastıradı da.

Du'nya sezimler arqalı insannın' qa'lbinde ha'm sanasında o'zine ta'n seziw ha'm elesletiwler oyatadı. Onda arızıw-u'mitler, maqset tileklerdi ju'zege keltiredi. Biraq bulardıń ha'mmesi de insannın' iskerligi arqalı a'melge asadı. Bul degen so'z maqsetler, tilekler, niyetler, umtılıwlar real o'mirge ta'sir etiw menen g'ana sheklenbeydi al onı o'zgerledi de.

Adamzattın' o'zin qorshap turg'an ortanı o'zgeritiwin belgileytug'ın faktorlar, sonın' ishinde, ruwxıy faktorlar barshılıq. Sonda ha'm bul boyınsha pikir, ideya, maqsettin' ornı ha'm roli ayrıqsha. Ma'selenkiden, ideyanın' o'zi adamnın' bolmısqa o'zinin' turmısqa qatnası, aldına qoyg'an maqsetleri tiykarında bina bolıp qa'liplesedi.

Qullası, ideya insan turmısında g'ana emes, al pu'tkil xalıq, ma'mleket ha'm ulıwma ja'miyet rawajlanıwında a'hmiyetli orıng'a yie. Usı ma'niste «Milliy g'a'rezsizlik ideyası: tiykarıg'ı tu'sinik ha'm printsipler» broshyurasında aytilg'anınday-aq, insaniyat tariyxı ideyalar tariyxı bolıp tabıladı.

Bul aytilg'anlardın' ha'mmesi de ideyanın' insan oylawının' jemisi ekenligin, onın' bizdi qorshag'an du'nyanı biliw protsesinde payda bolatug'ınlıg'ın da'liylleydi. Ja'miyetlik sanannın' ha'mme formalari-ilim, din, filosofiya ha'm ko'rkem a'debiyat, moral, siyasat ha'm xuqıq ma'lim ideyalardı jaratadı. Olarg'a su'yenedi ha'm olardı rawajlandıradı. Mazmunı ha'm payda bolıw formasına qaray ideyalardı bir qansha tu'rlerge bo'liw mu'mkin. Olar: ilimiy ideyalar; filosofiyalıq ideyalar; ko'rkem ideyalar; sotsiallıq siyasiy ideyalar; milliy ideyalar; ulıwma insaniy ideyalar.

Ideya ha'm ideologiya mazmun ma'nisine ılayıq jaratıwshı yaqi zıyanlı bolıp, jaratıwshı ideyalar insandı ulıg'laydı. Onın' ruwxına ku'sh-quwat, qanat bag'ıshlaydı. Jaqsılıqqa tiykarlang'an ideyalar joqarı arızıw-u'mitler menen jasawg'a, alıjanob maqsetler jolında inanım menen gu'resiwege u'yreledi. Buzg'inshı ideyalar adamlardıń basına azap-aqiretler saladı.

Aytıwımız kerek, insan ha'm ja'miyet bar eken, buzg'inshı ideyalar ha'r dayım jan'a formalarda payda bolıwıg'a urınadı. Sonda ha'm olar adamzattın' a'dalat, ten'lik, tınıshlıq, tuwısqanlıq, rawajlanıw ha'm pa'rawanlıq ideyalarına swyenip, joqarı maqsetlerge izgi niyetlerge umtılıwların toqtata almaydı. Jaqsılıqtı go'zlegen ideyalar adamlardı mudamı joqarı maqsetlerge qaray jetekley beredi.

Jaratiwshı ideyalar jurtti abat, xalıq turmısın pa'rawan qılıw sıyaqlı alıjanob maqsetleri menen ajıralıp turadı. Olar insaniyat rawajlanıwg'a erisken da'wirlerden beri ja'miyet turmısının' en' jaqsı ideyaları sıpatında jasap kelmekte.

Ha'r bir teoriya yakiy ta'liyimat bul sistemag'a tu'sken ideyalar birlespesinen ibarat. Du'nyag'a ko'z-qarastın' tiykarın ha'm isenim-inanınmın' tiykarın ideya tutadı.

Adamlar sotsiallıq klass ha'm qatlamlardıń, millet ha'm ma'mleketlerdin' ma'pleri ha'm maqsetleri de ideyalarda o'z sa'wleleniwın tabadı. Aldına qoyg'an maqseti, qanday ja'miyet qurmaqsı ekenligi, bug'an qanday jollar menen erispekshi bolıp atırg'anı haqqındag'ı ideyalar sisteması ha'r bir millet, xalıq ha'm ja'miyettin' milliy ideologiyasının' tiykarın quraydı. Ideologiya-ma'lim sotsiallıq topar ya qatlamnıń milliet yaki ma'mleketin' za'ru'rliklerin maqset ha'm umtılıwların sotsiallıq ma'newiy printsiplerin sa'wlelendiretug'in ideyalar, olardı a'melge asırıwdın' qural ha'm usıllarının' sisteması.

Ja'miyettin', ja'miyet turg'ınların' bekkem ha'm anıq, ra'wshan ideologiyası bolmasa, aldına qoyg'an anıq bir maqseti bolmasa ol dag'darısqa usıraydı.

Makset bolatug'in bolsa, xalıqtı, milletti birlestiriwshı og'an ku'sh qudiret, ruwxıy azıq beriwshı keleshekke baslawshı bayraq. Jurtbasımız so'zleri menen aytatug'in bolsaq: «bul bayraq pu'tkil O'zbekstan xalqın' ruwxın, ar namısın, kerek bolsa, qudiretin, arızı- umtılısların birlestiretug'in ullı ku'sh. Ma'mleketimizdin', xalqımızdin', jurtımızdin' maqseti, o'zinin' ullılıg'ı, turmıslılıg'ı ha'm haqıyqılıg'ı menen ha'mmemizdi birlestiretug'in, iske qosa alatug'in bolıwı lazım. Bul maqset xalıqtı xalıq, milletti millet qıla bilsin, qolımızda jen'ilmes bir ku'shke aylansın». (I.A.Karimov. Jamiyatimiz mafkurasi xalqı-xalq, millatni-millat qilishga xızmat etsin. T., «Wzbekiston», 1998. 10-11 betlar.

Bul ma'niste-milliy g'a'rezsizlik ideyası tu'sinikler ha'm printsipler sistemasında **insannın' ja'miyettegi orni ha'm roli** anıq belgilengenligi dıqqatqa ılayıq. YAg'nıy bul sistema insandı jaratiwshı ku'sh sıpatında ta'riypleydi. G'a'rezsizliktin' bas ideyası ha'm tiykarıg'ı ideya ha'm tiykarıg'ı tusinikleri ha'm jaratiwshılıq atmosferası menen suwg'arılg'an. Sebebi jaratiwshılıq xalqımızdin' en' alıjanob pazıyleti. Prezidentimiz tili menen aytqanda o'zbek shın ma'nisinde jaratiwshı, taqıyası menen suw tasısada ha'm terek ko'gertedi.

Jaratiwshı ideya dep insandı ulıg'laytug'in onın' ku'sh g'ayratı ha'm potentsialın asırıp xalıq, watanı, pu'tkil insaniyat ushın paydalı isler qılıwg'a bag'darlaytug'in o'zinde rawajlanıw, maripet, doslıq, tınıshlıq, a'dalat, xadallıq, pa'klik kibi en' izgi maqsetlerdi o'zinde ja'mlestiretug'in ideyag'a ayıladı.

Qullası, ideologiyannın' za'ru'rliğı sonshellı, ideologiyasız adam, ja'miyet, ma'mleket o'z jolın jog'altadı. Al, ideologiyalıq boshıq, payda bolg'an jerde basqa bir ideologiyannın' basqarıwg'a o'tiwi ta'a'jip emes. Bug'an baylanıslı tariyxtan ha'm ha'zirgi turmıstan ha'm, ko'p g'ana misllar keltiriw mu'mkin.

Bizdi qorshap turg'an haqıyqatlıqqa na'zer taslar ekenbiz, XX a'sir tamamlanıp, XXI a'ciridin' basında jasap atırg'anımızdin' gu'wası bolamız. A'lbette bul boyınsha a'sirese XX a'sirdin' ko'p g'ana awır sınaqlardan o'tkeni yadımızg'a keledi. Olar: ashlıq-jalan'ashlıq, urıslar, repressiyalar, tragediyalar ... Usılar menen birge u'sh mın'ınshı jıllıqtın' baslanıwı ha'm jan'a ha'm go'ne ideoloiyalardıń burın bolmag'an da'rejede gu'resinin' joqarı temp penen barıwı menen xarakterlenedi. Ha'r qıylı ha'tteki geyde dım g'ana qarama-qarsı du'nyag'a ko'z-qaraslar, siyasiy, milliy, diniy ag'ımlar, sektalar arasındag'ı tartıslar jiyi-jiyi diskussiyalardıń shegerasınan shıg'ıp ketedi. Ha'tteki qanlı soqlıg'ıswıwların', massalıq o'ltiriwlerdin' sebebine aylanıp, adamlardıń basına ko'p g'ana bu'lgınshilikler salmaqta. Ha'zir du'nyada eki qarama-qarsılıqlı siyasiy polyuslar joq bolsa da, ha'r qıylı maqset ha'm ma'plerdi sa'wlelendiretug'in gu'resler tınıshlanbadı. Haqıyqatın aytıw kerek, bul gu'restin' tiykarıg'ı maqseti en' aldı mnen jaslardıń qa'lbın jen'ip alıw, ma'lim eldin' yaki regionnın' xalqına ta'sir jasaw, onı o'z ideologiyasına bag'ındırıw, onı ruwxıy bag'darda o'z diydisine ko'ndiriw. Al o'z pikirine iye bolmaw, g'ayrı erkke yamasa ideyag'a boysınıw. Qa'legen ekonomikalıq yaki siyasiy g'a'rezlilikten ha'm qorqınshılıraq.

Tariyxımızdan ma'lim, elimizdi basıp alıwshılardıń qay-qaysısı da milliy ma'deniyatımızdı ha'm da'stu'rlerimizdi joq qılıwg'a ha'm ruwxıy jaqtan bag'ındırıwg'a urındı. Biz bunı hesh qashan umıtpawımız kerek. Bu'ginliginde adamzat ha'r tu'rli ma'mleket ha'm siyasiy ku'shlerge xızmet qılatug'in ideologiyalıq bag'darlarg'a iye. Jaqın ha'm uzaqtıg'ı dereklerden taralatug'in ta'siyrlerdi sezıp jasamaqta. Aqırı informatsiya ha'm elektronika da'wirinde jasap atırımız, bul ta'sirlerden tısqarında jasaw mu'mkin emes.

Prezidentimiz tiykarlap bergenindey ha'zir yadrolıq poligonlarga qarag'anda ideologiyalıq poligonlar u'iken ku'shke iye. En' baslısı sonda, ha'zirgi da'wir adamdı qırag'ılıqqa shaqıradı. Nege degende a'skeriy, ekonomikalıq, siyasiy qısım tez seziledi, al ideologiyalıq qısmıdı ha'm onın' aqıbetlerin tanıp biliw ju'da' qıyın.

Eger bunday sha'rayatta adam toplang'an o'mirlik ta'jriybege tiykarlang'an o'z pikirine, qa'liplesken du'nya qarasqa ha'm bekkem erkke iye bolsa, onda ol jat ideologiyalarg'a qarsi tura aladi. Buni o'mirimizde o'tip atirg'an ko'p g'ana waqiyalar misalinda ko'riw mu'mkin. Ma'selen «AUM Sinrike» atli YAponiyadag'ı diniy sektanın' bir-eki jilliqtag'ı iskerligi yadımızg'a keledi. Bul sektanın' wa'killeri du'nyanın' ha'r qıylı ellerindegi jaslardın' erkin, sanasın biylep alıp, olardı zombige, mankurtqa aylandırıwg'a umtıldı. Radikal vaxabistlik ag'ımnın' wa'killeri ha'm usı taqiletles, olar diniy nıqap astında, ma'selen, Oraylıq Aziyag'a, sonın' ishinde O'zbekstang'a bir emes bir neshe ma'rtebe kirip o'z maqsetlerin iske asırıwg'a urındı.

Bunday ha'reketlerdin' aqıbetleri tek g'ana tragediya menen xalıqtın' basına qayg'ı –ha'siretti salıw menen tamamlanadı.

Solay etip, adamlar, xalıqlar ja'miyetler turmısında ideologiyanın' sonshellı orın ha'm rolge iye ekenligin tag'ı bir ma'rtebe eskertip o'tiwimiz tiyis.

2. Ja'miyettin' rawajlanıwı ha'm jaratıwshı ideyalar.

Jaratıwshı ideologiyalar eldi abat, xalıq turmısın abadansılıqqa eristiriwdey joqarı adamgershilikli maqsetler menen ajralıp turadı. Olar insaniyat tsivilizatsiyasına erisken da'wirlerden baslap ja'miyet turmısın en' joqarı ideyaları sıpatında jasap kelmekte. Prezidentimiz I.Karimvtın' «O'zbek shın ma'niste jaratıwshı», degen so'zlerinde de mine usı ideyalar o'z ko'rinisin tapqan. Bunday jaratıwshılıq xalqımızg'a ata-babalarımızdan miyras bolıp kiyatır.

Insaniyat tariyxında adamlar sanası ha'm ta'g'dirine a'dalat, haqıyqat, jaqsılıq, miynet su'ygishlik sıyaqlı ideyalar tuqımın sepken payg'ambar **Zardusht** jaratqan «Avesto» kitabında to'mendegi qatarlar bar: «Jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isler menen jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isti qa'leymen. O'zimdi bar jaqsı pikirge, jaqsı so'zler ayıtwg'a, jaqsı isler islewge bag'ıshlayman, barlıq jaman pikirlerden, jaman so'z, jaman islerden ju'z buraman». Bul joqarı adamgershilikli ideyalar bunnan 2700 jul burın jasag'an watanlasımız Zardushtın' o'lmes ideologiyası edi. Insaniyat barqulla jaqsılıqtı jaqsılap, maqullap, og'an mudamı qushag'ın ashadı, jamanlıqqa qarsi gu'resedi jaratıwshılıq ha'm pikirlesiw og'an ta'n bolg'an ullı qa'siyet sanaladı. SHıg'ıs xalıqlarının' ullı jaratıwshılıg'ı ha'm qa'diriyatları tu'rli da'wirler ta'sirinde Batisqa, sonın' ishinde Grek-Rim ma'deniyatında da ku'shli ta'sir ko'rsetti. A'ne sonday ta'sir astında filosofiyalıq oy-pikir du'nyası sonday da'rejege jetilisti, usı da'wirde jazılğ'an ko'plep miynetler, ullı oy-pikir iyelerinin' bay miyrasları ulıwma adamzattın' jaqsı niyet islerine xızmet etip kelmekte. Sol ma'niste, **ka'mil isenim menen ayıtwımız mu'mkin, insaniyattın' ulıwma-adamzattın' ma'deniyatı Batis tsivilizatsiyası ha'm SHıg'ıs ma'deniyatının' qosılıwı tiykarında jaratılğ'an.** Ma'selen, A.Makedonskiydin' ustazı, o'zinin' jawınger sha'kirti Aziyanı basıp alıp og'an jiberilgen «Avesto» kitabın teren' u'yrengen, a'iyemgi grek filosof alımı Arestotel (b.e.sh. 384-322) o'z ideyalıq ko'z-qaraslarında ustazı Platon (b.e.sh. 427-348) ideyaları bunnan bılay bayıttı ha'm og'an ma'lim o'zgerisler kiritti. Ol ja'miyette bolıp o'tip atirg'an ha'diyseleler ta'biyatqa ta'n dep biledi. Bunın' menen ja'miyetti tu'pten o'zgertiw ideyalarına qarsi shıg'adı ha'm ja'miyettin' rawajlanıwı ta'biyg'ıy protsessler ta'rizinde keshiwi kerek dep esaplaydı. Platon bolsa, ideyalar ulıwma tu'sinikler sıpatında adam aqılına baylanıslı emes, ba'lki, ol ilahiy tu'siinikler dep bahalag'an edi. Bunda joqarı ideya ko'binshe Qudayg'a ten'lestiriledi. Bul filosofiyalıq ko'z-qarastın' iyesinin' ustazı bolg'an Sokrat (b.e.sh. 470-399) bolsa aytıwıw, tartıwıw arqalı yag'ny qanday da ma'selelerdi ortag'a qoyıw, olarg'a juwap tabıw jolı menen haqıyqatı anıqlaw mu'mkin dep bilgen. Ol jaqsılıq-bilim ha'm danışpanlıq, jaqsılıqtın' ma'nisin tuwrı an'lag'an insan g'ana jaqsılıq qıladı dep tu'sindiredi. Sokrat a'dalatqa tuwrı kelmeytug'ın ma'mleket basqarıwının' ha'mme formaların sıng'a aladı, tek g'ana a'dalatlı demokratiyalıq ma'mleket basqarıwın jaqlap shıg'adı.

SHıg'ısta, yag'ny Turan jerinde bolsa ja'miyettin' rawajlanıwı ha'm jaratıwshılıq ideyaları haqqında Abu Nasır Farabiy, Ibn Sino, A.Navoiy, ko'z-qarasları o'zine ta'n orın tutadı. «Al-Muallim as-Soniy» (ekinshi mug'allim) SHıg'ıs Aristoteli dep atalg'an Abu Nasır Farabiy (873-990 jul) o'zinin' «Fazıl adamlar sha'ha'ri», «Puxaralıq siyasatı», «Baxıt saadatqa erisiw haqqında traktat» sıyaqlı miynetlerinde adamgershilikli ja'miyet, a'dalatlı du'zim haqqında o'z oy-pikirlerin bayan etip, o'z da'wiri ushın izbe-iz ta'liyimat jarattı. Ol ha'r ta'repleme jetik, barlıq xalıqtı baxıtqa, ilim hikmetke alıp barıwshı ideal ja'miyet haqqında ideyalardı alg'a su'redi.

Usı da'wirdin' ullı oyshılları Abu rayxan Beruniy ha'm Abu Ali Ibn Sinonın' bul boyınsha ko'z-qarasları o'zine ta'n. Olar ha'r bir na'rseni baqlaw ha'm ta'jriybe tiykarında u'yreniwge, keyin juwmaq shıg'ırıwg'a umtılg'an, barlıq jaratıwshılıq insannın' miynetine baylanıslılıg'ın atap o'tken. Ullı o'zbek shayırı, oyshılı ha'm ma'mleketlik ha'm siyasiy isker A.Nawayı bolsa o'z miynetleri menen ja'miyet rawajlanıwının' zamanına ta'n paziyletlerdi jaratıwg'ı ha'reket qılğ'an. Ol qosıq ha'm da'stanlarında urıs ja'njellerge, bilimsizlikke qarsi gu'res ideyaların ulıg'laydı. Insanlardı miynetke, jaratıwshılıqqa, a'dalatqa shaqıradı. Ag'artıwshılıqqa tiykarlang'an ja'miyet jaratıwdı a'rman etedi. Onın' bul arzıwları «Farhad ha'm SHıyrın», «Saddiy Iskandari» sıyaqlı da'stanlarında o'z ko'rinisin tapqan. SHayırdın' o'zi de jaratıwshanlıq islerine tikkeley bassılıq etken.

Qıtay ha'm hind oyshillarının' ja'miyet rawajlanıwı haqqındaǵı ko'z-qarasları ha'm jaratıwshılıq ideyaları da Aziyanın' «SHıǵ'ısqa ta'n» ma'nawiyatında o'zine ta'n orın tutadı. Sonday-aq ullı qıtay oyshılıq Konfutsiy (b.e.sh. 551-479) ideyaları ha'zirge shekem qıtay xalqı ideologiyasında jetekshilik qılıp kelmekte. Bul ideyanın' tiykari ja'miyetti ha'r qanday sotsiallıq silkiniwlerden asırıp abaylaw ha'm adamlar ma'pin joqarı qoyıwǵa qaratılǵan. Alımnın' maqseti xalıqta bar bolǵan ta'rtip qag'ıydalardı hu'rmet qılıw ruwxında ta'rbiyalaw bolǵan. Bul ideyag'a ko're, adamzat ja'miyetinin' rawajlanıwına qarsı shıqpaw, yag'mıy revolyutsiyalıq joldı tan'lamawı kerek. Konfutsiy insanlar geyde pikir ju'rgizer eken, adamlardıń sotsiallıq kelip shıǵ'ıwı yaqı ja'miyettegi ornına qaray emes, ba'lkı adamıyılıq a'dalatlılıq, haqǵo'ylik, perzentlik izzet hu'rmeti sıyaqlı joqarı ruwxıy pa'ziyettege erisiw arqalı ka'millike erisiw mu'mkin, dep esaplaydı. Bunday «SHıǵ'ısqa ta'n demokratiya» nın' printsiplerin o'zinde sa'wlelendirgen ideyalar pu'tkil ma'mleketlerdin' uzaq jıllar dawamında turaqlı jasap qalıwǵa sebep bolǵan, shıǵ'ıs xalıqlarının' tariyxıy, sotsiallıq siyasiy rapwajlanıwına o'zinin' jaratıwshılıq ta'sirin ko'rsetkeni gu'mansız.

Hind xalqının' ullı perzenti Maxatma Gandi (1868-1948) o'zinin' ruwxıy miyrasları, ideyaları ha'm alding'ı keleshek ko'z-qarasları menen XX-a'sirdin' ullı shaxslarının' birine aylang'an. Ol kolonizatorlarg'a qarsı gu'res tımsalı edi. Ol hindler menen musulmanlardın' o'z-ara doslıǵın bekkemlewge umtıldı. Gandi din menen siyasatı bir-birne baylanıstırıwǵa ha'reket etti. Og'an xalıq «Maxatma»-, «Ullı qa'lib» dep at bergengligi de sonnan bolsa kerek. R.Tagor pikirine qarag'anda: «Gandi tabıslarının' sırı onın' ruwxıy ku'shinde ha'm joqarı da'rejede o'z ma'plerinen waz keshiwde. Ol o'zinin' joqarı adamgershiligi menen ajralıp turdı. Gandi turmısınin' o'zi pidayılıq tımsalı.»

Eski Turan o'z basınan keshirgen ullı tariyxıy waqıyalar ishinde A.Temurdın' jaratıwshılıq ideyaları ha'm a'meliy xızmeti de u'lken a'hmiyetke iye. Esapsız urıslardı basınan keshirgen bolsa da, onın' tiykarǵı maqseti du'zetiw ha'm jaratıwshılıq bolǵan. Ol «Temur tu'ziklerinde»: «Eger puxaramızdan birinin' u'y imaratı buzılıp, du'zetiwge qurbı jetpese, kerekli u'skenelerdi jetkerip berip, og'an ja'rdem berilsin» dep ko'rsetpe beredi. Bul boyınsha, jurtbasımızdın' A.Temur o'z ma'mleketin aqıl-oy ha'm huqıqıy tiykar menen basqarg'an desek a'dalattan boladı degen pikirleri og'ada orınlı. Saqıpqırannın' Maverennaxr, Xorasan basqa da jerlerde jaratqan qurılısları onın' o'zi ha'm Temuriyler dinstiyası da'wiridegi ma'deniyat, ilim, a'debiyat tarwındaǵı tabıslar bug'an misal bola aladı.

Milliy ma'mleketshilik ideyası ha'm onın' xalıqtın' rawajlanıwına unamlı ta'sirin g'a'rezsis O'zbekstan misalında ha'm ayqın ko'riwge boladı. O'zbekstnnın' xalıq ara g'amxorlıq aymaqlıq, tınıshlıq, ma'mleketlik tatıwlıq barısında alıp barılıp atrǵan siyasatı ten'liktin' hu'kim su'riwine tiykar bolıp xızmet qılmaqta.

3.TSvilizatsiyalar tariyxında jawız ideya ha'm ideologiyalar. Du'nya tariyxın ulıwmalasqan ta'rizde bir ko'rinisinde ko'z-aldımızǵa keltirsek, onın' ha'r bir basqıshın insaniyat aldındaǵı jan'a imkaniyatlar ha'm perspektivalar esigin ashıp beriwshi rawajlanıw basqıshı dewimiz mu'mkin. Bul tariyx mazmunın ko'p ta'repten tu'rli sotsial klasslar, siyasiy ag'ımlar, xalıqlar ha'm milletler, ayırım ma'mleketler ha'm sotsial du'zimlerdin' tu'rli maqset ha'm ma'plerin o'zinde sa'wlelendiriwshi ideya ha'm ideologiyalardıń praktikası belgileydi. Tariyxıy protsess tabıattan kelip shıǵ'atug'ın bul o'zgesheliktin' dialektikası insaniyat ushın turaqlı bolǵan «jaqsılıq»ha'm «jawızlıq» ortasındaǵı ma'n'gi gu'res dep atalg'an ta'riypte o'z ko'rinisin tapqan.

«Jaqsılıq»-rawajlanıwǵa umıtılıwshı ku'shlerdi, adamgershilik ha'm joqarı morallıq filosofiyasın, sotsial a'dil printsipleri yaqı «Avesto»da bayan etilgen «jaqsı pikir», jaqsı so'z ha'm jaqsı istin' negizin quraytug'ın qa'diryatlardı o'zinde ayqın ko'rsetedi. «Jawızlıq» bolsa, tariyxıy reaksiya, rawajlanıw jolın arqag'a burıw,qara ku'shler aktivligi ha'm hu'kimranlıǵın su'wretleydi. Insaniyattın', sonday-aq, O'zbekstannın' neshshe ju'z jıllıq shejiresinde ha'm tu'rli basqınshılıqlar aqıbetinde zorlıq, zulım, apat tuxımların shashıw ha'm qan to'giliwine sebep bolǵan buzǵ'ınshı ideyalar ha'm ideologiyanın' apatlı ta'siri menen qayǵ'ılı beti ko'p. Bul ideya o'zlerinde siyasiy basqınshılıq ha'm g'a'rezli umıtılıwları geyde jasırın, geyde ayqın su'wretlegen halda diniy, milliy, klasslıq uranlardı bayraq, qılıp maydang'a shıqqanın ko'remiz. Biraq jag'day o'zgermey qala bergin. YAǵ'mıy, olar milletler ha'm xalıqlardıń turmıs jag'dayı, ma'deniyatı, bayramları ha'm u'rip-a'detlerin ku'sh penen o'zgeriwge, ken' xalıqtı basqalardıń siyasiy ku'shine boysındırıw ha'm ideologiyalıq tutqıng'a salıwǵa, o'z-ara qarama-qarsılıqqa tiykarlang'an sotsiallıq ta'rtiplerdi qarar taptırıwǵa, milletke jat bolǵan ideologiyalıq ko'z-qaraslardı sug'ılıstırıwǵa qaratılǵan. Buzǵ'ınshı ideyalar ha'm ideologiyalardıń a'melge asırılıwı milletler ha'm xalıqlar a'zeliy ma'deniyatınin' jemiriliwine, ma'mleket ha'm ja'miyet o'mirinde unamsız ha'diyselerden' ku'sheyiwine sebep bolǵan, ko'plep xalıqlardı o'z jolın o'zi tan'law huqıqınan ayırǵan.

Ideyalar hu'kimranlıǵının' «tırnaq tası» qa'dimgi tsivilizatsiyalar da'wirinde qoyılǵan edi. Og'an qarag'anda a'detler ha'm printsiplerge emes, ba'lkim ideyalar yaqı qanaday-da bir maqsetke boysındırılǵan belgili bir tildegi insan minez qulqın qa'liplestiriw mu'mkin edi. Biraq usınin' menen bir waqıtta burınnan-aq adamlar sanasın hiyle ha'm aldawlar, jalǵ'an ideyalar menen zıyanlaw imkaniyatıda payda boldı.

Qa'dimgi tsivilizatsiyalardı da unamlı ideya ha'm qa'diryatlar menen birge, unamsız xarakterdegi ideologiyanın' ha'm o'nip shıǵ'ıwı ushın sebep bolatug'ın eles tu'sinikler maydang'a kele baslag'an edi.

Ma'selen, A'yemgi Rimde bunday qa'diryatlar dizimin, bir qarag'anda ulıwma insanıyılıq qa'diryatlardan bolg'an, Watanpa'rwarlıq tu'sinigin belgiler edi. Biraq, bul tu'sinik Rim xalqının' Quday ta'repinen ayırıqsha tanlang'anı, ta'g'dirdin' o'zi ta'repinen jen'isler ha'm Rim saltanatı aymag'ın ken'eyttiriw ushın bag'darlang'anı haqqındag'ı konkret ko'z-qaraslarǵa tiykarlang'an edi. Bunday ideologiyalıq tiykarlar imperiyalıq oylaw obrazının' qa'liplesiwine sebep boldı. Basqa aymaqlardı basıp alıwǵa boysındırıwshı bul ideya keyinshelik du'nya qarasar sistemasında bir xalıqtın' basqa xalıq ta'repinen kolonnalıq awhalg'a salıwın morallıq jaqtan aqlaytug'ın,ba'lkim, onı qaharmanlıq da'rejege ko'teretug'ın ullı ma'mleketshilik ideologiyasının' rawajlanıwına sebep boldı.

Orta a'sirlerge o'tiwi menen, tiykarınan Evropada, din ha'm shirkewdin' roli ko'rinbes da'rejede o'sti. Bul da'wirde Qudayǵa (*otashin va jozibali*) isenim hu'kim su'rıdı. ha'm bul isenim insan o'mirinin' barlıq ta'replerin, tuwılıwdan o'liwge shekem bolg'an ha'r bir adımın belgilep berdi. Bul da'wirde bag'ındırıwshı ideologiya sıpatında maydang'a shıqtı. Bul bir ta'repten o'z diniy sho'lkemi ishindegi ateizmge yamasa eretiklikke shig'arılıg'an shaxslardıń tu'rli sebepler menen massalıq ra'wishte qırg'ın qılınıwında, ekinshi ta'repten bolsa, diniy ha'm aymaqlıq basıp alıwdı maqset etip alg'an qan to'giwshilik urıslarında o'zinin' ayanıshlı sa'wleleniwın tapqan. Evropa xristian du'nyası ta'repinen musulmanlarǵa qarşı a'melge asırılıg'an diniy atlanısların bul urıslarǵa misal etip keltiriw mu'mkin.

Orta a'sirler diniy ekstremizmi, o'z gezeginde, juwap reaksiyası ta'rizinde-antagonizmge tiykarlang'an tu'rli ideya ha'm ateizminin' ku'sheyiwinde sebep boldı. Waqıt o'tiwi menen o'z aldına siyasiy ku'shler bunday ideyalar ha'm qudayǵa boysınbawshılıqqa tiykarlang'an ateizminen de o'zlerinin' ideologiyalıq maqsetleri jolında paydalandı. Ideyalar ha'm g'a'rezli ideologiyalar tariyxında bunnan paydalang'an buring'ı kommunistlik ta'liymat ayırıqsha orın tutadı. Ol sırtqı ta'repinen a'dillik idealın o'zinde toplag'an joqarı talpınıwların tiykar qılıp alg'anday ko'rınse de, aqır aqıbetinde koloniallıq ja'miyetti qa'liplestiriw ideologiyasına aylandı.

Bolshevizm menen bir qatarda, XX-a'sirdin' basında tamırları sotsialistik ideyadan suw ishken koloniallıq ideya ha'm ideologiyanın' basqa forması-fashizm (ital.fashio-ag'ım) payda boldı. O'tmishte sotsialist B.Mussolini Italiyada fashistler ha'reketinin' tiykarın salg'an. Germaniyada milliy sotsialistik partiya du'zgen A.Gitler bolsa fashizminin' «manawiy atasına aylandı». Fashizm II-du'nya ju'zilik urısın otın jaqtı, 80 millionnan artıq adamnıń qırılıp ketiwine sebep boldı. Bizin' ma'mleketimiz de qayǵ'ı lipasın kiydi. Ekinshi du'nya urısında gu'resken O'zbekstanlı a'skerlerden 263 005 adam qaza taptı. 132670 adam da'reksiz ketti. 60452 adam mayıp boldı.

Bolshevizm menen fashizm ideologiyaları ortasında ko'plep usas ta'repler bar. Ha'zirgi waqıtta salmaqılı ayırmashılıǵ'ı da ko'zge taslanbaqta. Tiykarg'ı paraqlarınan biri ha'm bul millet faktorının' tu'rlish bahalanıwı. Eger kommunistlik ta'liymat, xalıqlardıń milliy etnik o'zine ta'n o'zgesheliklerin jog'altıw, «proletar internatsionallıǵ'ı» su'reni menen arenag'a shıqqan bolsa, fashizm bir hu'kimran milletin' «rasalıq-etnik tazalıǵ'ın» absolyutlestiriwdi propagandalaw edi. Ol rasanın' sponsori esaplanadı «fashizm «so'zi «rasa» atamasınan kelip shıqqan. Bul atama XU'II-a'sirden baslap Evropa da «insaniyat na'silinin'» tu'rli rasalıq gruppalar, «aq», «qara» ha'm «sarı» rasag'a ajratıw ushın qollanıla basladı. Rasalıq ta'liymatı «Aq deneli» lerdin' artıqmashılıǵ'ı, olardıń a'zelden «joqarı rasa» etip saylang'anı, basqa rasalardıń bolsa «aqlarǵa» qarag'anda tolıq emes jaratılıǵ'anlıǵ'ı ha'm ha'r dayım progrestin' to'men basqıshlarda turıwın «tiykarlap» beredi. Onın' tiykarg'ı ideyası o'zinin' «ilahiyy ta'biyatına qaray» aq rasalardı» to'mengi» rasalar u'stinen hu'kimranlıq etiwge shaqırıwǵa qaratılıg'an edi. Rasalıq miliy ta'nligi ha'm terisinin' ren'ine qaray ajralıp turıwshı adamlarǵa zorlıq o'tkiziw, olardı kemsitiw urıw ha'm o'ltiriw sıyaqlı ha'reket ha'diyelerde anıq belgili boldı. Sotsiallıq hu'kimranlıq formalardan birinin' ideologiyası bolar eken, olar ullı ma'mleketlik «ju'da' shovinizm», «saylang'an» xalıqlardıń milliy artıqmashılıǵ'ı ideyaları menen tutasıp ketedi.

Rasashılıq-ko'p tu'rge iye. Ma'selen, o'zin joqarı rasa esaplag'an anglıshan, ispan, frantsuz, basqınshılardı orat a'sirler ha'm a'sirese, XU'SH-XIX a'sirlerde Amerika, Avstriya, Afrika ha'm Aziyada jergilikli xalıqlardı ko'plep qırıp tasladı. Qubla Amerika respublikası ta'repinen XX-a'sirde uzaq jıllar dawamında o'tkerip klingen rasalıq ayırmashılıq siyasati-ayawsız rasalıq quwdalawlar ha'm kemsitiwde o'z su'wretlemesin taptı. 1865 jılda AQSH ta du'zilgen «Kukluksklan» terroristlik sho'lkemide o'zinin' terroristlik sho'lkemi onın' rasalıq jo'nelisindegi iskerligi menen ajralıp turadı. Negrlerdin' puxaralıq huqıqlarına qarşı gu'res ha'm olardı ma'mleketten shig'arıp jiberiw onın' tiykarg'ı ideyası esaplanadı. Ja'ne bir jawız ideya-terrorizm bu'gingi ku'nde de insaniyatqa u'iken qa'wip salmaqta. Ja'miyette ba'rham qorqıw, aldaw, jawızlıq ortalıǵ'ın payda etiw, ku'sh ko'rsetiw jolı menen ja'miyet turaqlılıǵ'ın buzıw, gu'na'sız adamlar, ma'selen balalarınin' o'limine alıp keletug'ın siyasiy maqsettegi o'ltiriw ha'm jarıwlar, ha'm bul jawız ideyanın' onın' ma'nisin do'retedi.

Siyasiy terrorism XIX a'sirde aq payda bolg'an edi. Lekin, al XXa'sir de ken' qulash jaydı. A'skeriy Germaniyadag'ı «qızıl armiya» ha'm Italiyadag'ı «qızıl brigada» gruppaları, Ispaniyanın' basklar sho'lkemi, Olsterdegi «revolyutsiyalıq azat etiw armiyası» Perudegi «parlaq o'mir» sıyaqlı

zamanago'y siyasiy terroristlerdin' birinshi a'wladı edi. Keyingi jillarda du'nyanın' onlap ma'mleketlerinde, sonday aq, bizin' jas ma'mleketimiz shegarasına jaqın ma'mleketler aymag'ında da terrorism oshaqları payda boldı. Sonday aq, Tashkentte ju'z bergen 1999 jildag'ı fevral waqıyaları, 2000 jil jaz aylarında Surxandaryag'a Afganstannan o'tken terroristlik gruppalar topılısı onnan keyingi jillardag'ı, ma'selen, usı jıldın' 13-14 maydag'ı Andijan waqıyaları buzg'ınshı siyasiy ku'shlerdin' xalqımızdın' demokratiyalıq rawajlanıw jolınan qaytarıwg'a bolg'an urınıwları toqtamag'anınan gu'walıq beredi.

4. Prezidentimizdin' «Tafakkur» jurnalının' bas redaktorının' sorawlarına juwaplarına ta'biyatta boslıqtın' bolmaytug'ınlig'ı siyaqlı ja'miyettede, a'sirese onın' ideologiya sferasında boslıqtın' payda bolıwına jol qoyıwg'a bolmaytug'ınlig'in tástıyqlap bergen edi. Onın' u'stine jurtbasımız ha'zirgi da'wirde adamzat iskerliginin' ha'mme salalarında, sonın' ishinde informatsiya salasında ha'm globalasıw protsessi a'melge asırılıp atırg'anda qa'legen informatsiya hesh bir shegerag'a boysınbastan tarqala beretug'ınlig'in aytıp, bunı mısallar menen tástıyqlap bergenin na'zerde tutıwımız kerek.

SHında da kompyuter, faks, «sotoviy telefon», parabolikalıq antenna, elektron poshta bizin' turmısımızg'a salıstırmalı tu'rde jaqın aralıqta eniwine qaramastan, bu'ginliginde mektep oqıwshısında, sha'ha'rden uzaqta jaylasqan awıldag'ı qariyanı da hayran qaldıra almaydı. Durıs, olar da'slep bul texnikag'a hayran qalıwı mu'mkin, al og'an ko'zi u'yrenisip, kem-kem onı men'geriwden baslap onın' menen misli putkil o'mir boyı isles bolg'anday halatqa enisedi. Sonın' ushında ha'zir planetamızdın' bir mu'yeshinde bolıp o'tken, ya bolıp atırg'an waqıyanı pu'tkil du'nya sol zamatında bilip aladı. Jaqsı xabar ma, biysa'wbet xabar ma ha'm olar bizden uzaqta jaylasqan region, territoriyalardan bolıwına qaramastan, qa'leyik, qa'lemeyik olar bizin' turmısımızg'a enip, og'an bizin' tilegimizdi esapqa alıp otmastan ta'sir ete beredi.

Ga'p sonda, ha'zirgi informatsiyanın' tarqalıwı sonsheli tezlikke iye, olarg'a burıng'ıday bizge qatnası joq, basqa jerde bolg'an ya bolıp atırg'an waqıyag'oy dep salqın itibar bermey qatnas jasay almaysan'!!!

Bulardın' ha'mmesi obektiv faktorlar, so'z joq ruwxıylıqtın' ha'm milliy ideologiyanın' a'hmiyetin tag'ıda ku'sheytedi. Ha'tteki a'piwayı biyhazar g'ana, muzika, multfilm yamasa reklamalıq rolik arqalı belgili ideologiyalıq maqsetler ha'm umtılıslardın' a'melge asatug'ınlig'in hesh kimde biykarlay almas.

Bizin' da'wirimizde g'ayrı pikir, oydı tek qadag'an etiw, ha'kimshilik ilajlar menen jen'iw mu'mkin emes. Ideya menen tek qurallang'an, ideya menen g'ana, oy menen, tek oy arqalı, nadanlıq penen ma'ripet arqalı gu'resiw, tartısıw mu'mkin. Bunı ha'r bir adam, puqara biliwi tiyis.

5. Ideya ha'm ideologiyalardı absolyutlestiriwdin' unamsız aqıbetleri. Tariyxta ma'lim bolg'an real kolonial du'zimlerdi salıstırıp analizlew olar a'mel qılq'an ideologiyalardın' to'mendegi ulıwmalıq o'zgesheliklerin ha'm de bul ideyalardı a'melge asırıw menen baylanıslı qatar unamsız aqıbetlerin anıqlaw imkaniyat beredi.

Aldı menen, koloniallıq ideologiyalar o'z ma'mleketlerinde sotsiallıq ha'm shaxsiy turmıstın' barlıq salaların tolıq o'z ishine alıwg'a, jeke du'nya qaras du'zimi hu'kimranlıq ornatiwg'a talpınadı. Bul ideologiyalar ullı ha'm jarqın o'tmishti biykar etedi. Olar ja'miyetti revolyutsiyalıq jol menen tolıg'ı menen qayta du'ziw ha'm za'ru'r ha'm onı a'melege asırıw mu'mkin dep esaplaydı. O'zlerine shekem bolg'an qa'diryatlardın' barlıg'ın yaki ko'pshiligin biykar etip olardı tek o'z printsipleri menen almasdırmaqshı boladı.

Ma'selen, birinshi qarasta, uzaq o'tmishke qayıtwg'a shaqırıwshı islam fundamentalizmi bunnan mustasnoday seziledi. Biraq tiykarında bunda da sol ondoza saqlanıp qaladı. YAg'niy Islam fundamentilizmi tariyx do'n'gelegin orta a'sir nadanlıg'ı da'wirine qaytarıw niqabı astında, «sotsial kazarma» tipindegi bir tu'rdegi g'a'rezli «keleshek» tin' o'zine ta'n ondozasın usınıs etedi, onda insan puxaralıq gruppalardan tolıq ayrılardı, haqıyqatında diniy terrorg'a duwshar etiledi. Biz joqarıda bunday ideyanın' qanday ayanıshlı aqıbetke alıp keliwin Orta a'sir Evropasındag'ı inkvizatsiya misalında ko'rip o'ttik. Koloniallıq ideologiyaları «jan'a ja'miyet» ha'm «jan'a insandı» do'retiwdi o'z maqseti dep dag'azalaydı, bunda shaxs ma'pleri ha'm, a'sirese, shaxs erkinligi tar hu'kim su'riwshı qatlam, koloniallıq du'zimnin' ma'plerine boysındırılardı. Bunday sotsial «demokratiyanın' joqarı forması» xalıq ha'kimiyatı forması» dep dag'azalandı. Lekin bunda demokratiya xalıq qa'lewinin a'melge asırılıwı dep emes, ba'lkim, ha'tte xalıq qa'lewine qarsı barıwg'a tuwrı kelgen ta'g'dirde de zorlıq quralları menen «xalıq pa'rawanlıg'ın» a'melge asırıw degen tu'siniledi. «Koloniallıq ideologiyası» o'zin haqıyqatın' sa'wleleniwi ha'm pa'rawanlıqtın' ko'rinisi dep esaplang'anı ushında ha'r qanday pikir ha'r qanday basqasha pikirler saplastırılıwı lazıw bolg'an jawızlıq (arnawlı qılınq'an yamasa arnawlı qılınbag'an) dep qaraladı. «Koloniallıq ideologiyası» misli kritikalanbaytug'ın, qanday da bir isenim obektine aylanadı. Basqasha aytqanda, bunday ideologiya erkinlik, insaniy haqıyqat u'stinen o'z zorlıg'ı ha'm hu'kimranlıg'ın ornataadı. Siyasiy ortalıqta bug'an ha'kimiyatı monopolialastırıw muwapıq keledi. Ha'kimiyat bir partiya (yaki siyasiy ha'reket) nin' qolına toplanadı, partiyanın' o'zi bolsa jeke ko'semnin' («dushe», «fyurer» ha'm

basqalardın') hu'kimi astuna tu'sip qaladı. Hu'kim su'riwshi partiyanın' ma'mleket apparatına o'sip shıg'ıwı kelip shıg'adı. Sonın' menen birge, ja'miyettin' ma'mleketlesiwi, yag'nıy ma'mlekettin' g'a'rezli bolg'an sotsial turmıstın' joq etiliwi de (yaki ju'da' ha'm azaytıwıw) puxaralıq ja'miyettin' joq etiliwi (a'sirese, hu'kim su'riwshi partiya'g'a boysınbag'an barlıq basqa partiya ha'm ja'ma'a't sho'lkemlerinın' qadag'an etiliwi) de o'z ko'rınisin tabadı. Huqıqtın', nızamnın' roli kesitiledi. Ha'kimiyat nızam menen sheklenbeytug'ın ha'm nızamg'a boysınbaytug'ın wa'killikke iye boladı, ma'mleket huqıqıy ma'mleket bolmay qaladı, ol ekonomika salasında bir o'zi qadag'alaydı, ekonomikag'a oraylasqan basqarıwdı qarar taptıradı. (bul misli en' aqıllı ha'm na'tiyjeli basqarıw bolarmış).

Xabar monopoliyası da siyasiy ha'm ekonomikalıq ha'kimiyattı absolyutlestiriw menen baylanıslı: «g'a'rezli du'zim» de barlıq xabar quralları: ja'miyette aylanısta bolg'an xabardın' mazmunı da apparattın' qatan' qadag'alawı astına alınadı. Zorlıq isletpesten turıp pu'tkil monopoliyalar du'zimin saqlaw ha'm bekkemlew mu'mkin bolmaydı. Sonın' ushın da ma'mleket terrorizmi, terrordı ishki siyasatı a'melge asırıw quralı sıpatında qollanıw «koloniallıq du'zimleri» ushın ta'ndur. Tu'rkistanda ha'm revolyutsiyadan son' da'slepki jıllarda hu'kimettin' siyasiy terror na'tiyjesinde pu'tin-pu'tin sotsial gruppalar ha'm qatlamlar joq etildi. (O'zbekstanda tek 1937-1953 jıllar dawamında (bunnan rus jılları mustasno) Auqam koloniallıq mashinası 100 mın' adamdı repressiya qıldı, olardan 13 mın' adam atıp taslandı.

Kolonial ma'mleketlerdin' o'zine ta'n bolg'an basqa xarakterli o'zgesheligi ja'miyettin' a'skeriylestiriliwi, «a'skeriy lager» yaki «qamal qılın'g'an qorg'an» nan ibarat ideyalıq-psixologiyalıq sha'riyatı ju'zege shıg'arıwdan ibarat. Bunda ma'mleket ishinde a'skeriy fanatizm jag'dayı ha'wij aldırılıp g'ana qalmastan, sonın' menen birge, agressiv sırtqı siyasat ta a'melge asırıladı. Bul siyasat a'skeriy-regionallıq ha'm ideologiyalıq basqınıshlıq qılıwg'a, o'zinin' koloniyalıq ta'rтіplerin ken' ta'rizde qarar taptırıwg'a qaratiladı.

Lekin tariyxıy haqıyqat sonnan ibarat, koloniallıq ideologiyalardın' tu'rli andozlari ha'm proektleri tiykarında jaratıl'g'an demokratiyag'a qarsı dizimlerdin' tiykar'ı na'tiyjede qayg'ılı ahibetke alıp keliwi anıq. Bul o'tmishtegi sotsialistik ma'mleketler, sovet ma'mleketi, gitlershiler Germaniyası ha'm fashizm Italiyası, Kampushiyadag'ı Pol Pot rejimi sıyaqlı absolyut haqıyqattı dawa qılıwshı ideologiyalardın' tariyxıy keleksheksiz bolg'anı da anıq ko'rsetip beredi.

Biraq ideologiyalıq gu'res barg'an sayın jan'a-jan'a ko'rinske enip barmaqta. Prezidentimiz I.Karimov haqıyqat ra'wishte belgilep o'tkenindey: «Ko'p sınavlar, azap-aqıbetler qa'teler, targediyalar, repressiyalardı bastan keshirgen, a'sirimiz aqırına jetip atır'g'an insaniyat jan'a a'sir bosag'asında turg'an bu'gingi ku'nde ko'p tu'rli eski ha'm taza ideologiyalardın' o'z-ara gu'resi ha'r qashang'ıdan da ku'shli tu's almaqta. Tu'rli ren'li, geyde bir-birine qarsı du'nya qarasarlar, siyasiy, milliy, diniy ag'ımlar, mazqab ha'm sektalar ortasında'g'ı pikir talasıwları geyde tartıs pikirlesiw shen'berinen shıg'ıp, qanla gu'resler, massalıq qırg'ınlarg'a sebep bolmaqta, adam basına esapsız qayg'ı-ha'siretler salmaqta».

A'ne usı sebepten de g'a'rezsiz O'zbekstanda ha'zirgi da'wirde millet, ja'miyet, ma'mleketlerdin' birlestiriwshı bayrag'ı bolg'an milliy ideya ha'm ideologiyanı qa'liplestiriw ha'm xalqımız sansına sin'diriw ta'repinen iskerlik penen is alıp barılmaqta.

Bul ideologiya g'a'rezsizlik jıllarında erisilgen jen'islerdi en' u'lken g'a'rezsizligimizdi, Ana Watanımızdı, perzentlerimizdin' keleshegin pıdayılıq penen qorg'aw, ha'r dayım sergek bolıwg'a ja'rdem etedi. YA'g'nıy, O'zbekstan bizin' ulıwma u'yimiz-onı asıraw ha'r birmizdin' wazıypamız. Usı ma'nide milliy g'a'rezsizlik ideyası ha'r birimizdin' qa'lbimizge sin'diretug'ın, ulıwma ideyamız, sanamız du'nya ko'z-qarasımızdin' quramlı bo'legi bolıp tabıladı.

Tayamsh tu'siniklari

Sotsial rawajlanıw, ideyalar tariyxı, do'retiwshı ideyalar, jawız ideyalar, wayranlastırılıwshı ideyalar, ideologiyanın' absoyutlesiwi, ideyalardın' formaları: diniy, ko'rkem, ilimiy, filosofiyalıq ideyalar, ja'miyetlik-siyasiy ideyalar, milliy ideya, ideologiyalardın' tariyxıy formaları, monizm, dualizm, plyuralizm, materializm, idealizm, shovinizm, fashizm, bolshevizm, dogmatizm (aqıdaparastlıq).

4-5 tema

Ideyalıq qa'wiplerdin' bag'darlari. Ideologiyalıq qarsılıq ha'm xabar qa'wipsizligi

Reje:

- 1.XXI a'sirde ideologiyalıq qatnasiqlar keskinlesiwinin' sotsiallıq, ekonomikalıq, siyasiy sebepleri.
- 2.Shovinizm, genotsid, fashizm, neofashizm, neokommunizm, rasalıq, diniy ekstremizm, fundamentalizm, terrorizm ideyalarinin' reaktion ma'nisi ha'm olarg'a qarsi gurestin' tariyxıy za'rurligi.
- 3.Terrorizmnin' formaları: aymaqlıq ha'm xalıq aralıq terrorizmnin' ideyalıq-ideologiyalıq tiykarlari.
- 4.Ja'ha'n finanslıq krizisinin' ideologiyalıq protsesslerge ta'siri.
- 5.“Ideologiyalıq qatnasiqlar” tusinigi, onin' mazmun-ma'nisi ha'm ko'riniw qa'siyetleri.

Manaviyatımızdı ha'm bir u'yege megzetsek, sırtan kirip kiyatır' an samaldın' u'ydin' ishindegi na'rselerdi astın-u'stin qılıp taslawın hesh bir u'y iyesi qa'lemeydi. Tap usınday biz ha'm jat ideyalar, ag'ımlar ha'm ideologiyalardıń ma'nauiyatımızg'a wayranger ta'sir o'tkiziwine qarsı qorg'anıw ilajların ko'riwimiz ta'biyiy.

Aqırı, ha'zirgi da'wirde du'nyada ideyalıq qarama-qarsılıqlar quramalı ko'riniste bolıp, ideologiyalıq poligonlar yadrolıq poligonlardan da ku'shlirek rawajlanıp baratır' an da'wir.

Du'nyanın' territoriyalıq jaqtan tu'rli territoriya ha'm ken'isliklerge bo'liniwin geografiya sabaqlarınan jaqsı bilemiz. Du'nyanın' siyasiy kartasına qaray turıp ha'm de barlıq ma'mleketlerdin' shegaraların esapqa ala turıpta jer ju'zingin' territoriyalıq bo'liniwin arqayın ko'z aldımızg'a keltire alamız.

Adamzat XX a'sirdin' son'ına kelip birtalay shegera bilmeytug'in mashqalalarg'a dus keldi. Urıs ha'm tınıshlıq, ekologiyalıq jag'daylar, ruwxıy jetispewshilik narkobiznes, terrorizm sıyaqlı mashqalalar solarg'a kiredi. Sonın' menen birge du'nyada globalasıw, g'alaba xabar qurallarınin' tezlesiwı, intensivlesiwı, universal texnologiyalar menen baylanıslı ulıwma adamzatlıq protsessler de barmaqta. Pu'tkil jer ju'zi adamzat ushın birden-bir jasaw ornı ekenligi anıq. Bug'an a'lbette hesh qanday gu'man joq. Biraq tariyxta bar bolg'an shegaralardı o'zgeritiw, ma'lim territoriyalardı basıp alıw ushın esapsız urıslar bolg'anı ma'lim. Bul protsesste urıs qurallarınin' a'ste aqırınlıq penen quramalasıp barg'anlıg'in bilemiz. Bul urıslar XX a'sirge deyin tiykarınan bir ma'mleket ishinde, eki ma'mleket ortasında yamasa bir territoriya ishinde bolıwı mu'mkin edi. Aytıp o'tsek, A.Makedonskiy, SHın'g'ısxannın' u'lken ma'mleket qurıw ushın yamasa orta a'sirlerden baslap evropalıq kolonizatorlardın' basqa basıp alıw ushın alıp barg'an urısları ko'lemi jaqtan ajıralıp turdı. Biraq bunday jag'daylar, ayırım ha'diyseler sıyaqlı bahalanıwı kerek. XX a'sirde bolıp o'tken eki du'nya ju'zlik urısta onlag'an ma'mleket, birneshe qıta ma'mleketleri qatnasqanlıg'in eslese, bunday juwmaq shıg'arıw belgili da'redjede ornlı ekenligine isenim hasıl qılıw mu'mkin. Urıs quralları rawajlanıp bardı. Bu'gingi ku'nde olar basqa terrotoriyanı basıp alıw g'ana emes, al pu'tin jer u'stindegi turmıstı bir neshe ret jog'altıp jiberiwge jetedi.

Conın' menen birge, ha'zirgi waqıtta ideologiyalıq qurallar arqalı o'z ta'sir ko'lemin ken'eytiriwge ha'reket etip atır' an siyasiy ku'shler ha'mde ha'reketler joq emes. Basqınshı milletshilik ha'm shovinizm, neofashizm ha'm kommunistizm, rasashılıq ha'm diniy ekstremizm ideologiyaları solardan.

Na'tiyjede, du'nyada adam sanasın ha'm ishki du'nyasın iyelew ushın gu'res ku'sheyip barmaqta. Bul jag'day bu'gingi ku'nde du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisin belgilep bermekte.

Adamzat ja'miyeti tariyxı adamda oliyanab paziyletlerdin' qa'liplesiwı ha'm rawajlanıwına da, sonın' menen birge adamzatlıqqa jatpaytug'in g'ayrinsaniylıqtın' ha'r qıylı ko'rinisleri tamır jayıp o'zinin' jaman ta'repin sa'wlelendiriwine de gu'wa bolg'an. Biraq, adamzattın' pu'tkil tariyxında bunday illetler og'an joldas bolıp keldi. Tu'rli da'wirlerde jan'asha tu's aldı. Bu'gingi ku'nde olardıń en' jawızları jer ju'zindegi tınıshlıq ha'm tatılıq, birge islesiw ha'm aqır aqıbetinde adamzattın' jeke birlik sıpatında erkin rawajlanıwına qa'wip salmaqta. Milliy manawiyatımızdı ha'm milliy manawiy o'zligimizdi usınday qa'wiplerden qorg'ap qalıw ushın milliy g'a'rezsizlik ideyasınan ku'shlirek qural joq. Bul ma'selede milliy g'a'rezsizlik ideyasınin' ju'da' za'ru'rli funktsiyası yag'niy milliy ha'm manawiy o'zlikti qorg'aw funktsiyası payda boladı. Milliy g'a'rezsizlik ideyası bul funktsiyanı atqarıwı ushın jaslarp ha'm xalıq sanasında tek g'ana bilim, tasavvur da'rejesinde emes al inanım sıpatında qa'liplesiwı lazım.

2. Solay etip bu'gingi du'nyada burın bolmag'an da'rejede ilimiy ashılıwlar, texnikalıq imkaniyatlar, mag'lıwmat tarqatıwdın' globalasıwı, demek bulardıń ha'mmesinin' de pu'tkil ja'ha'ndi qamtıwı ju'da' tezlik penen a'melge aspaqta. Internet arqalı, ma'selen xabar tarqatıw ideologiyalıq ta'sirdi o'tkiziwdin' imkaniyatları, joqarı da aytqanımızday ku'n-ku'nnen ku'sheyip baratır desek, ba'lkim lap bolmas. Haqıyqatında da, artıg'ıraq bolsa da tag'ıda qaytalaymız, informatsiya salasındag'ı globalasıw, adamzat ushın ko'p imkaniyatlar jaratadı. Adamlardıń qarım qatnası ku'sheyip birin-biri tek materiallıq aspektte emes, al ruwxıy aspektte de bayıtadı. Aqırı olarda o'z iskerliklerinin' almasıw protsessi tez pa'tke enedi. Na'tiyjede ruwxıy baylıqlardı sonın' ishinde a'sirese ilimdi, ma'deniyattı o'z ara o'zlestiriwge u'lken imkaniyatlar payda boladı.

Sonı da tu'siniw kerek, qa'legen territoriyada bina bolıp atır' an ideyalar tez waqıtınin' ishinde pu'tkil adamzatqa tarqalar eken, bunın' ma'lim aqıbetlerine de dıqqat awdarılıwı tiyis. Basqasha aytqanda, adamzat ma'lim bir ma'mleketke siyasiy ku'shlerdin' xızmetindegi ideyalardıń basımın ha'm sezıp jasaydı. Bunday jag'dayg'a kimde kim o'zinin' biyg'a'rez pikirine iyi bolsa g'ane shıdam bere aladı. Al kerisinshe awıldag'ı adam a'zzilik etedi, geyde ashıq, geyde jasırın tu'rde atqılag'an ideologiyalıq u'gitlerge shıdam bere almay qalıwı ta'a'jip emes. Bug'an joqarıda aytilg'an YAponiyada payda bolg'an «AUM Sinrike» sıyaqlı ziyanlı ag'ımlardıń ko'p g'ana ma'mleketlerdegi jas jigıt-qızlardın' bir paralarınin' aqıl-huwshıy iyelep alg'anlıg'ı, aqıbetindegi tragediyalıq jag'daylardın' ju'z beriwı misal bola aladı.

Qullası, u'lken masshtabtı qamtıg'an integratsiya ha'm globalasıw protsesslerinin' adamzattın' ha'zirgi da'wirdegi rawajlanıwının' xarakterli belgilerinen esaplanatug'ınin' na'zerde tutıw menen birge olar ideologiyalıq ta'sir o'tkiziw quralları ekeninde umıtpawımız kerek. Bul bir. Ekinshiden eki polyushı du'nyanın' saplastırılıp tek salmaqılıq buzıl' an ha'zirgi jag'dayda insan qa'lbin sanasın iyelewge

bag'darlang'an ideyalar menen qurallang'an ideologiyalar ju'zege shıqpaqta. Olardı azıqlandıırıp turg'an tu'rli da'rekler, oraylar bar. Biz bunı basqa jerde aytpag'anda elimizde bolıp o'tken waqıyalardan ha'm jaqsı bilemiz.

Bu'gin du'nyanın' ideologiyalıq ko'rınisin o'z maqsetleri jolında o'zgeretpeksi bolg'an ideologiyalıq formalar turaqlılıq ha'm rawajlanıwıg'a qa'wip tuwdırmaqta. Olardıń tiykarg'ı formaları ha'm bag'darları Prezidentimiz Islam Karimovtıń «O'zbekstan XXI a'sir bosag'asında: qa'wipsizlikke qa'wip, turaqlılıq sha'rtleri ha'm rawajlanıw kepillikleri» atlı miynetinde ko'rsetip berilgen. Bul lektsiyada usı shıg'armadan tiykarg'ı derek sıpatında paydalanamız.

Rawajlanıwıg'a qaray qa'wip qa'rtlerden biri ullı ma'mleketlik shovinizmidur. Ullı ma'mleketlik shovinizm, Prezident I.A.Karimov aytqanıday: «Ma'lim ku'shler ha'm ma'mleketler ta'repinen bolatug'ın siyasiy, ideologiyalıq ha'm ekonomikalıq basqarıw dep yamasa milletler aralıq ha'm ma'mleketler aralıq, regionallıq qatnasıqlarda og'an bolg'an umtılw dep ta'riplew mu'mkin.

SHovinizm ayırım ko'p sanlı milletlerdin' tek g'ana ko'p milletli imperiya ishinde emes, al onı orap turg'an geografiyalıq-siyasiy jasaw ornında da o'zinin' pu'tkil basqarıwshılıg'ın ornatiw ushın gu'reste sa'wlelenedi.»¹

Ma'lim bolg'ınınday, ullı ma'mleketlik shovinizmi globalıq xarakterge iye. Ol o'z wazıypasına ko're milliy ten'sizlikti aqlaw, ja'riyalaw ha'mde qorg'awdıń o'zine ta'n forması bolıp esaplanadı. Ullı ma'mleketlik shovinizm payda bolıwının' sebepleri nede? Tariyxqa ko'z taslasaq, bu'gingi ku'nde ullı ma'mleketler atına iye bolg'an ayırım ma'mleketler ko'plegen poyaslardı o'zlerinin' «turmıs ma'pleri» territoriyası sıpatında basıp alıp, uzaq waqıt koloniyalıq siyasatı ju'rgizgenine isenim hasil qılıwı mu'mkin. Usı basıp alıng'an territoriyalardıń ta'biy shiyki zat resurslarınan paydalanıw, bul ma'mleketlerdin' materiallıq ha'm ruwxıy baylıqların o'zlestiriw olarg'a u'lken ha'm qu'diretli ma'mleketke aylanıwına imkaniyat jarattı. Bunın' aqıbeti, o'z a'tirapındag'ı ma'mleketler ha'm xalıqlar menen qatnasıqta o'zin u'stem, jeke dep bilw, adamzat ta'g'diri, xalıq keleshegin belgilewde ayırıqsha abıroyg'a talabanlıq belgisi sıpatında bahalanıwı mu'mkin bolg'an klassikalıq ideologiyası tariyx betine shıqtı. Bunday ideologiya ma'mleket siyasatının' tiykarına aylanğ'anda uzaq dawam etken qanlı urıslar kelip shıg'ıwı, pu'tkil bir poyaslardıń wayran bolıwı, ko'plegen xalıqlardıń boysındırılıwın da'liyllewshi misallardı ko'p keltiriw mu'mkin.

Ekonomikalıq imkaniyatlardı ha'lsizlengen, sotsiallıq birlik ıdırag'an, ishki qarama-qarsılıqlar ku'sheygen, watan, millet ta'g'dirinen o'zinin' tar ma'plerin u'stem qoyatug'ın, o'z-ara kelise almaytug'ın, ha'kimiyatqa talaban siyasiy gruppalardıń bar bolg'an mashqalalardı sırtqı ku'shler ja'rdeminde sheshiwge urınıwı ha'mde ruwxıy ıdıraw, erten'gi ku'нге (keleshekke) degen isenimsizlik sezimleri basshılıq qılğ'an ma'mleketler ullı ma'mleketlik shovinizminin' nıshanasına aylanıwın zamango'y tariyxta ko'rsetip turıptı.

Tilekke qarsı, bizin' u'lkemizde ullı ma'mleketlik shovinizminin' zıyanlı ta'sirinen shette qalmadı.

«Ol da uzaq waqıt dawamında basshılıq etiwshi shovinistik ha'm agressiv milletshilik ideyalarınin' pu'tkil qıyınshılıqların tartıp keldi,-dep jazadı I.A.Karimov-O'zbekstan Rossiya imperiyası, son'ınan bolsa sovet imperiyası sostavında ma'jbu'riy tu'rde uslap turılğ'an qıyın da'wirdi basınan keshirdi.»²

Aqırı, Prezident I.Karimovtıń so'zi menen aytqanda imperiya da'wirinde bizdi ekinshi da'rejeli adamlar dep esaplaytug'ın edi.

Ullı ma'mleketlik shovinizminin' qa'wpi bunday pozitsiyada turg'an ku'shler, ma'mleketlerdin' ekonomikalıq, siyasiy yamasa a'skeriy ku'sh qu'diretinin' u'lkenliginde emes, al g'alaba quralları arqalı ha'm ideologiyalıq jol menen zulımlıq ko'rsetiwinin' ken'liginde, olardıń qolındag'ı ideyalıq ta'sir o'tkiziwshi qural ha'm mexanizmlerinin' ha'r qıylılıg'ında. Ullı ma'mleketlik shovinizmi bu'gingi ku'nde pansovetizm menen o'zine ta'n tu'rde qosılıp ketip atır. Pansovetizm tu'sinigi uzaq waqıt dawamında bir awqam aymag'ında jasaw na'tiyjesinde sotsial-ma'deniy turmista payda bolg'an ma'lim jaqınlıq, usaslıq, ulıwmalıq, ekonomikalıq baylanıshlıq ha'm absolyutlestiriwge tiykarlang'an. Biraq Prezidentimiz aytqanıday sonday qarasarlar menen ha'm a'piwayı adamlardıń bas ko'zin aylandırıp o'z o'mirin jasap bolg'an ideyaların turmısımızg'a sug'ılıstırıwıg'a, usı jol menen ja'ne buring'ı du'zimdi tiklewge, bir so'z benen aytqanda milliy o'zligimidi jog'altıwıg'a qaratılğ'an umtılw jatqanlıg'ın esten shıg'armawımız sha'rt. Ullı ma'mleketshilik shovinizminin' pansovetizm bayrag'ı astında janlanıwının' sebepleri ne? Ken' talqılaytug'ın bolsaq, birinshiden, mol shiyki zat resursları, jumısshı ku'shi, transport komunikatsiyalarınan paydalanıwdan, geostrategik abıroyınan ayrılıw, ekinshiden, a'welgi koloniyalardıń o'z metropoliyası ta'siri ha'm zulımlıg'ınan qutilıwıg'a umtılwı, g'a'rezsiz ishki ha'm sırtqı siyasat ju'rgiziwi, u'shinshiden, xalıqaralıq maydanda ten' huqıqlı ha'm o'z ara paydalı birge islesiwı u'stem bolıp baratırğ'anın tu'sinbewshilik; anıg'ı tu'siniwdi qa'lemewshilik; to'rtinshiden, basqa ku'shler orayı ta'repinen onın' «turmıs ma'pleri» ta'n alınbay atırğ'anınday ol a'mel qılıp atırğ'an territoriyalar kishireytilip atırğ'anlıg'ın siltew ha'm besinshiden, maqtanshaqlıq, adamzat rawajlanıwına qosqan u'lesi artıqsha baha beriwı, onı qaytalanbas ha'm qımbat baha dep esaplawı ha'zirgi ku'nde ullı ma'mleketlik shovinizminin' ku'sheyiwı ushın «tiykar» bolıp xızmet qılıp atır.

Bunda g'alabalıq xabar quralları arqalı psixologiyalıq ta'sir jasawdıń jan'adan jan'a usılarınan paydalanıladı.

A'sirese, milliy turmısımızg'a ta'n ma'lim qa'siyetlerdi ashıqtan ashıq qaralaw, jerge urıw yamasa ayırım tariyxıy waqıya ha'diyelerdi ulıwma bolmag'anday du'nya ma'deniyatı, ilim, pa'нге u'lken u'les qosqan ullı danıshpanlarımızdın' bizge qatnası joqtay etip ko'rsetiwge umtılıwlar bar.

Sonday-aq region ma'mleketlerinin' arasında qarama-qarsılıqlar keltirip shıg'arıw ha'm du'nya masshtabında O'zbekstan haqqında naduris tu'sinik tuwdırıwg'a bolıp atırg'an umtılıwlarđı itibardan shette qaldırmaw sha'rt.

Bu'gingi ku'nde adam sanası ha'm ka'lbı ushın gu'res keskin tu's alıp atırg'an eken, ha'r qıylı ko'z-qarasaldın' ideologiyalıq maydanda basshılıq etiwge umtılıwı ta'biyg'ıy, a'lbette. Bunda inanım ulıwmalıg'ına tiykarlang'an xalda jeke ideologiya basqarıwshılıg'ın ta'minlew arqalı du'nya maydanların ideologiyalıq jaqtan o'zine boysındırıwg'a bolıp atırg'an ha'reketlerdi mısıl sıpatında keltiriw mu'mkin. Diniy sıyınıwshılıq, diniy aqıydaparstlıq solar qatarında ma'selen, islam dinidegi ha'zirgi dinge beriliwshi sotsiallıq, milliy o'zgesheligi, qaysı ma'mleketke ta'nligine qaramastan barlıq musulmanlardın' ruwxıy birliği haqqındag'ı oylarg'a tiykarlanıp, olardın' jeke xalifatlıq astında siyasiy birlesiw ideyasına tiykarlawg'a ha'reket qıladı. Ko'rinip turg'anınday, bul diniy siyasiy ideologiya diniy tiykarda birlesiw ideyasın birinshi orıng'a qoyadı. Ol diniy ruwxıy a'lemdegi sa'ykeslik ma'mleketlerdin' sotsiallıq, ma'deniy-ag'artıw, ilimiy texnikalıq tarawdag'ı birge islesiwine, olardın' jetiskenliginin' birlesiwine ha'm xalıqtın' rawajlanıwına jol ashsa bunnın' nesi jaman degen sorawdı ortag'a taslaydı. Ju'zeki qarag'anda bul ga'p durısqa usaydı. Bunday ideologiya ta'repdarları o'z ko'z-qarasların ko'p jag'dayda a'ne sonday «biyhazar» formada beriwge ha'reket qıladı.

Biraq, dıqqat penen itibar beretug'in bolsa, birishiden; olar milliy suverenittetten keshiw yamasa onı qoldan beriw esabınan jeke ma'mleket du'ziwdi go'zlep atırg'anları ma'lim boladı.

Ekinishiden ; xalifatlıqtı tiklewge, onın' tuwrı ekenligin tiykarlawg'a urınatug'ınlar, bul awhal da'l millet sıpatında o'zligimizdi an'lawg'a jol qoymaslıg'ın jasıradı. Bul ideyanı engiziwde olar bizlerdin' islam dinine sıyınıwımızg'a dıqqat awdaradı.

Tuwrı biz musulman xalıqız. Ma'selenin' na'zik ta'repi sonnan ibarat. bunday ku'shler a'ne sol reallıqtı ta'n ala otırıp, biraq o'z tariyxımız, tilimiz, biyta'krar ma'deniyatımız, du'nya xalıqları ortasındag'ı o'zine ta'n ornımız, o'z rawajlanıw jolımız bar ekenligin biykarlawg'a ha'reket etedi. A'lbette bul haqıyqatlıqtı ta'n alıw, almaslıq olardın' isi. Biraq o'zlerinin' bunday ilimge qarsı ko'z-qarasların adamlarımız, a'sirese jaslarımız sanasına sin'diriwge ha'reket etip atırg'anlarg'a biyparwa qarap bolmaydı.

Sonday-aq, bul ag'im ta'repdarlarının' xalifatlıq bayrag'ı astında birlesiwdi islam emes du'nyag'a qarsı turıw maqseti menen baylanıstırıwın ha'm atap o'tiw za'ru'r. Bunday jaqınlasıw ju'da' qa'wiplı ekenligi heshkimge sır emes. Al ol bolsa adamzattın' diniy tiykarda qarama-qarsı poyaslarg'a bo'linip ketiwine, bazda «tsivilizatsiyalar soqlıg'ısıwı» dep atalatug'ın qubılıstın' ju'zege keliwine sebep bolıwı mu'mkin.

Ha'zirgi ku'nde til, ma'deniyat, u'rp-a'detlerdegi ulıwmalıq, basqasha aytqanda, etnik birlikke tiykarlang'an jag'dayda jeke ideologiyalıq maydandı ju'zege keltiriw barısındag'ı qarasarlar ha'm bar. Bunday qarasaraldın' qa'liplesiw tariyxı uzaq o'tmishke barıp taqaladı. Bu'gingi ku'nde olardın' ha'r biri o'zine ta'n ta'rizde du'nyanın' ideologiyalıq ko'rinisinde belgili bir orındı iyelewge urınbaqta.

Bu'gingi ku'nde xalıqlardın' til birligine su'yengen halda olardın' (manaviy marifiy) birligin ta'miynlew bayrag'ı asıtında berilip atırg'an ideyalar artında ha'm haslında g'a'rezli maqsetler jasırg'anlıg'ın umıtpaw kerek.

A'lemnin' bu'gingi ku'ndegi ideologiyalıq ko'rinisi haqqındag'ı pikirler juwmag'ında ne dep aytıw mu'mkin? Ideologiya ha'm ideologiyalıq ta'rbiya ma'selesı o'z g'a'rezsizligin qolg'a alg'an demokratiyalıq huquqıy ma'mleket, erkin puxaralıq ja'miyettin' tiykarların qurıp atırg'an ma'mleketimiz ushın ha'm za'ru'r turmıslıq a'hmiyetke iye bolıp qalmaqta. Sonday-aq go'zlngen maqsetlerge bul arzıw u'mitler ha'm umtılıwlarđı o'zinde ja'mlegen ideyalıq-teoriyalıq qarasarlar jıynag'ı bolg'an milliy ideologiya ha'm og'an tiykarlang'an ta'rbiya sistemasız ersiw mu'mkin emesligi anıq. «Men, -dep jazadı Prezidentimiz,-Abdulla Avloniydin' «tarbiya biz ushın o'mir yaki(mamoti e najot, e falakat, e saodat e falokat) ma'selesidur» degen pikirin ko'p oylaymen

Ullı (mag'ripetpa'rwardın') bul so'zleri a'sirimiz basında milletimiz ushın qanshama a'hmiyetli ha'm aktual bolg'an bolsa, ha'zirgi ku'nde biz ushın ha'm sonshellı, ba'lkı onnanda a'hmiyetli ha'm aktualdur».

Bul ma'selenin' aktuallıg'ı joqarıda atap o'tilgen ideologiya formalarının' qa'wpin qaytarıw za'ru'rligi menen ha'm belgilenedi. Sonday-aq Prezidentimiz atap o'tkenidey olarg'a ideya ha'm maripet menen qarsı gu'resiw tiyis. Ma'mleketimizdegi sotsiallıq birge islesiw, milliy birlik ha'm birlesiwdi saqlap qalıw ha'm rawajlandırıw joli menen qolg'a kirgizilgen g'a'rezsizlikti qorg'aymız. Xalıqlar aralıq birlik, sonday-aq tariyx (tahozosi) menen baylanıslar ku'shli rawajlang'an ma'mleketler menen ten' huqıqlı, a'dep-ikramlı mu'na'sebet, o'z ara ma'pli baylanıslar bolsa g'a'rezsizligimizdi bekemlewđin' a'hmiyetli faktor bolıp xızmet etedi. A'ne sonda g'ana jurt basımızdın' ga'pi menen aytqanda, regionımız hesh qashan tsivilizatsiyalar qag'ıspaytug'ın, ba'lkı olar bir-birine ta'sir etip, bir-birin bayıtıwdın' ko'rneklı u'lgisin beretug'ın makang'a aylanadı.

Ha'zirgi da'wir ha'm ideologiyaliq poligonlar. Ja'miyet turmısında ideologiyaliq faktorlardın' seziletug'in ta'siri bar ekenligin bir qarag'anda-aq seziw mu'mkin. G'a'rezli geosiyasiy maqsetlerge erisiw jolındag'ı ideologiyaliq ta'sir o'tkiziwde en' da'slep bo'lip tasla ha'm hu'kimranlıq qıl degen qa'dimiy printsiplerge a'mel qılıwg'a urınıwdı atap o'tiw za'ru'r.

Bul printsipti a'melge asırıwdın' birinshi joli ma'mleket ishinde sotsiallıq ıdırawdı keltirip shıg'arıw bolıp tabıladı ha'm ol ja'miyet turmısının' sotsiallıq, ekonomikalıq, siyasiy ha' ruwxıy tarawlarda o'zine ta'n ko'riniste payda bolmaqta. Ma'selen, ma'mleketimizge qarag'anda, bul usıl o'tiw da'wirindegi sotsiallıq ekonomikalıq qıyınshılıqlardı bo'rttirip ko'rsetiw arqalı elattın' bar bolg'an jag'daydan na'riyzalıg'in oyatıw, o'zlerinin' namısına oynaytug'in oppozitsiyalıq ku'shlerdi payda etiw menen siyasiy turaqsızlıqtı keltirip shıg'arıwg'a bolg'an ha'reketlerde sa'wlelenedi. Bul jolda diniy faktordan paydalanıwg'a urınıwlar ha'm ko'rinip atır. Mine usı jag'dayda «maqset sarplang'an qa'rejetti haqlaydı» degen tu'sinik g'a'rezli geostrategik ma'plerdi a'melge asırıwdın' tiykarıg'ı qag'ıydasına aylanıp atır g'anlıg'in ko'rsetedi.

«Bo'lip tasla ha'm basshılıq qıl» printsipin a'melge asırıwdın' ekinshi joli region ma'mleketleri ortasında tu'rli qarama-qarsılıqlardı payda etiw bolıp tabıladı. Bul joldın' en' ko'p tarqalg'an usılı regionda gegemonlıqqa talaban bolg'an ma'mleket bar ekenligin tiykarlaw aytıw kerek bolsa, usınday ma'mleket obrazın jaratıw bolıp tabıladı. Bunday obrazlardın' jaratılıwı jer ju'zinin' tu'rli jerlerinde nızamlı en' keminde ma'mleketler aralıq qatnasılarda nasharlıqtı payda etkenligi tuwrısında g'ı mısallardı qa'legenshe tabıw mu'mkin. Bunday «obrazlar»dın' jaratılıwı na'tiyjesinde ma'mleketlerdin' materiallıq-finanslıq, ruwxıy-intelektuallıq jetiskenligi ja'miyettin' rawajlanıwın ta'miyinlew ornına mine usı «obroz» ta'siyrinin' aldın alıwg'a qaratılmaqta. Na'tiyjede ekinshi tiykarıg'ı maqsetke belgili bir ma'mleketti ha'lsizlendiriw arqalı o'z awqamlasına aylandırıwg'a erisip atır. «Bo'lip tasla ha'm basshılıq qıl» printsipin a'melge asırıwdın' u'shinshi joli xalıq aralıq maydanda belgili ma'mleket haqqında natuwrı qalıs emes oy-pikirlerdi qa'liplestiriw bolıp tabıladı. Xalıqaralıq maydandan ayırım ma'mleketlerdin' waqtı-waqtı menen «quwg'in» qılınıwı a'ne sonday ha'reketlerdin' na'tiyjesi bolıp tabıladı.

(Imtiyazlı) birgelikte islesiwdi belgilew belgili regiondi geostrategik ma'plerdi a'melge asırıwg'a xızmet etetug'in a'ne bir printsip bolıp esaplanadı. A'lbette, belgili bir sebepler, aytıp o'tsek diniy, til birligi, ma'deniy jaqınlıq yamasa basqada sebeplerge ko're ha'r bir ma'mleket kim menen bolsa da (imtiyazlı) birge islesiwı mu'mkin. Bul ta'biyy jag'day esaplanadı. Biraq, ga'p «imtiyazlı birge islesiw» den region ma'mleketleri ortasında ayırmashılıqtı qa'liplestiriw, «natuwrı» ma'mleketler imkaniyatların sheklep qoyıw jolında paydalanıw, usının' menen birge «birge islesiwshi» ma'mlekettin' regiondag'ı basqa ma'mleketlerden qaysı bir jaqtan u'stemligin ta'miyinlewge qaratıl g'an umtıwları haqqında baratır. Xasılında, ol yamasa bul ko'rinistegi u'stemlikti ta'miyinlew ha'm tiykarıg'ı maqset emes. Bas maqset-belgili region g'a ta'sir o'tkiziw platsdarına iye bolıw esaplandı. Bunday platsdarm g'a iye bolıwg'a umtılıw bolsa, o'z na'wbetinde usı regionnın' geostrategik imkaniyatları menen belgilenedi. «Biykarıg'a shu'digarda quyırq ne qıladı» degenlerindey (imtiyazlı) birge islesiwdi belgilewde mine usınday uzaqtı go'zlewshi g'a'rezli geosiyasiy ha'm geostategik maqsetlerde jatıwı mu'mkin ekenligin umıtpaslıq kerek. Sol ko'z-qarastan qarag'anda «(Imtiyazlı) birge islesiwshi» printsipi bolıp tasla ha'm basshılıq qıl printsipinin' toltırıwshısı sıpatında payda boladı. Bug'an a'welgi Awqamnın' Kubadan region g'a revolyutsiyanı eksport qılıw ushın paydalanıwg'a uring'anı mısıl bola aladı.

Ten' huqıqlı ha'm o'z-ara paydalı birge islesiw printsipine a'mel qılıw geostrategik ma'plerdi a'melge asırıw ha'm ma'mleketler aralıq baylanıslardı bekkemlewdin' en' aqıl g'a say ha'm tuwrı joli bolıp esaplanadı. O'zbekstan o'zinin' g'a'rezsizliginin' birinshi ku'nlerinen baslap, mine usı printsipke a'mel qılıp kiyatır. Bul printsip geostrategik ma'plerdegi gormoniyag'a erisiw ha'm du'nya ko'leminde rawajlanıwdı ta'miyinlew bolıp tabıladı.

6-tema

Ideologiyaliq iskerlik – milliy ideyani a'melge asiriw quralı

1. "Ideologiyaliq qatnasıqlar" tusinigi, onin' mazmun-ma'nisi ha'm ko'riniw qa'siyetleri.
2. Quriwshi ideyalardı a'melge asiriw g'a qaratıl g'an ideologiyaliq iskerlik printsipleri: jaratiwshılıq, gumanizm, plyuralizm, tolerantlıq, ezgulik ta'rep ha'reket.
3. Buziwshi ideyalar tiykarında g'i buz g'inshılıq, aqidaparastlıq, ekstremizm ha'm terrorizmge mayıllıq siyaqli ideologiyaliq iskerlik printsiplerine qarsi gurestin' za'rurligi.
4. Ideologiyaliq iskerlikte milliy ideyani xalıq sanasına sin'diriw, Jurt tinishlig'i, Watan keleshegi, xalıq parawanlig'i ideyalarinin' ko'ri

Jaratıwshı ideologiyalar eldi abat, xalıq turmısın abadanshılıqqa eristiriwdey joqarı adamgershilikli maqsetler menen ajralıp turadı. Olar insaniyat tsivilizatsiyasına erisken da'wirlerden baslap ja'miyet turmısının' en' joqarı ideyaları sıpatında jasap kelmekte. Prezidentimiz I.Karimvtın' «O'zbek shın ma'niste jaratıwshı», degen so'zlerinde de mine usı ideyalar o'z ko'rinisin tapqan. Bunday jaratıwshılıq xalqımız g'a ata-babalarımızdan miyras bolıp kiyatır.

Insaniyat tariyxında adamlar sanasi ha'm ta'g'dirine a'dalat, haqiqat, jaqsiliq, miynet su'ygishlik siyaqli ideyalar tuqimin sepken payg'ambar **Zardusht** jaratqan «Avesto» kitabinda to'mendegi qatarlar bar: «Jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isler menen jaqsı pikir, jaqsı so'z ha'm jaqsı isti qa'leymen. O'zimdi bar jaqsı pikirge, jaqsı so'zler aytıwg'a, jaqsı isler islewge bag'ishlayman, barlıq jaman pikirlerden, jaman so'z, jaman islerden ju'z buraman». Bul joqarı adamgershilikli ideyalar bunnan 2700 jul burın jasag'an watanlasımız Zardushtın' o'lmes ideologiyası edi. Insaniyat barqulla jaqsılıqtı jaqsılap, maqullap, og'an mudamı qushag'ın ashadı, jamanlıqqa qarsı gu'resedi jaratıwshılıq ha'm pikirlesiw og'an ta'n bolg'an ullı qa'siyet sanaladı. SHıg'ıs xalıqlarının' ullı jaratıwshılıg'ı ha'm qa'diriyatları tu'rli da'wirler ta'sirinde Batisqa, sonın' ishinde Grek-Rim ma'deniyatında da ku'shli ta'sir ko'rsetti. A'ne sonday ta'sir astında filosofiyalıq oy-pikir du'nyası sonday da'rejege jetilisti, usı da'wirde jazılg'an ko'plep miynetler, ullı oy-pikir iyelerinin' bay miyrasları ulıwma adamzattın' jaqsı niyet islerine xızmet etip kelmekte. Sol ma'niste, **ka'mil isenim menen aytıwımız mu'mkin, insaniyattın' ulıwma-adamzattın' ma'deniyatı Batis tsivilizatsiyası ha'm SHıg'ıs ma'deniyatının' qosılıwı tiykarında jaratılğ'an.** Ma'selen, A.Makedonskiydin' ustazı, o'zinin' jawınger sha'kirti Aziyanı basıp alıp og'an jiberilgen «Avesto» kitabın teren' u'yrengen, a'iyemgi grek filosof alımı Arestotel (b.e.sh. 384-322) o'z ideyalıq ko'z-qaraslarında ustazı Platon (b.e.sh. 427-348) ideyaları bunnan bılay bayıttı ha'm og'an ma'lim o'zgerisler kiritti. Ol ja'miyette bolıp o'tip atırg'an ha'diyseler ta'biyatqa ta'n dep biledi. Bunın' menen ja'miyetti tu'pten o'zgeritiw ideyalarına qarsı shıg'adı ha'm ja'miyettin' rawajlanıwı ta'biyg'ıy protsessler ta'rizinde keshiwi kerek dep esaplaydı. Platon bolsa, ideyalar ulıwma tu'sinikler sıpatında adam aqılına baylanıslı emes, ba'lki, ol ilahiy tu'sinikler dep bahalag'an edi. Bunda joqarı ideya ko'binshe Qudayg'a ten'lestiriledi. Bul filosofiyalıq ko'z-qarastın' iyesinin' ustazı bolg'an Sokrat (b.e.sh. 470-399) bolsa aytısıw, tartısıw arqalı yag'ny qanday da ma'selelerdi ortag'a qoyıw, olarg'a juwap tabıw jolı menen haqiqattı anıqlaw mu'mkin dep bilgen. Ol jaqsılıq-bilim ha'm danishpanlıq, jaqsılıqtın' ma'nisin tuwrı an'lag'an insan g'ana jaqsılıq qıladı dep tu'sindiredi. Sokrat a'dalatqa tuwrı kelmeytug'ın ma'mleket basqarıwının' ha'mme formaların sing'a aladı, tek g'ana a'dalatlı demokratiyalıq ma'mleket basqarıwın jaqlap shıg'adı.

SHıg'ısta, yag'ny Turan jerinde bolsa ja'miyettin' rawajlanıwı ha'm jaratıwshılıq ideyaları haqqında Abu Nasır Farabiy, Ibn Sino, A.Navoiy, ko'z-qarasları o'zine ta'n orın tutadı. «Al-Muallim as-Soniy» (ekinshi mug'allim) SHıg'ıs Aristoteli dep atalg'an Abu Nasır Farabiy (873-990 jil) o'zinin' «Fazıl adamlar sha'ha'ri», «Puxaralıq siyasatı», «Baxıt saadatqa erisiw haqqında traktat» siyaqli miynetlerinde adamgershilikli ja'miyet, a'dalatlı du'zim haqqında o'z oy-pikirlerin bayan etip, o'z da'wiri ushın izbe-iz ta'liyimat jarattı. Ol ha'r ta'repleme jetik, barlıq xalıqtı baxıtqa, ilim hikmetke alıp barıwshı ideal ja'miyet haqqında ideyalardı alg'a su'redi.

Usı da'wirdin' ullı oyshılları Abu rayxan Beruniy ha'm Abu Ali Ibn Sinonın' bul boyınsha ko'z-qarasları o'zine ta'n. Olar ha'r bir na'rseni baqlaw ha'm ta'jiriye tiykarında u'yreniwge, keyin juwmaq shıg'ırıwg'a umtilg'an, barlıq jaratıwshılıq insannın' miynetine baylanıslılıg'ın atap o'tken. Ullı o'zbek shayı, oyshılı ha'm ma'mleketlik ha'm siyasiy isker A.Nawayı bolsa o'z miynetleri menen ja'miyet rawajlanıwının' zamanına ta'n paziyletlerdi jaratıwg'ı ha'reket qilg'an. Ol qosıq ha'm da'stanlarında uris ja'njellerge, bilimsizlikke qarsı gu'res ideyaların ulıg'laydı. Insanlardı miynetke, jaratıwshılıqqa, a'dalatqa shaqıradı. Ag'artıwshılıqqa tiykarlang'an ja'miyet jaratıwdı a'rman etedi. Onın' bul arızları «Farhad ha'm SHıyrın», «Saddiy Iskandari» siyaqli da'stanlarında o'z ko'rinsin tapqan. SHayırdın' o'zi de jaratıwshanlıq islerine tikkeley basshılıq etken.

Qıtay ha'm hind oyshıllarının' ja'miyet rawajlanıwı haqqında o'z ko'z-qarasları ha'm jaratıwshılıq ideyaları da Aziyanın' «SHıg'ısqa ta'n» ma'nawiyatında o'zine ta'n orın tutadı. Sonday-aq ullı qıtay oyshılı Konfutsiy (b.e.sh. 551-479) ideyaları ha'zirge shekem qıtay xalqı ideologiyasında jetekshilik qılıp kelmekte. Bul ideyanın' tiykarı ja'miyetti ha'r qanday sotsiallıq silkiniwlerden asırıp abaylaw ha'm adamlar ma'pin joqarı qoyıwg'a qaratilg'an. Alımın' maqseti xalıqta bar bolg'an ta'rtip qag'ıydalardı hu'rmet qılıw ruwxında ta'rbiyalaw bolg'an. Bul ideyag'a ko're, adamzat ja'miyetinin' rawajlanıwına qarsı shıqpaw, yag'ny revolyutsiyalıq joldı tan'lamawı kerek. Konfutsiy insanlar geyde pikir ju'rgizer eken, adamlardıń sotsiallıq kelip shıg'ıwı ya'ki ja'miyettegi ornına qaray emes, ba'lki adamıyılıq a'dalatlılıq, haqgo'ylik, perzentlik izzet hu'rmeti siyaqli joqarı ruwxıy pa'ziyletlerge erisiw arqalı ka'millike erisiw mu'mkin, dep esaplaydı. Bunday «SHıg'ısqa ta'n demokratiya» nın' printsiplerin o'zinde sa'wlelendirgen ideyalar pu'tkil ma'mleketlerdin' uzaq jıllar dawamında turaqlı jasap qalıwg'a sebep bolg'an, shıg'ıs xalıqlarının' tariyxıy, sotsiallıq siyasiy rapwajlanıwına o'zinin' jaratıwshılıq ta'sirin ko'rsetkeni gu'mansız.

Hind xalqının' ullı perzenti Maxatma Gandi (1868-1948) o'zinin' ruwxıy miyrasları, ideyaları ha'm alding'ı keleshek ko'z-qarasları menen XX-a'sirdin' ullı shaxslarının' birine aylang'an. Ol kolonizatorlarga qarsı gu'res timsalı edi. Ol hindler menen musulmanlardın' o'z-ara doslıg'ın bekkemlewge umtildi. Gandi din menen siyasattı bir-birne baylanıstırıwg'a ha'reket etti. Og'an xalıq «Maxatma», «Ullı qa'lib» dep at bergenligi de sonnan bolsa kerek. R.Tagor pikirine qarag'anda: «Gandi tabıslarının' sırı onın' ruwxıy ku'shinde ha'm joqarı da'rejede o'z ma'plerinen waz keshiwde. Ol o'zinin' joqarı adamgershiligi menen ajralıp turdı. Gandi turmısınin' o'zi pidayılıq timsalı.»

Eski Turan o'z basidan keshirgen ulla tariyxıy waqıyalar ishinde A.Temurdın' jaratıwshılıq ideyaları ha'm a'meliy xızmeti de u'lken a'hmiyetke iye. Esapsız urıslardı basidan keshirgen bolsa da, onın' tiykarg'ı maqseti du'zetiwa ha'm jaratıwshılıq bolg'an. Ol «Temur tu'ziklerinde» : «Eger puxaramızdan birinin' u'y imaratı buzılıp, du'zetiwge qurbı jetpese, kerekli u'skenelerdi jetkerip berip, og'an ja'rdem berilsin» dep ko'rsetpe beredi. Bul boyınsha, jurtbasımızdın' A.Temur o'z ma'mleketin aqıl-oy ha'm huqıqıy tiykar menen basqarg'an desek a'dalattan boladı degen pikirleri og'ada orınlı. Saqıpqırannın' Maverennaxr, Xorasan basqa da jerlerde jaratqan qurılısları onın' o'zi ha'm Temuriyler dinstiyası da'wiridegi ma'deniyat, ilim, a'debiyat tarwındag'ı tabıslar bug'an misal bola aladı.

Milliy ma'mleketshlik ideyası ha'm onın' xalıqtın' rawajlanıwına unamlı ta'sirin g'a'rezsiz O'zbekstan misalında ha'm ayqın ko'riwge boladı. O'zbekstnnın' xalıq ara g'amxorlıq aymaqlıq, tınıshlıq, ma'mleketlik tatıwlıq barısında alıp barılıp atırg'an siyasatı ten'liktin' hu'kim su'riwine tiykar bolıp xızmet qılmaqta.

3.TSvilizatsiyalar tariyxında jawız ideya ha'm ideologiyalar. Du'nya tariyxın ulıwmalasqan ta'rizde bir ko'rinishinde ko'z-aldımızg'a keltirsek, onın' ha'r bir basqıshın insaniyat aldındag'ı jan'a imkaniyatlar ha'm perspektivalar esigin ashıp beriwshi rawajlanıw basqıshı dewimiz mu'mkin. Bul tariyx mazmunın ko'p ta'repten tu'rli sotsial klasslar, siyasiy ag'ımlar, xalıqlar ha'm milletler, ayırım ma'mleketler ha'm sotsial du'zimlerdin' tu'rli maqset ha'm ma'plerin o'zinde sa'wlelendiriwshi ideya ha'm ideologiyalardıń praktikası belgileydi. Tariyxıy protsess tabıattan kelip shıg'atug'ın bul o'zgesheliktin' dialektikası insaniyat ushın turaqlı bolg'an «jaqsılıq»ha'm «jawızlıq» ortasındag'ı ma'n'gi gu'res dep atalg'an ta'riypte o'z ko'rinishin tapqan.

«Jaqsılıq»-rawajlanıwg'a umıtılıwshı ku'shlerdi, adamgershilik ha'm joqarı morallıq filosofiyasın, sotsial a'dil printsipleri yaki «Avesto»da bayan etilgen «jaqsı pikir», jaqsı so'z ha'm jaqsı istin' negizin quraytug'ın qa'diryatlardı o'zinde ayqın ko'rsetedi. «Jawızlıq» bolsa, tariyxıy reaksiya, rawajlanıw jolın arqag'a burıw,qara ku'shler aktivligi ha'm hu'kimranlıg'ın su'wretleydi. Insaniyattın', sonday-aq, O'zbekstannın' neshshe ju'z jıllıq shejiresinde ha'm tu'rli basqınshılıqlar aqıbetinde zorlıq, zulım, apat tuxımların shashıw ha'm qan to'giliwine sebep bolg'an buzg'ınshı ideyalar ha'm ideologiyanın' apatlı ta'siri menen qayg'ılı beti ko'p. Bul ideya o'zlerinde siyasiy basqınshılıq ha'm g'a'rezli umıtılıwları geyde jasırın, geyde ayqın su'wretlegen halda diniy, milliy, klasslıq uranlardı bayraq, qılıp maydang'a shıqqanın ko'remiz. Biraq jag'day o'zgermey qala bergen. YAg'niy, olar milletler ha'm xalıqlardıń turmıs jag'dayı, ma'deniyatı, bayramları ha'm u'rip-a'detlerin ku'sh penen o'zgeritiwge, ken' xalıqtı basqalardıń siyasiy ku'shine boysındırıw ha'm ideologiyalıq tutqıng'a salıwg'a, o'z-ara qarama-qarsılıqqa tiykarlang'an sotsiallıq ta'rtiplerdi qarar taptırıwg'a, milletke jat bolg'an ideologiyalıq ko'z-qaraslardı sug'ılıstırıwg'a qaratılğ'an. Buzg'ınshı ideyalar ha'm ideologiyalardıń a'melge asırılıwı milletler ha'm xalıqlar a'zeliy ma'deniyatının' jemiriliwine, ma'mleket ha'm ja'miyet o'mirinde unamsız ha'diyselerden' ku'sheyiwine sebep bolg'an, ko'plep xalıqlardı o'z jolın o'zi tan'law huqıqınan ayırg'an.

Ideyalar hu'kimranlıg'ının' «tırnaq tası» qa'dimgi tsivilizatsiyalar da'wirinde qoyılğ'an edi. Og'an qarag'anda a'detler ha'm printsiplerge emes, ba'lkim ideyalar yaki qanaday-da bir maqsetke boysındırılğ'an belgili bir tildegi insan minez qulqın qa'liplestiriw mu'mkin edi. Biraq usının' menen bir waqıtta burınnan-aq adamlar sanasın hiyle ha'm aldawlar, jalg'an ideyalar menen zıyanlaw imkaniyatıda payda boldı.

7-tema

Globallassiw protsessinde ideologiyalıq immunitetti qa'liplestiriw waziypalari

Reje:

- 1.Ha'zirgi da'wirde dun`yanın` ideologiyalıq ko'rinishi.
- 2.Prezident Islam Karimov «Ideologiyalıq maydan» tusiniginin` qa'liplesiw ha'm ko'riniw qa'siyetleri haqqında.
- 3.«Ideologiyalıq poligon» tusinigi, onin` ko'riniw qa'siyetleri.
- 4.Ideologiyalıq immunitetti qa'liplestiriw ilajlari.
- 5.Ma'mlekettegi ekonomikalıq turaqlılıqtın` ideologiyalıq immunitetin qa'liplestiriwdegi orni.

XXI a'sir baslarına kelip du'nya ma'mleketleri ortasındag'ı o'z-ara ta'sir sonshelli ku'sheyip ketti, bul protsessten o'zin tolıq shette uslap turg'an birde bir ma'mleket joq desek qa'telespeymiz. Ha'tteki xalıqaralıq sho'lkemlerden uzag'ıraq turıwg'a umtılıp atırg'an, olarg'a ag'za bolıwdı qa'lemeytug'ın ma'mleketler de bul protsessten birotala shette emes. Globallassiw sonday protsess, onnan shette turaman degen ma'mleketler geyde onın' ta'sirine ko'birek ushirap qalıwı mu'mkin. Bunday na'ylaj sırtqı ta'sir ko'binshe unamsız aqıbetlerge alıp keliwi mu'mkin.

Duris, globallassıwdın' tu'rli ma'mleketlerge tiygizip atırg'an ta'siyri birdey emes. Bul jag'day du'nya ma'mleketlerinin' ekonomikalıq, xabar, ruwxıy potentsialı ha'm siyasatının' qanday ekenligi menen ko'birek baylanıshı. Sonda da bul qubılıstı terenirek u'yrenbey turıp og'an maslasıw, kerek bolsa, onın' bag'darın za'ru'rli ta'rizde o'zgeritip otırıw qıyın bolatug'ınlıg'ın na'zerde tutıwımız kerek.

Globallasıw bul sonday protsess, onı teren u'yrenbew, onnan paydalanbay strategiyası, taktikası ha'm texnologiyasın islep shıqpaw ma'mleket siyasatı ha'm ma'deniyatı, ma'newiyatın tawdan qulap aqqan ba'lent da'rya ag'imına basqarıwsız qayıqtı tapsırıp qoyıw menen barabar.

En' aldı menen globallasıwdın' ne ekenligin bilip alayıq. eger globallasıwg'a qısqa g'ana ta'riyp beretug'in bolsaq, onı ma'mleketler ekonomikası, ma'deniyatı, manawiyatı, adamları ortasındaǵı o'z-ara ta'sir ha'm baylanıstın' ku'sheyiwi dew mu'mkin.

Globallasıwg'a berilgen anıqlamalar, ta'riypler ko'p. Ma'selen ol jan'a mın' jılıqtıǵı rawajlang'an ellerdin' o'ndirisinin' rawajlanıwın belgileytug'in finans ha'm informatsiyanın' transshegeralıq qayıp keliwi sıpatında ha'm tu'sindiriledi. (V.Nikonov. Genuya globalistov i antiglobalistov-Trud 2001. 21 iyul). Maqalada ha'tteki bul obektiv protsesske rawajlang'an ellerdin' o'zinde ideologiyalıq bag'darda biraz negativ qatnas barlıǵı ha'm aytlıǵan. Sonday aq bul Batus Evropa da'stu'rine ılayıq liberalizm, konservatizm, anarxizm, kommunistizm, fashizm, «ekologizm» ko'z-qarasınan tastıyqlang'an. Frantsuz alımı B.Bandi globallasıw protsessi nin' u'sh o'lishemde ekenligine ko'birek dıqqat bo'ledi. Bul boyınsha globallasıw mudamı dawam etetug'in tariyxıy protsess., globallasıw ja'ha'nın' gomogenlesiyi ha'm universallasıwı protsessi., globallasıw-milliy shegeralardıń juwılıp ketiw protsessi.

Globallasıwdı amerikalı alım Alvan Toffler o'zinin' «G'ayratın' alg'a ilgerilewi» («Sdvig moshi») atlı kitabında materiallıq iygiliklerdi o'ndiriwdin' sapalı jan'a sistemasının' za'ru'rlı ha'reketi dep qaraydı. Og'an aldın'g'ı texnologiyalardı qollanıw, «stanok aldında» adamlardıń sanın azaytatug'ın raboshıy ku'shinin' sapasına joqarı talaplar ta'n.

Materiallıq iygiliklerdi o'ndiriwdin' jan'a sisteması, jan'a bazarlardı tez-tezden qamtıw globalıq bazar mexanizmlerin boldırıw ta'n. Bul protsess o'z ishine tek materiallıq o'ndiristi g'ana emes, al bank isin de, ilimiy izertlewlerdi de qamtıydı. Bul sistemanın' ha'mme elementleri toqtawsız ko'beyip atırg'an informatsiya ha'm bilim arqalı almasıp o'z-ara baylanısta boladı. Ko'p massadag'ı informatsiyanın' toplanıwı, qayta isleniyi ha'm tarqalıwı kompyutersiz a'melge aspaydı. Bir misal. Ha'r jılı AQSHta 1,3 trillion dokument tayarlanadı. Eger olardı qag'azg'a tu'sirer bolg'anda mag'lıwmatlarga qarag'anda onın' menen Kolorado da'ryasınin' Kanonınin' diywalın 107 ma'rtebe jelimlep shıǵıw mu'mkin bolar eken. Haqıyqatında dokumentlerdin' 5 protsenti g'ana qag'azda bolsa, qalǵanlarınin' ha'mmesi mashinanın' kompyuterlerdin' yadında saqlanadı.

Belgili anglıshan oyshılı F.Bekonnın' «Bilim-ku'sh, ku'sh-bul bilim» degeni informatsiyalıq revolyutsiya da'wiri ushın ju'da' ha'm aktuallıqqa iye bolıp tur.

A.Toofflerdin' pikirinshe o'ndiriste informatsiya resurslardın' ornın almasıra aladı. Kompyuterlik basqarıwg'a iye stanok ma'lim bir materialdan ju'da' kvalifikatsiyalı raboshıydan ko'birek o'nim shıǵarıwı mu'mkin. Massalıq shiyki zattın' da'stu'riy tu'rlerine talap ha'm kemiydi.

«Informatsiyalıq revolyutsiya» firma ha'm korporatsiyalarg'a qa'rejetti a'dewir da'rejede u'nemlewge imkaniyat beredi. Bul shiyki zat zapasların. qurılıs ha'm shıǵarıp atırg'an produktsiyanın' komponentlerin qısqartıw arqalı a'melge asadı. Ma'selen, Italiyada biznesmen V.Merloni sputnik baylanısı sistemasının' ja'rdemide o'ndiristi kompyuterlik basqarıw arqalı skladdag'ı zapaslarınin' shıǵımın 60 protsentke azaytqan. Bunday misallardı ko'plep keltiriw mu'mkin. Sonda da en' baslısı informatsiyalıq revolyutsiya pu'tkil o'ndiris iskerliginin' effektivligin burın bolmag'an da'rejede ko'teriw imkaniyatın a'melge asırdı.

Du'nya ellerinde ekonomikalıq mexanizminin' joqarı da'rejede jumıs islewi ushın elektronlıq infrastrukturag'a milliardlap dollarlar jumısaladı. Informatsiya ha'm baylanıs sistemalarınin' a'melge asırılıwın, ornawın sanaat revolyutsiyası tusındaǵı temir jol menen, pu'tkil kommunikatsiya sistemasının' rawajlanıwı menen salıstırsa boladı.

Bul ha'm basqada ekonomikalıq rawajlanıwg'a baylanıslı informatsiyalıq revolyutsiyanın' ta'siri pitpeydi. Sonın' menen birge globallasıw ha'zirgi zamannın' ideologiyalıq protsesslerpine ha'm ku'shli ta'sir etedi. Bul ta'sirdin' ma'nisi: du'nyadag'ı bar ideyalardıń jer sharının' qa'legen toshkasına jetiwinin' tan' qalarlıq da'rejede tezlesiwın ta'miynlewi ha'm bunun' jer ju'zilik informatsiyalıq tarmaq penen baylanısı bolıp tabıladı. Bul sistema jer ju'zilik pautina (tor) internet dep ataladı.

A'lbette, bul protsesstin' unamlı, unamsız aqıbetlerin jaqsı tu'sinip alıwımız kerek.

Globallasıwdın' ma'mleketler ekonomikası, siyasatı ha'm ma'eawiyatına o'tkiziwi mu'mkin unamlı ha'm unamsız ta'sirin Hindstannın' ataqlı ma'mleketlik iskeri M.Gandi mına so'zlerinde ko'riw mu'mkin: «Men u'yimnin' da'rwaza ha'm esiklerin mudamı bekkem bekitip otıra almayman, sebebi u'yime taza hawa kirip turıwı kerek. Usınin' menen birge ashılǵ'an esik ha'm da'rwazalarınnan kirip atırg'an hawa dawıl bolıp u'yimdi awdar ten'ker qılıp taslawın, o'zimdi jig'ıp jiberiwın qa'lemeymen».

3. A'lbette bul boyınsha milliy o'zlikti an'law ha'm onı ornıqtırıw, rawajlandırıw ma'selesini ha'm ju'da' aktuallıqqa iye. Biz tariyxı tikledik, xalqımızdın' manauiy qa'diriyatların tikledik. Xalıq o'z atababalarınin' kim du'nya kartasında qanday orıng'a iye ekenin bilip almaqta. Prezident I.A.Karimov «biz hesh kimnen kem emespiz ha'm hesh kimnen kem bolmaymız» degende eki aspektti na'zerde tutadı. Birinshiden tariyxımız ıllı, ja'ha'n ma'deniyatına u'les qosqan ıllı tsivilizatsiya jaratqan xalıq a'wladımız,

mine bul milliy maqtanish, qa'biyyet, umtılıw negizinde birlesip, bir maqsetke qaray ha'reket qılıw imkaniyatı bar. Ekinshi: endigi wazıypa mine usı imkaniyattı iske salıw, yag'nıy oqıp u'yrenip, bilim, kvalifikatsiya xasil qılıp du'nya maydanına tikkeley kirip barıw, o'z haqın, o'z ornın iyelep alıw. Biraq bul jarıs ha'm talpınıwdı o'zlikti jog'altıw, o'z milliy oyi, da'stu'rleri, a'jayıp o'zgesheliklerin saqlap qalıw lazıw. Bul biraz qıyın wazıypa, sebebi rawajlanıp atırg'an ma'mleketlerdin' ba'rıne birden ten'lesiw an'sat emes. Bul birinshiden, ekinshiden ol ma'mleketler ha'r bir xalatta ha'm, o'z ma'plerinen kelip shıg'ıp mu'na'sebette boladı. Ha'tteki, demokratiyanı eksport qılıwdan ma'pdarlar ha'm bar. Sebebi bul olarg'a ma'mleket baylıqların o'zlestiriw, arzan raboshiy ku'shinen paydalanıw ortalıg'ın jaratadı h.t.b. onın' ushın milliy ta'rbiya mia'selsi ha'zir aktual bolıp turıptı. Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'ri de sonın' ushın qabil qılındı, perzentlerimiz jan'asha jasawg'a tayar bolıwı, en' baslısı O'zbekstannın' gu'llep-jasawına u'les qosıwı kerek. Zamanago'y bilim, zamanago'y kvalifikatsiya, zamanago'y qa'biyyet iyeleri jetisiwi kerek. Biraq bulardın' ha'mmesi milliy o'zligimizge milliy ma'pimizge xızmet qılsın. Milliy ideyanın' bas maqseti de usı. Biraq bul jerde ga'p tek ta'lim-ta'rbiya haqqında baratırg'an joq, bul jerde ga'p O'zbekstan xalqın rawajlandırıw tuwralı baratır. Milliy o'zlikti an'law menen milliy o'zlikti saqlaw o'z-ara baylanısta, biri ekinshisin rawajlandıradı. Ashıg'ı milliy o'zlikti saqlaw ha'zir ju'da' za'ru'rlı bolıp tur. Bul degen so'z biz milliy qa'diriyatlardı tiklew menen sheklenbesten, olar keleshek a'wlad tamanınan qanshelli da'rejede qabil qılınıp atır, dawam ettirilip atır degen sorawlar u'stinde de bas qatırılıwı kerek. Aqırı,aldın'g'ı ma'mleketler ta'siyrine a'ytewir tu'sip, o'zlikti jog'altıw degen emesta'. Mine sonın' ushın da manauiy ta'rbiya, milliy ideya ruwxındag'ı ken' shegeradag'ı ta'rbiya sha'rtli.

1. Ideologiyalıq immunitet ha'm ideologiyalıq profilaktika. Ideologiyalıq ta'sir ha'm qa'wipler haqqında ga'p ketedi eken, olardı anıqlaw, bahalaw, qa'siyetlerin anıq ko'rsetiw ushın O'zbekstan Prezidenti I.A.Karimov ta'repinen ilimiy minetke bir qatar tu'sinikler kiritilgenligin ko'rsetip o'tiw tiyis. Olardın' qatarında G'Ideologiyalıq immunitetG', G'Ideologiyalıq profilaktikaG' sıyaqlılar bar. A'ne usı tu'siniklerdin' mazmunı aydınlastırıl'g'anda ha'zirgi du'nyada keship atırg'an ideologiyalıq protsesslerdin' xarakterin ja'nede anıg'ıraq ko'z aldımızg'a elesletiw imkanı tuwıladı.

Ne ushın adamlar sanası ha'm qa'lbı ushın gu'res tu'rli ideologiyalardın' bas maqsetine oylanıp qaldı? Ga'p sonda, anıq ideya, tiykarg'ı ma'nide ideya bolıwı ushın adamlar sanasın iyelewi, tuwrırag'ı olardın' qa'lbınen jay alıwı sha'rt. Eger bunday bolmasa ol yaki bul ideya tek onın' xabar yaki jan'alıq sıpatında saqlanıw qaladı, g'ana. Basqasha aytqanda sklادتag'ı kereksiz buyımlar sıyaqlı sanamızdın' bir shetinen jaylasıp jata beriwı mu'mkin. Bir so'z benen aytqanda, bunday halatta ideya shaxs ushın hesh qanday sotsial a'hmiyetke iye bolmaydı, ideya tek g'ana insan qa'lbın iyelegende, insannın' ma'nawiy-ruwxıy halattın' ayrılmas bo'legine aylang'anda g'ana ha'reketke shaqırıwshı ruwxlandırıwshı ku'shke ha'reket ushın qollanbag'a aylanadı. Sonın' ushında bu'gingi ku'nde tek insan sanısın emes al qa'lbında iyelew ideologiyalıq gu'restin' bas maqseti bolıp qalmaqta. A'ne sonın' ushında jer ju'zinin' tu'rli regionlarında xalıqlardın' qa'lbı ha'm sanası ha'r tu'rli ideyalardı sınaw maydanına basqasha aytqanda ideologiyalıq poligong'a aylandırılmaqta.

Xosh ideologiyalıq poligon degende neni tu'sinemiz? Poligon grek so'zi (ko'p qırlı degen ma'nisti bildiredi) nen alınıp a'skeriy termin retinde qollanıw kelgenbiz. A'dette poligon degende qural-jaraq ha'm texnikanı sınaw, armiyanı a'skeriy tayarlıqtan o'tkeriw yaki a'skeriy shıng'ıw, izertlewler alıp barıw ushın arnal'g'an maydan tu'siniledi.

Usı ko'z-qarastan qarag'anda ideologiyalıq poligonlardın' o'zgeshelikleri haqqında de dew mu'mkin? Tariyxqa na'zer taslaytug'ın bolsaq, basqa jerlerdi basıp ılıw maqsetinde islenetug'ın rus quralları u'zliksiz jetilistirip barg'anın ko'remiz. Ol nayzalardan baslap avtomatik qurallarg'a shekem, pushkalardan baslap jer ju'zinin' ha'r qanday toshkasına qa'tesiz jetip baratug'ın kontinentallar aralıq ballislik raketalar'g'a shekem bol'g'an uzaq rawajlanıw jolın basıp o'tti. Bul qurallar basıp alıwı kerek bol'g'an jerler xalıqtı fizikalıq joq etiwge qaratil'g'an edi. Bu'gingi ku'ndegeshe basqa jerlerdi basıp alıw ushın onın' puxaraların joq etiw sha'rt emes. YA'g'nıy, sapası basp aling'an, qaras ha'm kepiyatları G'maqulG' bag'darg'a o'zgerilgen xalıq ko'meginde ha'r qanday baylıq ta'biyy resurslarg'a iyelik etiw mu'mkin bolıp qalmaqta.

Ma'mleketimiz ishinde g'ayriislaniy ideyaların tarqatıw'g'a ha'reket qıl'g'an kimseler, a'ne usınday jawız maqsetlerin, yag'nıy adamlar, a'sirese jaslardı aldaw, olar ja'rdeminde ma'mleketi o'z rawajlanıw joinan shetletip jiberiwdi na'zerde tutqan edi. SHet ellerde a'ne sonday G'talimG' alg'an vahhabiylar, sonday-aq G'xızvut tahrirG' shılardın' jaslardın' sanasın za'ha'rlew jolındag'ı ha'reketlerinde tap usılay ba'qalaw mu'mkin.

Ideologiya poligonlarının' sınawdan o'tip atırg'an mazmunı "ayriinsanıy bol'g'an ideyalarg'a qarsı tura alıw ushın o'z aldına ideologiyalıq immunitet hasıl qılıw lazıw. Immunitet (latinsha **Imm7n5as-** azat bolıw, qutılıw) degende organizmnin' ha'rdayım ishki iyeliligın saqlawı, o'zin tu'rli o'zgesheliklerge iye ta'silerden, onı sırtqı infeksiyalar kirip keliwinen qorg'awg'a ku'shi keletug'ın reaksiyalar jıyındısı tu'siniledi. Immunitet adam organizminin' tu'rli infeksiyalıq keselliklerge berilmeslik qa'siyetinde bildiredi. Insannın' pu'tkil o'miri dawamında sırtqı ta'sirlerge saza juwap sıpatında arttırıl'g'an immunitet

sisteması qa'liplesedi. Immunitet haqqındag'ı a'ne usınday elesletiwlerden kelip shıg'ıp ideologiyalıq immunitet haqqında ne dewimiz mu'mkin? Aldı menen insannın' ko'plep qa'siyetlerin tuwma bolsa, ideyallıq immunitetti qa'liplestiriw, za'ru'r. Ekinshiden, ol ha'r bir a'wlad ushın o'zine ta'n qa'siyetke iye boladı. U'shinshiden immunitet sistemasın qa'liplestirgende g'ana ideologiyalıq g'a'rezsizligin ta'miyinlew mu'mkin. (immunitetke iye bolmag'an na'restelerdin' uzaq jasay alamaslıg'ın esleyik) Ideologiyalıq immunitet sisteması o'z ishine nelerdi aladı. Ideologiyalıq imunitet sistemasının' tiykarg'ı ha'm birinshi sha'rti bul bilim. Biraq bilimler ko'p ma'selen ullı ma'mleketlik shovinizm yamasa agressiv milletshilik ideologiyasın ha'm praktikası ta'repdarlarında G'bilimG' lerge su'yenedi ha'm onı basqalarg'a sin'diriwge ha'rekt qıladı. Sonday eken, bir ta'repten ideologiyalıq immunitet sistemasındag'ı bilimler obektiv bolıwı, waqıyalıqtı tuwrı ha'm tolıq sa'wlelendiriwi, insan manawiyatının' bayıwına ha'm ja'miyet rawajlanıwına xızmet qılıwı lazım. Ekinshiden, bul bilimler o'z ma'ngisi boyınsha Watan, xalıq ma'pleri ulıwma insanıy qa'diriyalar u'stinligi menen tıg'ız baylanısta bolıwı kerek.

Ideologiyalıq immunitet sistemasın ekinshi tiykarg'ı bo'limi a'ne sonday bilimni negizinde qa'liplesetug'in qa'diriyatlar sisteması esaplanadı. Sonlıqtan, bilimler qanshılıqlı obektii ha'm teren' bolsa, onın' negizinde ju'zege keleg qa'diriyatlar ha'm sonshalıqlı bekkem boladı. Bir so'z benen aytqanda, shaxs, millet yaki ma'mleketin' qa'diriyatlar sisteması ideologiyalıq immunitetin' imkanıyatların belgilep beredi ha'm ideologiyalıq qa'wiplerge bekkem qalqan bolıp xızmet qıladı.

Biraq, bilimler ha'm qa'diriyatlar sisteması da ideologiyalıq immunitetin' ma'nisin tolıq sa'wlelendire almaydı. Sebebi, bul eki element ideologiyalıq immunitetin' u'shinshi a'hmiyetli elementi, yag'nıy ja'miyetlik ekonomikalıq, siyasiy ha'm ma'deniy-ag'artıwıshılıq salalarındag'ı anıq nıshana ha'm maqsetler sisteması menen baylanıslı. YA'g'nıy ha'r bir adam siyaqlı xalıq ma'mleket ha'm ja'miyetnin' ha'm anıq maqseti bolıwı sha'rt. Sonın' menen birge bul maqset an'lang'an onı a'melge asırıwda batıl qa'demlilik da'rkar. A'ne sonday anıq sistema bolmas eken, jeke insanda millet yaki ja'miyet bolsın ashıq yaki jabıq ko'rinistegi ideologiyalıq zorlıqlarg'a shıdam beriwı qıyın.

Bunday ideologiyalıq immunitet sistemasın qa'liplestiriwde ideologiyalıq profilaktikanın' ornı u'lken. Sebebi, ol o'z ma'nisi boyınsha, jat ideyalardıń kirip keliwinin' aldın alaw ha'm olardı joq etiwge qaratılğ'an ilajlar jıyındısın o'z ishine aladı. Demek, ideologiyalıq profilaktika ha'r qıylı ko'rinislerde ja'miyetlik institutlar ta'repinen a'melge asırılatus'ın ideyalıq-ta'rbiyalıq, siyasiy, ekonomikalıq, ja'miyetlik, ma'nawiy jumıslar jıyındısın, bir so'z benen aytqanda, bul salada durıs sho'lkemlestirilgen ta'lim ta'rbiya sistemasın o'z ishine aladı.

Millet bar eken, milliy ma'mleket bir eken, onın' g'a'rezsizligi ha'm erkinligine, traditsiya ha'm u'rp-a'detlerine qa'wip salatug'in, onı o'z ta'sirine alıw, onın' u'stinen hu'kmranlıq qılıw, onın' baylıqlarınan o'z ma'pi jolında paydalanıwıg'a qaratılğ'an umtılıw ha'm ha'reketler ha'mme waqıt qa'wip sıpatında saqlanıp qalawa so'zsizG',- dep jazadı Prezidentimiz. Sonday eken, er jetip atırg'an ha'r bir Prezidentimizdi ma'nawiy jetik, erki ku'shli, iymanı pu'tin, bir so'z benen aytqanda, ku'shli ideologiyalıq immunitetke iye shaxs sıpatında ta'rbiyalaw azat ha'm abat Watan erkin ha'm pa'rawan turmıs qurıwdın' tiykarg'ı sha'rtlerinen biri bolıp qala beredi.

Usı tema ushın Prezidentimizdin' «O'zbekstan XXI a'sir bosag'asında: qa'wipsizlikke qa'wip, turaqlılıq sha'rtleri ha'm rawajlanıw kepillikleri» shıg'arması tiykarg'ı derek bolıp esaplandı. A'ne usı sebepten lektor o'z sabag'ının' baslanıwında usı shıg'armada I.A.Karimov ta'repinen ko'rsetip berilgen qa'wipsizlikke qa'wip, onın' ulıwma tsivilizatsiyalıq ha'm regionallıq o'zgesheliklerine o'z aldına toqtawı za'ru'r. A'ne usı qa'wipler arasında regionallıq ta'repten a'hmiyeti tu'sindirilgen son' temanı tu'sindiriw an'satlasadı.

«Geosiyasat» tu'sinigi o'zinde «geo»-jer, «siyasat»- ma'mleket ha'm «sotsial is» ma'nilerin an'latadı. «Geosiyasat» atamasında geosiyasiy tilekler, olardıń ko'rinisleri, ha'r tu'rli ma'mleket ha'm xalıqlardıń ma'pleri dizimi, og'an bolg'an jantasıw uslubları, quralları ol yaki bul ma'mleketin' shegaralıq jaylasıwı, potentsialına bolg'an qatnasıqta su'wretlengen maqsetler o'z su'wretlemesin tabadı.

«Geosiyasat» uzaq tariyxqa iye bolsada, ol tu'sinik sıpatında XX a'sirdin' baslarında qa'liplesken. Bul atama R.SHellen ta'repinen ilimge kirgizilgen bolıp, ha'zirgi da'wirde ma'mleketler ha'm du'nya ma'mleketleri xalıq aralıq sıpatında, filosofiyasında siyasat filosofiyashı ha'm pa'nleride ken' qollanımaqta. Geosiyasat ko'p qırlı tu'sinik sıpatında tu'rli ma'plerdı o'zinde toplaydı.

Ha'zirgi da'wirde geosiyasiy maqsetler ko'birek ideologiyalıq siyasat penen u'nlesligin o'z aldına aytıp o'tiw za'ru'r. Bunda ideologiyalıq ta'sir ko'rsetiw geosiyasattın' en' ta'sirshen' quralı sıpatında ko'rinbekte. YA'g'nıy tu'rli ma'mleketlerdin' maqsetleri xalıqtın' tu'rli qatlamları, a'sirese jaslar sanası ha'm qa'lbine ideologiyalıq ta'sir ko'rsetiw arqalı, olardıń iskerligin a'z ta'sirine yag'nıy ma'plerine bag'darlang'an ideologiyalıq ortalıqtı jaratıwdı go'zlegen halda a'melge asırılmaqta. Usı potsessti tuwrıdan tuwrı ko'riw, onın' qanday a'melge asıwın anıq biliw qıyın ha'm quramalı. A'ne usı sebeptente Prezidentimiz ideologiyalıq poligonlar yadro poligonlarına qarag'anda qa'wiplirek bolıp qalq'anlıg'ın ayırıqsha atap o'tken.

Yadro poligonlarının qay jerde jaylasqanlığın, onın quwatın, qanday maqsetke bag'darlang'anın tolıq da'rejede anıq biliw mu'mkin. Lekin, jawız, jat ideologiyalıq maqsetlerdi qay jerden ha'm qanday jollar menen qaysı insanlar qa'lbın iyelep alg'anlıg'ın an'satlıq penen bilip bolmaydı.

Bu'gin «eki polyusli ideologiya» ortasındag'ı gu'res toqtag'an bolsada, lekin du'nya ideologiyalıq gu'resler toqtag'an joq. Kerisinshe, ja'ha'n maydanların ideologiyalıq bo'lip alıw'g'a urınıwlar tu'rli jollar menen bolmaqta. Ma'selen, O'zbekstan g'a'rezsizlikti alg'annan keyin ideologiya tarawında turmıs an'sat bolmadı. Ma'mleket g'a'rezsizligi ideyasına jat bolg'an biygana ideyalar ullı maqsetlerdi a'melge asırıw'g'a qaramaqarsı qoyıw'g'a urınıwlar bolg'anlıg'ının gu'wasımız. Bunday ha'reketlerdin' ta'repdarları o'zlerin «dos», «milletles», «watanlas», «dinles» etip ko'rsetiw maskaları menen o'z ideyaların a'melge asırıw'g'a urındı. Na'tiyjede, haqıyqıy qa'diryatlarımızg'a qayshı bolg'an ha'r tu'rli ag'ımlar, puxaralar a'srese jaslar sanasın iyelewge ha'reket qıldı.

Ja'ha'n geosiyasatında xalıqlardı ruwxıy- ideologiyalıq ta'repten boysındırıw'g'a umıtlıw ha'm bu'gingi ku'nde du'nyanı usı tiykarda bo'lip alıw'g'a urınıwlar dawam etpekte. Bunın' ushın olar ha'zirgi da'wir massalıq xabar quralları, olardıń jen'islerinen, ha'mde ha'r tu'rli oraylar, ha'zirgi payıtta o'z-ara birge islesiwge bag'darlang'an sotsial, ma'deniy, ekonomikalıq qurallardan paydalanıw arqalı du'nyanın' tu'rli regionlarında o'zlerine mas ideologiyalıq ortalıqtı qa'liplestiriw maqsetlerinde go'zlemekte.

A'ne usınday sha'rayatta milliy g'a'rezsizlik ideyasın teren' islew arqalı g'ana bunday ideologiyalıq arenalarda alıp barılıp atırg'an gu'resler ma'nisin durıs tu'siniw ha'm aldın alıw mu'mkin. Ideologiyalıq protsessler pikir ha'm ideyalar dizimi spátında insan sanasına bag'darlang'anlıg'ı, o'zine ta'n maqsetleri barlıg'ı menen xarakterlenedi. Olar ko'plep adamlar qa'lbı ha'm sanasın iyelep alıw arqalı o'zine ta'n ta'sir ko'rsetiw maydanın jaratadı. Bul maydan ishinde tu'rli xalıqlar, insanlar iskerligi toplanadı.

Ruwxıy rawajlanıw ha'm du'nya xalıqları rawajlanıw sonı belgilep o'tedi, geosiyasat ha'm ma'lim bir maqsetlerdi go'zler eken, ol tek g'ana insaniyat arman etip kelgen tınıshlıq ha'm turaqlılıqta, ma'mleketler ha'm xalıqlar kelesheğine, erkin ha'm pa'rawan turmıs qurıw ideyasına mas bolıwı kerek. Ol watan gu'llep jasnawı, xalıq pa'rawanlag'ı, sotsial birge islesiw, milletler ara tatiwlıq ha'm diniy bawırı ken'lik ideyaların o'zinde topla, ha'zirgi geosiyasiy maqsetlerdin' bas o'lishemine aylanıp barıwı lazım. Ol kesel ideologiya ha'm ideyalarđı basqa xalıqlar sansına, qa'lbine sin'dirip, ideologiyalıq ta'repten du'nyanı bo'lip alıw'g'a emes, o'z-ara ma'pdar birge islesiwge, du'nyalıq problemalardı o'z-ara birlesip sheshiwge xızmet qılıwı kerek. Usı ma'nide, geosiyasatqa jan'asha jantasıw XXI-a'sirde jan'asha ma'ni ha'm a'hmiyet payda etedi ha'm du'nya rawajlanıwına xızmet qıladı.

XX-a'sirdin' aqırında du'nyada u'lken waqıyalar ju'z berdi. Onın' siyasiy kartası, ma'selen, Oraylıq Aziyanın' ko'rinisi tu'pten o'zgerip ketti. O'tken SSSRdın' bo'lekleniwi onın' hu'kimran ideologiyasının' saplastırılıwı ha'm Oraylıq Aziya respublikalarının' o'z g'a'rezsizligin qolg'a kiritiliwi regionımızda tek g'ana sotsial siyasiy ta'repten g'ana emes, ba'lkim jan'a ideologiyalıq jag'daydı da payda etti. Usı jag'daydın' ma'nisi to'mendegilerden ibarat

Birinshiden, o'tken sovetler hu'kimranlıg'ı sharayatında kommunistik ideologiya, jergilikli xalıqlar a'zelden qan-qardash bolıwına qaramastan, olardı zorlıq penen «birlestirip» turg'an edi. Ol jergilikli xalıqlar sanasına zorlıq penen «SSSR bizin' watanımız ha'm sovet xalqı-jan'a tariyxıy birlik» degen tu'siniklerdi sin'diriwge zor berip urınar edi. Jergilikli xalıqlar bunnan qansha narazı bolmasın, o'zlerinin' tariyxıy ha'm ruwxıy jaqınlıg'ına umılmasın, lekin bul umtıwıwlar'g'a qaramastan ideologiyalıq (taziyx) sheksiz ku'shli edi.

Jergilikli o'tken awqamlas respublikalar o'zlerinin' g'a'rezsizligin qolg'a alıwı menen bul ideologiya joq boldı. Olardıń ha'r bir aldında o'zlerinin' ishki turmısı ha'm g'a'rezsizligin bekkemlew, turaqlılıqtı ta'miyinlew ha'm o'zleri ushın (maqbul) bolg'an rawajlanıw jolın belgilep alıwday ju'da' qıyın waziypalar ju'zege keldi. Bul protsesstin' region ma'mleketlerinin' o'z-ara mu'nasibetlerin' uyg'ınlastırıp turıw'g'a xızmet qılatug'ın ruwxıy ideologiyalıq kriteriyalar qa'liplesiwine ta'sir o'tkiziwi ta'biyyıdur.

Ekinshiden, regiondag'ı ma'mleketler o'z g'a'rezsizligin kirgizgen bolıwına qaramay, 1991 jılg'a shekem o'tken oray ele o'z hu'kimranlıg'ın qaytanadan tiklewge niyetler edi. Sonın' ushında ol region ma'mleketlerdi bir-birine qaramaqarsı qoyıw, milletler ara kelispewshilik keltirip shıg'arıw sıyaqlı siyasatı dawam ettirdi. Bul o'z gezeginde, sol da'wirde, ma'lim da'rejede, region xalıqlarının' o'z-ara qatnasıqlarınada belgili ta'sir ko'rsetti.

U'shinshiden, g'a'rezsizlikti qolg'a kirgizgen regionımız ma'mleketlerin' o'z ta'sir shen'berine kirgiziw ushın ja'ne basqa bir qatar ma'mleketlerde ha'reketin baslap jiberdi. Olardıń ko'pshiligi sırttan qalıw ja'rdem ko'rsetip atırg'anday bolsada, tiykarında ha'r bir ko'rsetip atırg'an «ja'rdemleri» ornına regionda o'z ta'sirin bekemlewge ha'reket qıldı. Haslında bunday ha'reketlerdin' bolıwı ta'biyyı halday ko'rinedi.

Lekin, olarda da region ma'mleketleri ha'm xalıqların bir-birne qaramaqarsı qoyıw'g'a urınıwlar joq emes edi. Demek, o'ne usı urınıwlar da region ma'mleketlerinin' g'a'rezsizlik sha'rayatında ju'zege kelgen problemalardı o'z-ara birlesip sheshiwge xızmet qılatug'ın faktordın' keliwine o'zinin' ta'sirin o'tkerdi.

To'rtinshiden, regionda ju'zege kelgen problemalardı sheshiwge xızmet qılıwshı jan'a ruwxıy-ideologiyalıq ortalıqtı qa'liplestiriw itiyajıda asıp bardı. Ma'mleketimiz Prezidenti I.Karimov belgilep o'tkenindey «SSSR bo'leklenip ketkenen keyin bizin' erkimiz yaki talpınıwımızg'a baylanıshı bolmag'an halda O'zbekstan

a'melde front jaqınındag'ı ma'mleketke aylanıp qaldı. Onın' sırtqı shegaralarında -Avganstan ha'm Tajikstanda son'g'ı jıllardı ju'z mın'lap insanlar o'mirine shek qoyg'an eki urıs oshag'ı janıp turıptı»¹

Avganstanda urıs otı o'shpegeni tek bizin' ma'mleketimiz ushın g'ana emes, ba'lkim pu'tin regiondag'ı barlıq ma'mleketler ushında u'lken qa'wip qa'terdi payda etti.

Besinshiden, O'zbekstan o'zinin' ekonomikalıq potentsiali, shiyki zat resurslarg'a baylıg'ı, jumısshı ku'shi ha'm demokratiyalıq imkaniyatları, ko'p ta'repten geopolitik jaylasıwına qarayda, regionda jetekshi orında turg'anlıg'ı menen ajralıp turadı. Sol sebepli O'zbekstang'a qarag'anda bolatug'ın ha'r qanda y qa'wip qa'ter a'lbette pu'teil regiong'a ta'sir qıladı. Usı ma'nide de tu'rli siyasiy ku'shler ha'm ha'reketler Avganstandag'ı urıs otın ku'sheytiw ha'm regiondag'ı jag'daydı quramalastırıw ha'mde region ma'mleketlerin og'an tartıwdın' tu'rli jolların ha'm usılların iske salmaqta.

Hasılında bul urınıwlarg'a region ma'mleketleri ha'm xalıqları ortasında bar bolg'an a'zeliy doslıqqa zıyan jetkeriwge qaratılğ'an ideologiyalıq ha'reketler dep baha beriwı mu'mkin.

Insaniyat tsivilizatsiyasının' rawajlanıw tariyxı, a'sirese, ha'r ta'repten bir-birine baylanıslı bolıp qalqan ha'zirgi du'nya waqıyaları sonnan da'liyil berip turıptı, o'z aldına alıng'an ibr ma'mlekettegi hesh bir ma'sele uzaq waqıt dawamında milliy shegaralar shen'berinde qalıp ketpeydi. Bir qansha sebeplerge qaray bunday ma'sele qadag'alap bolmaytug'ın da'rejede jayılıp ketiwı anıq. Bul bolsa erteme -keshpe qon'sı ma'mleketler aldında barlıq unamsız aqıbetleri menen birge qatar problemalardı aldına qoydı. Ha'tte regiondag'ı jag'daydı biyqararlastırıw da'rejesine barıp jetedi. Sol ko'z-qarastan qarag'anda, ma'selenin' jasırın ha'm a'shkara tu'rde internatsionallasıwıda kelispewshilikti teren'lestiredi. Sebebi tu'rli maqsetlerdi go'zleytug'ın ha'm kelispewshilik bar bolg'an aymaqta o'z ma'plerin ta'miyinlewge umıtilatug'ın sırtqı ku'shler ha'mme uaqıt tayın turadı. ¹

Oraylıq Aziya ma'mleketleri o'z g'a'rezsizligin qolg'a kirgizip, rawajlanıwg'a qaray qa'dem taslap atırg'an ha'zirgi sha'rayatta da du'nyadag'ı belgili bir siyasiy ku'shler, ideologiyalıq poligonlar u'lken ekonomikalıq resurs ha'm geopolitikalıq da'rejeye iye bolg'an bul regiondı o'z ma'pleri shen'berine tartıw ha'rketlerinen qaytqan joq. Olar o'z maqsetlerine erisiw ushın ta'sir ha'm basım o'tkiziwdin' barlıq formaların qollanbaqta. Ma'selen, Oraylıq Aziya ma'mleketlerin o'z-ara ekonomikalıq integrasiyalasıw protsessine tosıqlıq qılıw, olarg'a o'z-ara bir-birlerinen narazılıq sezimlerin oyatıw sıyaqlı ideologiyalıq ta'sir o'tkiziw halatları payda bolıp atırg'anlıg'ın aytıw mu'mkin.

Bul maqsette regionda tariyxıy qa'liplesken ja'miyetlik-ekonomikalıq, ma'deniy, ag'artıwshılıq baylanısların joldan shıg'arıw dos ha'm tuwısqan ma'mleketler, xalıqlar ha'm milletler arasına nıza salıw, keskinlik oshaqların keltirip shıg'arıw ushın tu'rli ideyalıq, diniy ha'm ideologiyalıq quralları iske salınbaqta. A'sirese, Oraylıq Aziya xalıqlarının' du'nya ko'z-qarası ha'm ma'nawiyatında islam dininin' bekkem orın iyelegeninen paydalanıp olarg'a islamlıq «cabaq» beriw, islamdı qayta tiklew bayrag'ı astında regionda diniy ekstremizm ha'm fundamentalizmdi ken' tarqatıw boyınsha alıp barılıp atarg'an qoparıwshılıq ha'rketleri ku'sheydi.

Bizge ma'lim, «Fundamentalizm», «Ekstremizm», «terrorizm», sıyaqlı tu'sinikler ja'miyette qabıl qılıng'an nızam qag'ıydalarg'a sa'ykes kelmeytug'ın ha'm olarg'a qarsı bolg'an ideyalar ha'm de olar tiykarındag'ı ha'reketleri sa'wlelendiredi. Qanday da bir bag'dardı buzıp ko'rsetken halda siyasiy maqset qoyıwshı ha'reket ekstermizmge alıp keledi. Ekstremizm qanday atalg'an yaki qanday ko'riniske iye bolmasın onın' tiykarıg'ı maqseti a'skeriy toparlardı qa'liplestiriw arqalı ha'kimiyat basına keliwden ibarat. A'ne sonday «fundamentalizm», «terrorizm» sıyaqlı so'zlerde tar ma'niste ha'kimiyat yaki qanday da bir dushpanlıq maqsetler ushın gu'resiwshı ja'miyetlik siyasiy topar ha'm ag'ımlarg'a tiyisli.

Ma'selen, «fundamentalizm» ataması negizinde, xristiyan dini menen baylanıslı halda qa'liplesken. Onın' birinshi ma'rte ra'smiy qollanıwı 1908 jılı AQSH tın' Koliporniya shtatı protestantları du'zgen «Xristiyan dininin' fundamental tu'sinikleri konferentsiyası» na tiyisli bolıp to'mendegidey tiykarıg'ı bes qag'ıydanı sa'wlelendiredi:

- iisustın' ayıpsız qızdan du'nyag'a kelgeni ;
- onın' insaniyat gu'naların aqlaw ushın qurban bolg'ını;
- denelik qayta tiriliw;
- jer ju'zine denelik ekinshi ret keliwi ;
- kitaptın' muqaddesligi ha'm onı da'slepki sap halına qaytarıw.

Diniy ekstermizm o'zinin' eki o'zgeshelgi menen ajralıp turadı:

- olardıñ qag'ıydaları boyınsha, barlıq ha'zirgi zaman musılman ja'ma'a'ları islamlıq ko'rinislerin jog'altqan ha'm johliya (islamnan a'welgi) a'siri ja'miyetlerine aylang'an. Bunday mu'nasebet hu'kimet ha'm onın' alıp baratırg'an siyasatın kritikalawg'a «tiykar» bolıp xızmet qıladı;

- olar tek g'ana «haqıyqıy» musılmanlar, yag'mıy olardıñ o'zleri ha'kimiyatqa kelgennen keyin payda bolatug'ın «islamlıq ta'rtıp» ornatiw ushın keskin ha'm agressiv ha'reket qılıw za'ru'r dep esaplaydı.

Negizinde «fundamentalizm» ha'm «ekstremizm» ideyalarınin' Oraylıq Aziyag'a kirip keliwinene go'zlangen maqset-dinnin' qa'diriyatların qaytadan tiklew emes ba'iki a'ne usı ideyalardan qural sıpatında paydalanıw arqalı regionda turaqsızlıqtı, diniy ha'm milletler aralıq nızalardı keltirip shıg'arıw, aqır-

aqıbetinde ha'kimiyattı qolǵ'a kiritiw. Bul urınıwları du'zetip bolmas apatshılıqlarǵı alıp keliwi mu'mkin bolǵ'an tariyx betinde qalıp ketken xalifalıqtı tiklew ideyasına da ku'sh salınbaqta. A'ne usı jolda islam fundamentalizmi wa'killeri, ha'tte diniy isenim da'rejesinde insan qa'lbı ma'nawiy baylıǵının' ajuralmas bo'legi bolǵ'an milliy o'zine ta'nlikti «qurban» qılıw ideyasınan bas tartpay atr.

Ha'zirgi da'wir ha'm ideologiyalıq poligonlar ja'miyet turmısında ideologiyalıq faktorlardın' seziletug'in ta'siri bar ekenligin bir qarag'anda-aq seziw mu'mkin. «a'rezli geosiyasiy maqsetlerge erisiw joındag'ı ideologiyalıq ta'sir o'tkiziwde en' da'slep bo'lip tasla ha'm hu'kimranlıq qıl degen qa'dimiy printsiplerge a'mel qılıwǵ'a urınıwdı atap o'tiw za'ru'r.

Bul printsipti a'melge asırıwdın' birinshi jolı ma'mleket ishinde sotsiallıq ıdırawdı kelitirip shıǵ'arıw bolıp tabıladı ha'm ol ja'miyet turmısınan' sotsiallıq, ekonomikalıq, siyasiy ha' ruwxıy tarawlarda o'zine ta'n ko'riniste payda bolmaqta. Ma'selen, ma'mleketimizge qarag'anda, bul usıl o'tiw da'wirindegi sotsiallıq ekonomikalıq qıyınshılıqlardı bo'rttirip ko'rsetiw arqalı elattın' bar bolǵ'an jag'daydan na'riyızalǵın oyatıw, o'zlerinin' namısına oynaytuǵın oppozitsiyalıq ku'shlerdi payda etiw menen siyasiy turaqlılıqtı keltirip shıǵ'arıwǵ'a bog'an ha'reketlerde sa'wlelenedi. Bul jolda diniy faktordan paydalanıwǵ'a urınıwlar ha'm baqlanıw atr. Mine usı jag'dayda «maqset usıldı haqlaydı» degen tu'sinik g'a'rezli geostrategik ma'plerdi a'melge asırıwdın' tiykarg'ı qag'ıydasına aylanıp atırg'anlıǵın ko'rsetedi.

«Bo'lip tasla ha'm basshılıq qıl» printsipin a'melge asırıwdın' ekinshi jolı poyas ma'mleketleri ortasında tu'rli qarama-qarsılıqlardı payda etiw bolıp tabıladı. Bul joldın' en' ko'p tarqalǵ'an usılı poyasta gegomonlıqqa talaban bolǵ'an ma'mleket bar ekenligin tiykarlaw aytıw kerek bolsa, usınday ma'mleket obrozın jaratıw bolıp tabıladı. Bunday obrozlardın' jaratılıwı jer ju'zinin' tu'rli jerlerinde nızamlı en' keminde ma'mleketler aralıq qatnasıqlarda nasharlıqtı payda etkenligi tuwrısındag'ı mısallardı qa'legenshe tabıw mu'mkin. Bunday «obrozlar» jaratılıwı na'tiyjesinde ma'mleketlerdin' materiallıq-finanslıq, ruwxıy-intelektual jetiskenligi ja'miyettin' rawajlanıwın ta'miynlew ornına mine usı «obroz» ta'siyirinin' aldın alıwǵ'a qaratılmaqta. Na'tiyjede ekinshi tiykarg'ı maqsetke belgili bir ma'mleketti ha'lsizlendiriw arqalı o'z (ittfoqshısına) aylandıruwǵ'a erisip atr. «Bo'lip tasla ha'm basshılıq qıl» printsipin a'melge asırıwdın' u'shinshi jolı xalıq aralıq maydanda belgili ma'mleket haqqında natuwrı qalıs emes oy-pikirlerdi qa'liplestiriw bolıp tabıladı. Xalıqaralıq maydandan ayırım ma'mleketlerdin' waqtı-waqtı menen «quwǵın» qılınıwı a'ne sonday ha'reketlerdin' na'tiyjesi bolıp tabıladı.

(Imtiyazlı) birgelikte islesiwdi belgilew belgili regiondi geostrategik ma'plerdi a'melge asırıwǵ'a xızmet etetug'in jeke bir printsip bolıp esaplandı. A'lбетте, belgili bir sebepler, aytıp o'tsek diniy, til birligi, ma'deniy jaqınlıq yamasa basqada sebeplerge ko're ha'r bir ma'mleket kim menen bolsa da (imtiyazlı) birge islesiwı mu'mkin. Bul ta'biyiy jag'day esaplanadı. Biraq, ga'p «imtiyazlı birge islesiw» den regionlıq ma'mleketler ortasında ayırmashılıqtı qa'liplestiriw, «natuwrı» ma'mleketler imkaniyatların sheklep qoyıw jolında paydalanıw, usının' menen birge «birge islesiwshi» ma'mlekettin' regiondag'ı basqa ma'mleketlerden qaysı bir jaqtan u'stemligin ta'miynlewge qaratilg'an umtıwlar haqqında baratır. A'silin alıp ko'rsek, ol yamasa bul ko'rinsteги u'stemlikti ta'miynlewde tiykarg'ı maqset emes. Baslı maqset-belgili regionǵa ta'sir o'tkiziw platsdarımına iye bolıw esaplandı. Bunday platsdarmǵa iye bolıwǵa umtıwı bolsa, o'z na'wbetinde usı regionnıń geostrategik imkaniyatları menen belgilenedi. «Biykarg'a shu'digarda quwrıq ne qıladı» degenlerindey (imtiyazlı) birge islesiwdi belgilewde mine usınday uzaqtı go'zlewshi g'a'rezli geosiyasiy ha'm geostategik maqsetlerde jatıwı mu'mkin ekenligin umıtpashlıq kerek. Sol ko'z-qarastan qarag'anda «(Imtiyazlı) birge islesiwshi» printsipi bolıp tasla ha'm basshılıq qıl printsipinin' toltırıwshısı sıpatında payda boladı. Bunda a'welgi awqamnın' Kubadan regionǵa revolyutsiyanı eksport qılıw ushın paydalanıwǵ'a urıng'anı mısıl bola aladı.

Ten' huqıqlı hg'm o'z-ara paydalı birge islesiw printsipine a'mel qılıw geostrategik ma'plerdi a'melge asırıw ha'm ma'mleketler aralıq baylanıslardı bekkemlewde en' aqıl ha'm tuwrı jolı bolıp esaplanadı. O'zbekstan o'zinin' g'a'rezsizliginin' birinshi ku'nlerinen baslap, mine usı printsipke a'mel qılıp kiyatır. Bul printsip geostrategik ma'plerdegi gormoniyag'a erisiw ha'm du'nya ko'leminde rawajlanıwdı ta'miynlew bolıp tabıladı.

Ideologiyalıq immunitet ha'm ideologiyalıq profilaktika. Ideologiyalıq ta'sir ha'm qa'wipler haqqında ga'p ketedi eken, olardı anıqlaw, bahalaw, qa'siyetlerin anıq ko'rsetiw ushın O'zbekstan Prezidenti I.A.Karimov ta'repinen ilimiy minetke bir qatar tu'sinikler kiritilgenligin ko'rsetip o'tiw tiyis. Olardıń qatarında «Ideologiyalıq immunitet», «Ideologiyalıq profilaktika» sıyaqlılar bar. A'ne usı tu'siniklerdin' mazmunı aydınlastırılǵanda ha'zirgi du'nyada keship atırg'an ideologiyalıq protsesslerdin' xarakterin ja'nede anıǵıraq ko'z aldımızǵa elesletiw imkanı tuwıladı.

Ne ushın adamlar sanası ha'm qa'lbı ushın gu'res tu'rli ideologiyalardıń bas maqsetine oylanıp qaldı? Ga'p sonda, anıq ideya, tiykarg'ı ma'nide ideya bolıwı ushın adamlar sanasın iyelewi, tuwrırag'ı olardıń qa'lbınin jay alıwı sha'rt. Eger bunday bolmasa ol yaki bul ideya tek onın' xabar yaki jan'alıq sıpatında saqlanıw qaladı, g'ana. Basqasha aytqanda sklادتag'ı kereksiz buyımlar sıyaqlı sanamızdın' bir shetinen jaylasıp jata beriwı mu'mkin. Bir so'z benen aytqanda, bunday halatta ideya shaxs ushın hesh qanday sotsial a'hmietke iye bolmaydı, ideya tek g'ana insan qa'lbın iyelegende, insannın' ma'nawiy-ruwxıy halattın'

ayrılmas bo'legine aylang'anda g'ana ha'reketke shaqırıwshı ruwxlandırıwshı ku'shke ha'reket ushın qollanbag'a aylanadı. Sonın' ushında bu'gingi ku'nde tek insan sanısın emes al qa'lbinde iyelew ideologiyalıq gu'restin' bas maqseti bolıp qalmaqta. A'ne sonın' ushında jer ju'zinin' tu'rli regionlarında xalıqlardıń qa'lbi ha'm sanası ha'r tu'rli ideyalardı sınaw maydanına basqasha aytqanda ideologiyalıq poligong'a aylandırmaqta.

Xosh ideologiyalıq poligon degende neni tu'sinemiz? Poligon grek so'zi (ko'p qırlı degen ma'nisti bildiredi) nen alınıp a'skeriy termin retinde qollanıp kelgenbiz. A'dette poligon degende qural-jaraq ha'm texnikanı sınaw, armıyanı a'skeriy tayarlıqtan o'tkeriw yaki a'skeriy shınıg'ıw, izertlewler alıp barıw ushın arnalg'an maydan tu'siniledi.

Usı ko'z-qarastan qarag'anda ideologiyalıq poligonlardın' o'zgeshelikleri haqqında de dew mu'mkin? Tariyxqa na'zer taslaytug'ın bolsaq, basqa jerlerdi basıp ılıw maqsetinde islenetug'ın rus quralları u'ziksiz jetilistirip barg'anın ko'remiz. Ol nayzalardan baslap avtomatik qurallarg'a shekem, pushkalardan baslap jer ju'zinin' ha'r qanday toshkasına qa'tesiz jetip baratug'ın kontinentallar aralıq ballislik raketalar'g'a shekem bolg'an uzaq rawajlanıw jolın basıp o'tti. Bul qurallar basıp alıwı kerek bolg'an jerler xalıqtı fizikalıq joq etiwge qaratilg'an edi. Bu'gingi ku'ndegeshe basqa jerlerdi basıp alıw ushın onın' puxaraların joq etiw sha'rt emes. YAg'nıy, sapası basp aling'an, qaras ha'm kepiyatları «maqul» bag'darg'a o'zgerilgen xalıq ko'meginde ha'r qanday baylıq ta'biy resurslar'g'a iyelik etiw mu'mkin bolıp qalmaqta.

Ma'mleketimiz ishinde g'ayriislaniy ideyaların tarqatıw'g'a ha'reket qılg'an kimseler, a'ne usınday jawız maqsetlerin, yag'nıy adamlar, a'sirese jaslar'ı aldaw, olar ja'rdeminde ma'mleketi o'z rawajlanıw joman shetletip jiberiwdi na'zerde tutqan edi. SHet ellerde a'ne sonday «talim» alg'an vahhabiylar, sonday-aq «xizvut tahrir» shıların' jaslar'ın sanasın za'ha'rlew jolında'g'ı ha'reketlerinde tap usılay ba'qalaw mu'mkin.

Ideologiya poligonların' sınawdan o'tip atırg'an mazmunı "ayriinsanıy bolg'an ideyalarg'a qarsı tura alıw ushın o'z aldına ideologiyalıq immunitet hasıl qılıw lazım. Immunitet (latinsha **Imm7n5as-** azat bolıw, qutılıw) degende organizmnin' ha'rdayım ishki iyeliligin saqlawı, o'zin tu'rli o'zgesheliklerge iye ta'silerden, onı sırtqı infektsiyalar kirip keliwinen qorg'awg'a ku'shi keletug'ın reaksiyalar jıyındısı tu'siniledi. Immunitet adam organizminin' tu'rli infektsiyalıq keselliklerge berilmeslik qa'siyetinde bildiredi. Insannın' pu'tkil o'miri dawamında sırtqı ta'sirlerge saza juwap sıpatında arttırıl'g'an immunitet sisteması qa'liplesedi. Immunitet haqqında'g'ı a'ne usınday elesletiwlerden kelip shıg'ıp ideologiyalıq immunitet haqqında ne dewimiz mu'mkin? Aldı menen insannın' ko'plep qa'siyetlerin tuwma bolsa, ideyalıq immunitetti qa'liplestiriw, za'ru'r. Ekinshiden, ol ha'r bir a'wlad ushın o'zine ta'n qa'siyetke iye boladı. U'shinshiden immunitet sistemasın qa'liplestirgende g'ana ideologiyalıq g'a'rezsizligin ta'miyinlew mu'mkin. (immunitetke iye bolmag'an na'restelerdin' uzaq jasay alamaslıg'ın esleyik) Ideologiyalıq immunitet sisteması o'z ishine nelerdi aladı. Ideologiyalıq imunitet sistemasın' tiykarg'ı ha'm birinshi sha'rti bul bilim. Biraq bilimler ko'p ma'selen ullı ma'mleketlik shovinizm yamasa agressiv milletshilik ideologiyasın ha'm praktikası ta'repdarlarında «bilim» lerge su'yenedi ha'm onı basqalarg'a sin'diriwge ha'rekt qıladı. Sonday eken, bir ta'repten ideologiyalıq immunitet sistemasında'g'ı bilimler obektiv bolıwı, waqıyalıqtı tuwrı ha'm tolıq sa'wlelendiriwı, insan manawiyatın' bayıwına ha'm ja'miyet rawajlanıwına xızmet qılıwı lazım. Ekinshiden, bul bilimler o'z ma'ngisi boyınsha Watan, xalıq ma'pleri ulıwma insanıy qa'diriyalar u'stinligi menen tıg'ız baylanısta bolıwı kerek.

Ideologiyalıq immunitet sistemasın ekinshi tiykarg'ı bo'limi a'ne sonday bilimni negizinde qa'liplesetug'ın qa'diriyatlar sisteması esaplanadı. Sonlıqtan, bilimler qansılıqlı obektii ha'm teren' bolsa, onın' negizinde ju'zege keleg qa'diriyatlar ha'm sonshalıqlı bekkem boladı. Bir so'z benen aytqanda, shaxs, millet yaki ma'mleketin' qa'diriyatlar sisteması ideologiyalıq immunitetin' imkanıyatların belgilep beredi ha'm ideologiyalıq qa'wiplerge bekkem qalqan bolıp xızmet qıladı.

Biraq, bilimler ha'm qa'diriyatlar sisteması da ideologiyalıq immunitetin' ma'nisin tolıq sa'wlelendire almaydı. Sebebi, bul eki element ideologiyalıq immunitetin' u'shinshi a'hmiyetli elementi, yag'nıy ja'miyetlik ekonomikalıq, siyasiy ha'm ma'deniy-ag'artıwıshılıq salalarında'g'ı anıq nıshana ha'm maqsetler sisteması menen baylanıslı. YAg'nıy ha'r bir adam siyaqlı xalıq ma'mleket ha'm ja'miyetnin' ha'm anıq maqseti bolıwı sha'rt. Sonın' menen birge bul maqset an'lang'an onı a'melge asırıwda batıl qa'demlilik da'rkar. A'ne sonday anıq sistema bolmas eken, jeke insanda millet yaki ja'miyet bolsın ashıq yaki jabıq ko'rinistegi ideologiyalıq zorlıqlarg'a shıdam beriwı qıyın.

Bunday ideologiyalıq immunitet sistemasın qa'liplestiriwde ideologiyalıq profilaktikanın' ornı u'lken. Sebebi, ol o'z ma'nisi boyınsha, jat ideyalardıń kirip keliwinin' aldın alaw ha'm olardı joq etiwge qaratilg'an ilajlar jıyındısın o'z ishine aladı. Demek, ideologiyalıq profilaktika ha'r qıyılı ko'rinislerde ja'miyetlik institutlar ta'repinen a'melge asırılatusın ideyalıq-ta'rbiyalıq, siyasiy, ekonomikalıq, ja'miyetlik, ma'nawiy jumıslar jıyındısın, bir so'z benen aytqanda, bul salada durıs sho'lkemlestirilgen ta'lim ta'rbiya sistemasın o'z ishine aladı.

«Millet bar eken, milliy ma'mleket bir eken, onın' g'a'rezsizligi ha'm erkinligine, traditsiya ha'm u'rp-a'detlerine qa'wip salatug'in, onı o'z ta'sirine alıw, onın' u'stinen hu'kmranlıq qılıw, onın' baylıqlarınan o'z ma'pi jolında paydalanıw'g'a qaratıl'g'an umtılıw ha'm ha'reketler ha'mme waqıt qa'wip sıpatında saqlanıp qalawa so'zsiz», - dep jazadı Prezidentimiz. Sonday eken, er jetip atırg'an ha'r bir Prezidentimizdi ma'nawiy jetik, erki ku'shli, iymanı pu'tin, bir so'z benen aytqanda, ku'shli ideologiyalıq immunitetke iye shaxs sıpatında ta'rbiyalaw azat ha'm abat Watan erkin ha'm pa'rawan turmıs qurıwdın' tykarg'ı sha'rtlerinen biri bolıp qala beredi.

2. Ideyalıq, ideologiyalıq qa'wip ku'sheygen o'mirde xalıqtın' ken' qatlamları ayrıqsha jaslardın' qa'lbı ha'm sanasın iyelewge qaratıl'g'an urınıwlar ku'sheyip baratır. Ayrıqsha du'nyanın' tu'rli ma'mleketlerinde jaylasqan, u'iken qa'rejetlik ha'm ideologiyalıq ta'sir ku'shine iye bolg'an bazı ideyalıq ha'm sonday paydalanıp o'z jawız niyetlerin a'melge asırıw jolında ku'ni-tu'ni ha'reket qılmaqta.

Xalıq-aralıq terrorshı ha'm ekstremistlerdin' niyeti anıq. Olar g'a'rezsizlik jolınan baratırg'an O'zbekistan dag'ı ideyalıq boshıqlarg'a o'z ideyaları menen toltırıp ma'mleketimiz territoriyasındag'ı ten'siz baylıqlarg'a iyelik qılıw xalqımızda o'z siyasatı, o'z hu'kimranlıg'ına bag'ındırıw'g'a, en' jamanı bul muhim geopolitshik baydandı o'z ta'sir sferasına alıwdı arızıw qılmaqta. Mine sonnan kelip shıg'ıp bu'gingi ku'nde ma'mleketimizge qarsı qaratıl'g'an ideologiyalıq qa'wiplardı alohida ko'rsetip o'tiw maqsetke muwapıq. Olar to'mendegilerden ibarat. Islam xalifalıg'ın tiklep onın' bayrag'ı astında musulman xalıqlarda jan'a imperiyag'a birlestiriwge qaratıw'g'a umtılar

G'Fidokor gazetasiG' 2000 jas g'a'rezsiz ma'mleketlerindeki qaytadan buring'ı Awqamg'a birlestiriw ideyası: tariyxımızdın' milliy qa'driyatlarımızdın' ha'm dinnin' ma'nisin nıqap qılıw'g'a urınıwlar: a'dep-ikramsızlıqtı jayıp xalıqtı ma'newiy ta'repten buzıwı qaratıl'g'an urınılg'an: tu'rli ideologiyalıq qurallar arqalı regionallıq ha'm Milletler ara konfliktler keltirip shıg'arıw'g'a qaratıl'g'an ha'reketler:

1. Islam xalifalıg'ın tiklewge usınıwlar qa'wiplı ko'rınis almaqta. Ma'selen, xizbut-tahrirge tiyisli qaysı bir a'debiyatshı alıp qaramastan onda xalifalıqtı tiklewge shaqıradı. G'AkromiylikG' da'slep Andijan walayatında son'ınan Fergana alabında, keyinshelik ma'mleketimizdin' pu'tkil territoriyasında keyinshelik ba'rshe musulman ma'mleketlerde xalifalıqtı tiklew ideyasın alg'a su'redi. Islam tarixınan ma'lim xalifalıqqa Muxammeb payg'ambar o'liminen keyin sharayatlar Abu Bakr as-Sidiq (632-634) Umar ibn Abu Xattab (634-644) Usmon ibn Affop (644-656) Axi ibn Abu Talib (656-661) birinin' izinen biri basshılıq qıl'g'an. bul da'wirde xalifa dinnin' ha'm ma'mleketin' ha'm baslıg'ı raxnaması esaplang'an. Keyinshelik patshalıq bolıp basshılıq 661-749 jillarda mekkelik joqarı qatlamlar Muaviya bin Abu Sufen shejiresi qolına ha'm ummaviyeler sulolasın orıp alg'an. 749 jılı taj-taxt Muhammed payg'ambardın' a'a'minleri a'wladlarınan bolg'an. Abdul Abbı al-Safiq sulolasi qolına o'tken. Olardın' ma'mleketi abbiyeler atı menen mashhur bolıp, 1238 jilg'a shekem, mong'ollar zabt etkenshe dawam etken. A'yne payıtta XII-XIII a'sirlerde Mısır ha'm Marokashta fatimiyeler sulolasi ha'm o'z ma'mleketin payda etken XVI a'sirden baslap tu'rklar ha'm xalifalıqtı dag'azalag'an ha'm ol 1924 jıldın' u'shinshi martına shekem hu'kim su'rgen. turkiya respublika dep dag'aza qılınıwı menen xalifalıq ha'kimiyatqa shek qıylg'an ha'm son'g'ı xalifa Abdumajid 1924 jil 4-martın' tan' atarında Stambuldı SHveytsariyag'a shıg'arıp jiberilgen. XX a'sirde islam du'nyası ha'm basqa ma'mleketler ha'm o'zleri tan'lag'an rawajlanıw jolınan kelmekte. O'tken jillar tariyxıy ta'jiriyesi xalifalıqsız ha'm erkin rawajlanıw mu'mkin ekeiin ko'rsetedi. Xalifalıq tariyx betlerinde qalıp ketti.

2. Lekin bu'gingi ku'nde buring'ı Awqam respublikalırın' ayırımlarında esap du'zimdi qaytadan tiklewı qa'lewshiler bunı o'zleri ushın ideyalıq maqset qılıp alg'an ku'shler ha'm bar. Buring'ı sovet du'zimi 1991 jilg'ı sotsiallıq siyasiy o'zgerislerden son' o'mir su'riwı toqtattı. Lekin o'tmishke qaytıw tariyxı terisine aynaldırıw mu'mkin bolmag'anınday aq o'z jolın tawıp alg'an, g'a'rezsiz ma'mleketler ayrıqsha O'zbekistan ha'm o'zbek xalqı ja'ne eski xalatqa qaytıw'g'a hasla razı bolımaydı. Islam Karimov G'O'zbekistan XXI a'sirge umtılmaqtaG' shıg'armasında buring'ı du'zim tuwralı ruwxlanıp minaday dedi: G'Bu'gin sol da'wir tuwralı haqıyqatta holisana aytatug'in bolsaq, sonı ashıq aytıw kerek, ol payıtta O'zbekistan bir jaqlama ekonomikag'a orayg'a pu'tkilley qarashlı izden shıqqan ekonomikag'a iye bolg'an yarım koloniyalıq ma'mleketke aynalg'an ediG' 1.Endilikte O'zbekistan bul boyınsha o'zine has ha'm mas rawajlanıw jolın saqlap alg'an, ol hesh qashan o'zi tan'lag'an g'a'rezsizlik jolınan qaytpaydı.

3. O'zbekistan xalqı o'zbek xalqı u'iken ruwxıy miyrasqa iye. Biraq buring'ı ideologiya ta'sirinde uzaq jillar tariyxımız bir tamanlama jarılıwınan keledi. Lekin ele bul salada ko'plep mashqalalar ha'm bar. G'Tariyxtan ma'lim, xalıqtı o'zine qılıwdı qa'legen ku'shler a'wele onı o'zgeshelep tariyxınan ma'deniyatın juda qılıw'g'a umtıladı zıyanlı ta'sirler dawam ete berse millet o'zligin jog'altıwı, mın' jıllıq da'stu'rlerin jog'altıp alamang'a aynalıp qalıwı ha'm hesh ga'p emesG' Mine bunı jaqsı biletug'in ku'sh ha'm ha'r tu'rli poligonlar bizde tariyxımızdan juda qılıw jollarlan paydalanıw'g'a ayrıqsha jolların'ızda joldan shıg'arıw'g'a ha'reket qıladı

4. Ma'mleketimiz xalqının' qa'lbı ha'm salasına ideyalıqtı sin'diriw ushın dushpanlarının' bir qarag'anda biyhazar, tap siyasatdan tutnatug'in ideologiyalıq quralları u'iken itibar

1. Islom Karimov Uzbekistan XXI asrga intilmoqta T. Uzbekiston 1999 2. Islom Karimov G' Milliy istiqlol mafkurasi xalq e'tiqodi va buyuk kelajakka ishonidir T. Uzbekiston 2000 II bet G'.

Sonin' ishinde keyingi jillarda ko'plep ko'rinib atirg'an jen'il jelpi yamasa baevik fimler bug'an misal bola aladi. Ma'lim bul filmlerdi ko'pshilik ayriqsha jaslar maroh penen tamasha qiladi. sir emes biraz adamlar ta'biyatında minez qulqı mine usınday topalan'larg'a rozilk buladi. Prezidentimiz sonı esapqa alg'an halda ta'kiblagani kabi: G'Sonın' ushın sanası qa'liplesip u'lgermegen ko'binese tu'rli jawizliq, jirtqishliq shafqatsizliqlardi u'yreledi. Na'tiyjede olardin' qqa'lbinen tasbawırlıq, zorlıq, a'dep ikramlılıq, sıqlı ha'tteki sonday tamasha ha'm filmlerdin' qaharmanlarına bilmesden taxlid qiliwın qa'leytug'in geybir qızlar ha'm tabıladı. Sebebi, olar bunday uydırme ta'sirinde ko'p uzın awırg'an isi qanday ayanışlı aqibetlerge alıp keletug'inın du'zilip jetpeydi. Tlekke qarsı, bizin' televideniemizde ha'm sonday filmlerdi namoyish etishga ayriqsha ruxıy quyılmoqtaG'

5. Ma'mleketimizge qauwı salatug'in ideologiyalıq qurallardan biri uzaq dawam etetug'in reginallıq ha'm ma'mleketler aralıq konfliktlerdi keltirip shıg'arıwg'a urınıw bolıp bunı ayırım ma'mleketler territoriyasında iskerlik ko'rsetip atirg'an bazı ideyalıq ideologiyalıq oraylar o'zlerine maqset qılıp alg'an. Olar belgili ma'mleketler territoriyasınan basqa ma'mleketke qarsı materiallar, ta'qiqlangan adabietlar tu'rli qural-jaraq sıyaqlı na'rselerdi nızamsız ta'rizde alıp o'tiwge urınbaqta. Olardıq ma'lim bir ku'shden Awg'anistan territoriyasında turıp, Oraylıq Aziya ma'mleketlerine O'zbekistan ha'm Qırg'ızistan territoriyasına bul talap atirg'an xalıqlar turmısına qarsı basqınshılıq ha'reketler qılıwg'a, biygu'na insanlar qanın to'giwge umılmaqta. Islom Karimov so'zleri aytqanda,, bunday utaketgan xuprezlik, muttagamlikni o'zine ka'sip qılıp alg'an bizin' ulıwma dushpanlarımızdı muxaddes zaminimizdi hasla orın bolmaslıg'ı kerekG' 1. Islom KarimovG'Egali yurt erkini bermasG' xalq suzi 2000yil 31 avgust.

Bul qa'wipler en' a'wele a'piwayı insanlar qa'lbin iyelewge piravard natijede elimizdi qaratilg'an tashabuskorliknig ideologiyalıq formada ko'ringen.

3. Xalqımızdı tu'rli ideyalıq qa'wiplerden asrash ja'miyetimiz ag'zalarında iedolgiyalıq immunitetti qa'liplestiriv ushın a'sirese olardı milliy ideya g'a'rezsizlik ideologiyası menen qurallandıırıw za'ru'r edi. O'zbekistan g'a'rezsizlikke eriskennen keyin ma'mleketimizde esapideologiya asaratlarına huqıq safsata bozlikka, xalqımız ma'plerine qarama-qarsı bolg'an siyasiy ha'm ideologiyalıq du'zilmelerge berildi. Sotsiallıq a'dalat, qa'wipsizlik sotsiallıq pirofaza, miller, dini ha'm e'tiqodidan g'a'rezsiz puxaralardin' huqıq ha'm erkinliklerin t'ani, qa'dir qımmatına nızamnın' u'stinligin ja'miyetlerge qaratilg'an za'ru'r ilajlar ko'rildi. Ja'miyetten salamat sotsiallıq siYAsiy ortanı buzatug'in adamlar pikirin shatastratug'in qa'siyetsiz halatlarg'a barham berildi. Ma'mleket ha'm xalıq ma'pleri jolında birlesiw birlikte bulib barsha imkaniyatlardan etnproslarg'a berilmey aqıl idrak penen paydalanıw joli tutıldı.

Lekin g'a'rezsizliktin' da'slepki jıllarınan baslap ja'miyetimizde ruxıy pa'kleniw za'ru'rliги sezildi. O'zbekistan Prezidenti Islam karimov bunday sharayatta birinshi bolıp ja'miyette ruxıy pa'kleniw ushın eski dogmalardan qutulıw kerekligin ko'rsetip berdi, keyinshelik bolsa milliy g'a'rezsizlik ideologiyasın jaratıw za'ru'rliğin tiykarında ha'm ja'miyetimiz itibarın bayan qıldırdı.

SHurular ideologiyası adamlar sanasına sotsiallıq ten'lik bu'gingi ta'bir menen aytqanda iyek artıwshılıq (baximandalik) tu'sinigi sin'dirip qoyar edi. Bunday keyin adamnın' initsiativasına jol bermes edi. Sebebi, insan o'z miyi bolmasa, onda hadal islew juwapkershilik pu'tkil jog'aladı. Bunday illetten milliy g'a'rezsizlik ideologiyası quramında xalos buliwı mu'mkin.

Uzbekistanda azat ha'm abat Watan erkin ha'm pa'rawan payda etiw ideyası tiykarında milliy g'a'rezsizlik ideologiyası islep shıg'ıldı. Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' tiykarıng'ı tu'sinik ha'm printsipleri Islom Karimov shıg'armalarında o'z sa'wleleniwın taptı, teoriyalıq jaqtan sıpatlanadı.

Milliy ideya g'a'rezsizlik ideologiyası sotsiallıq protsessi rawajlanıwdın' qarap jan'alanıp baradı. Da'wir talabı menen ortag'a taslang'an belgili qag'ıydalar wazıypasın o'tep bolıp ornın ja'ne de aktuallıq qa'siiyetlerdegi bosatıp beredi. Milliy g'a'rezsizlik ideyası a'ne sonday jan'alanıw maxsulı, sana ha'm oylaw qılması esaplanadı.

Milliy g'a'rezsizlik ideyası O'zbekistannın' g'a'rezsizliğin bekkemlew ha'm onı ullı ma'mleketke aynaldırıw siyasiy huqıyqıy a'dep ikramlılıq, filosofiyalıq, ilimiy ekologiyalıq diniy, demografiyalıq tarixiy qarasar jıyındısı bolıp, O'zbekistan xalqın perspektivag'a joqarı sheship imam e'tiqod ruwxında fatsor esaplanadı. Mine sol sebepten ha'm ma'mleketimiz territoriyasın jas ideologiyalar poligogıga aynalıwg'a jol qıymay, O'zbekistan xalqının' sapası, du'nya qarası, turmısqa ja'miyetlik mu'na'sibeti ideologiyalıq immunitetti qa'liplestirip, milliy g'a'rezsizlik ijeologiyasın jurtlaslarımız qa'lbi ha'm sanasına sin'diriv bu'gingi ku'ndegi muhim wazıypa Bunın' joli adamlarımız a'welen bar, jaslarımızdın' iyman bekkemlew, o'z g'a'rezsiz pikirine iye bolg'an insanlar erik ta'rbiyalaw. Olardin' atında o'zliğin umvetpaslıq ata-babalarının' muqaddes qa'driyatların asrap-abaylaw ha'm hu'rmet qılıw paziyetlerin karar taptırıw. Oldardin' men o'zbek perzentimen dep maqtanış ha'm isenim menen jasawına erisiw. 1.

Ideologiyalıq gu'resler ku'sheygen bu'gingi ku'nde jaslar qa'lbinde ana Watanımızg'a bay tariyxımızg'a milliy qa'driyatlarımızg'a millettin' o'lmes ruwhı bolg'an apa tilimizge ata-babalarımızdan miyras muxaddes dinge salamat mu'na'sibeti karar taptırıwımız, olardin' ideologiyalıq immunitetlik

qa'liplestiriwinin' maqsetke muwapıq Zero jurtbasımız aytqanday birer bir kesellikti dawalau'dan aldın insan xasil qılınadı. Biz ha'm jaslarımız qa'lbi ha'm sanasında zıyanlı ideyalarg'a qarsı immunitetti qa'liplestire alsaq, ha'r qıylı G'da'vatshilarning aldawlarına ushın pıdayı insanlardı ta'rbiyalay alamız. Qullası milliy g'a'rezsizlik ideyasın miynetkeshler sanasına sin'diriw arqalı olarda ideologiyalıq immunitet hasıl qılıw zaman ha'miri da'wir talabı. A'melge asırılaturg'ın protsess emes. bunda ha'r bir adamnın' iskerligi talab etiledi. Onın' a'selge asırılıwın O'zbekistanımızdın' patentsialın ja'ne de asıradı, keleshegi ulla ma'mleket bolıwın ta'miynleydi, adamlarımızdın' isenimin bekkemleydi.

Tayanish tusinikleri

Ideologiyalıq problemalar, ideyalıq boslıq, jat ideyalar, zıyanlı ideyalar, ideyalıq ta'sir, diniy ekstremizm, eski imperiya, milliy ha'm ulıwma insaniylyq, ideologiyalıq turaqlılıq, ideologiyalıq qa'wipsizlik, turmıs obrazı, jaslar sanası, ideologiyalıq immunitet.

Ta'kirarlaw ushın sorawlar:

1. Ideyalıq boslıq degen ne?
2. Zıyanlı ideyalar ta'siri qalay payda boladı?
3. Ideologiyalıq immunitet qalay hasıl boladı?
4. Jan'a ideologiyanı do'retiw za'ru'rligi degende ne na'zerde tutıladı?
5. Ideologiyalıq immunitet ha'm turaqlılıqtı qalay tu'sinesiz?
6. Ideologiyalıq qa'wipsizlik degende neni tusinesiz?
7. O'zbekstannın' g'a'rezsizligi qa'wipsizligi ha'm turaqlılıg'ına qa'wip tuwdıratug'ın ideologiyalıq qa'wipler sıpatında neni tu'sinesiz?

Referat ushın temalar.

1. Ja'miyette ideologiyalıq immunitet ha'm turaqlılıq ma'selesı.
2. O'zbekstan ha'm onın' g'a'rezsizligi, qa'wipsizligi ha'm turaqlılıg'ına qa'wip tuwdıratug'ın ideologiyalıq qa'wipler.
3. Ideologiyalıq qa'wipsizlik, sotsiallıq siyasiy turaqlılıq faktori sıpatında.
4. Ko'p milletli, ko'p konfessiyalı ja'miyetler turaqlılıg'ın ta'miynlewde milliy ideya ha'm ideologiyannın' a'hmiyeti.

8-tema

Ja'miyet turaqlılıg'ın ta'miynlewde sotsiallıq-ideyalıq tiykarları

Reje:

1. Ja'miyet turaqlılıg'ın ta'miynlewde ekonomikalıq-siyasiy, sotsiallıq-ruwxiy ilajlardın' birgeligi.
2. Milliy ideyanın' etnosiyasat ha'm etnoma'deniyat rawajına ta'siri.
3. O'zbekstanda milliy ma'deniyat oraylarınin' sho'lkemlestiriliwi milletler ara turaqlılıqtı ta'miynlew quralı.
4. O'zbekstannın' xalıq aralıq birge islesiwge integratsiyalasıwi ha'm siyasiy jag'dayi bekkemleniwde milletler aralıq ha'm dinler aralıq tolerantlıqtı bekkemlew ta'jiriyelerinin' demokratiyalıq xarakteri ha'm xalıq aralıq a'hmiyeti.
5. Dun'ya ma'mleketlerinde jasawshi etnik birliklerdin' milliy o'zlikti an'lawı ushın jaratılıp atırg'an sha'rt sharayatlardın' ideologiyalıq a'hmiyeti. Biraz ma'mleketlerde millet ha'm elatlar kemsitiliwinin' aqibetleri.
6. Dun'yada tinishlıq ornatiwda turaqlı demokratiyalıq rawajlanıw, erkinlik, sotsiallıq-siyasiy birge islesiw, milliy ha'm diniy tatiwlıq ideyalarınin' ustinlikli a'hmiyeti.

Insaniyat XX-a'sirden baslap XXI-a'sirde dawam ettirip atırg'an en' a'hmiyetli ideyalardan biri- ja'miyettegi tu'rli qatlamlar siyasiy ku'shler ha'm partiyalar ortasındag'ı ja'miyetlik birge islesiw. Ja'miyetlik birge islesiw kelisim filosofiyası bolıp ha'r qıylı pikir ha'm ko'z-qaraslarg'a iye bolg'an, tu'rli millet, rasa ha'm dinge tiyisli shaxs ha'm toparlardın' ulıwma maqset jolındag'ı birligin ta'miynleydi. Na'tiyjede ja'miyette tinishlıq ha'm tatiwlıqtın' turaqlı rawajlanıwdın' kepilligi ju'zege keledi. A'lbette usınday da'rejege ersisiw o'z-o'zinen bolmaydı. Ha'r qıylı ideyalardı bayraq qılıp alg'an ku'shlerde bir maqset jolında birlestiriw ju'da' qıym. Leykin watan ko'rki, el tinishlıg'ı xalıq abadanlıg'ı sog'an ersiwde talap etedi. Ko'z-qaraslar ra'n'-ba'ren'ligi pikirler ha'r qıylıg'ı so'z ha'm pikir erkinligi ja'miyette salamatlastırıwshı onı bekkemlewshi asa tiykarlı faktor, biraq bul, qıyalg'a kelgen ga'pti aytıw kewil ku'segen isti qılıw o'z ma'pi ushın ha'mme na'rsege tayar turıw, degen so'z emes. Bunnan tısqari erkin pikir degeni a'lbette tuwrı pikir degeni de emes, erkinliktin' o'zi bolsa an'lap aling'anı za'ru'r. Demek pikir erkinligi ulıwmalap ulıwma ja'miyet jolındag'ı salamat ha'reket, salamat pikir ju'ritiw iyman-ırar ju'zesinen is tutıw degen so'z. Ullı babamız Alisher Nawayı, Farabiyde «Eger pikirleri ha'm ha'reketleri ja'miyet

ma'plerine xizmet qilmaytug'in bolsa, ma'mleketti bunday adamlardan tazalaw kerek»; degen pikirde biykar aytpag'an.

Min' jillar dawamında milliy ma'mleketshiligimiz tariyxıy ta'jiriybelerinde sınaqtan o'tken bunday pikirler ha'zirgi ku'nge shekem o'z qa'dirin jog'altpag'an. Bulardin' barlıg'ı bu'gingi ha'm erten'gi ku'nimiz ushin xizmet etedi.

Sovetler da'wirinde hu'kimranlıq qılg'an kommunistlik ideologiya klasslıq ha'm partiyalıq qosıg'ı astında a'lemde tek aq, qara boyawlarda sızıwg'a milletti eige bo'lip taslawg'a sebep boldı. Jat klasslar, olardin' «qutlıqları» olarg'a qosılg'anlar qosıp jog'atıldı.

Bunun' sebebi sovetler ideologiyasında klasslıq ma'pler, jalg'ız partiya talapları ulıwmainsanlıq ideyalarinan u'stin qoyılg'anında edi.

Ja'miyet rawajlanıwında xalıq pikirin bir jayg'a toplan, onın' imkaniyatların bir ta'rtipke salıp, onı ulıwma rawajlanıw jolına baslaw tiykarg'ı a'hmiyet ka'sip etedi. Usı jag'ınan alg'anda, O'zbekstanda g'a'rezsizlikke eriskennen son', Prezident I.Karimov bassılıg'ında jaqın o'tmishte ken' tarqalg'an milletler joq etildi. YAğ'ny ja'miyettin' sotsial-siyasiy muhitill buzatug'in, adamlar pikirin shalg'ıtaturug'in waqıyalarg'a shek qoyıldı. Bunda en' da'slep, o'zimizge dushpan qıdırıw, ja'miyetti bo'lip jiberiwge jol qoymadı. Bizde bul-partokrat, nawı-kommunist, onısı-diydar, bul dahriy dep, o'z-ara jalalar qılıw aqıbetinde toqnasıwlar jolınan barılmadı. Kerisinshe, o'tmishdegi qateler ushında, xalqımızdın' bu'gini ha'm erten'i ushin da ba'rshe birdey juwapker ekenligin mashqalardı tek birgelikte bolıp sheshiw mu'mkinligin tuwra tu'sindik. Sol sebepli ma'mleket ha'm xalıq ma'pleri jolında birlesiw ku'shlerdi ten'lestiriw, ehtiroslarg'a berilmey, ba'rshe imkaniyatlardan aqıl-zakawat menen paydalanıw jolı tutıldı. Awır-vazminlik, oyshanlıq, sabıtqadamlıq, uzaqtı go'zlep jumıs qılıw ha'mme waqıt ha'reket printsipine aynaldı.

Bu'gin g'a'rezsiz O'zbekstan ja'miyetlik plyuralizm, o'mirdi erkinlestiriw, mu'lktin' ha'r qıylı formaları ten' huqıqlıg'in kepilliw jolınan baratur. Usılay ja'miyette bolsa ha'r qıylı ja'miyetlik gruppalar, taypalar, klasslar bolıwı tayın. Olardin' o'z ekonomikalıq ha'm siyasiy ma'pleri bir-birinen ayrıqsha da'rejede parq etiwı ha'm ta'biyyı. Leykin bul jag'day milletti bo'lip jiberiwge kerek. Watanımızda alıp baraturılğ'an siyasat onı tu'rli revolyutsion keskinliklersiz, ja'miyetlik kekti ot aldırmaq qaratıp imkaniyat berip, birgelik ha'm tınısh tatıwlıq ushin sharayıt jaratıp bermekte. Sotsial birgelik ja'miyettegi barlıq adamlar, partiyalar, toparlar bir qıylı pikir ju'ritsin, degen so'z emes. Tiykarında ha'r bir ja'miyettin' ku'shtin' du'nyaqarası, ma'pleri tu'rlish boladı ha'm olar birewi birewinen parıq qıladı. Leykin bular ushin ulıwma jo'nelme jalg'ız Watan ko'rki, el tınıshlıg'ı xalıq abadanlıg'ı bolıp qala beriwine erisiw og'ada qıyın.

Tu'rli ja'miyetlik gruppalar ma'pin qorg'awg'a bel baylag'an, o'z da'stu'rin dag'aza qılg'an partiya ha'm ja'ma'a't sho'lkemleri o'z xızmeti aynalasındag'ı ag'zaları ma'pin qorg'awı mu'mkin. Biraq ulıwma ma'p-xalıq, ja'miyet Watan ma'pi sıyaqlı en' joqarı qa'diriyatlar bar ha'mme siyasiy partiyalar ideyalar ha'm ideologiyalar usı ulıwma tiykarda birlesedi. Ja'miyet kimnin' qanday partiya yamasa ha'reket esabında qalg'anınan qarap emes, al xalıq tınıshlıg'ı Watan ko'rn'i, xalıq abadanlıg'ı jolında qılıp atırg'an a'meliy jumıslarına qarap baha beredi.

Usınday qılıp, ja'miyetti sun'iy ra'wishte bolıp tu'rli qarama-qarsılıqlardı tiykarlastıratug'in ta'liymat parıqlı, milliy g'a'rezsizligimizdin' ja'miyetlik birgelik ideyası tu'rli partiya, din qatlamına tiyis ha'r qıylı ja'miyet ag'zaları qarasarındag'ı ta'biyyı ra'n'-ba'ra'n'likti uyg'unlashtıradi ha'm ulıwma rawajlanıw ma'plerine bag'ındırıwıg'a xızmet qıladı. Bul qanday formalarda iske asırıladı.

Birinshiden, ja'miyettin' en' joqarg'ı maqset ha'm ma'plerin o'zinde jıynag'an alg'ı (ilg'or) ideyalar milliy rawajlanıwdı ha'reketke keltiriwshi ku'shke aynaladı.

Ekinshiden, ja'miyetdegi ha'r bir sotsial taiora yamasa gruppa o'zinin' programmalıq maqsetleri ha'm a'meliy xızmetin usı joqarg'ı milliy ideyalar menen uyg'unlastırıwshi milliy rawajlanıwdın' za'ru'rligine aynaldı.

U'shinshiden ha'r bir adam ja'miyettegi ornı, du'nyaqarası ha'm iqrarınan qaramastan ja'miyettin' joqarıg'ı maqset ha'm ma'plerin sa'wlelentiretug'in milliy ideyaların' iske asıwı ushin o'zin juwapker dep biliwi bul protsesstin' tiykarg'ı printsipi esaplanadı.

Xalıqtın' tu'rli qatlamları arasındag'ı mu'na'sibetler ha'm o'z-ara birlikti jaqsılaw ja'miyettegi turaqlılıqtı bekkemlewge sharayat jaratadı. Kerisinshe usı birliktin' izdan shıg'ıwı ama qatnasılıqlardıń jamanlasıwı bul turaqlılıqtın' buzılıwına alıp keldi, sotsial beqarorlik siyasiy bashbashdan'lıq ha'm milliy tarqaqlıqtı keltirip shıg'ardı. Bunday jag'day xalıq tilinde «Qas qoyaman dep ko'z shıg'ardı» dep ataladı. YAğ'ny turaqsızlıq oshag'ına may quyg'anlar «Tog'ayg'a ot ketse, ha'mmesi bir janadı» dep aytqanlarınday is ju'rgizedi. Olar basqalar jandırıp bolsa-da o'zleri de ku'lge aynaldılar. Bul a'piwayı haqıyqatı ba'rimiz teren' an'lap alıwımız usındaylarg'a qarsı gu'resiwimiz kerek.

Sotsial birgelikti bekkemlew ba'rimizdin', birinshi na'wbette, ma'mleket ha'm ja'ma'a't birlespeleri ha'mde ja'miyettin' aldın'g'ı wa'killeri bolg'an aktivler moynına u'lken juwapkerlik qoyadı.

Ba'rimiz Watan ko'rki el tınıshlıg'ı ha'm xalıq abadanlıg'ın ta'miyinlew ushin, ja'miyetlik birgelik jag'dayına zıyan miynetlik jetkiziwi mu'mkin bolg'an ha'r qanday qa'wip-qa'terdin' aldın alıw, olardı

qa'liplestiriw ushın kerek bolg'an sharalardı ko'riwimiz tiyis. Nege degende usı aziz Watan ha'mmemizdiki, ondag'ı ta'shwishde tabıs ha'm kemshilikler, jetilikenlikler barlıg'ımızg'a tiyis.

Milletler ara tatıwlıq ideyası ulıwma insanlıq qa'diriyat bolıp, ha'r qıylı xalıqlar birgelikte jasaytug'ın region ha'm ma'mleketler milliy rawajlanıwdı belgileydi. Sol jaydag'ı turaqlılıq ha'm tınıshlıqtın' kepili bolıp xızmet qıladı.

Bu'gingi ku'nde jer ju'zinde 6 milliarddan artıq elat bar. O'zbekstan territoriyasında bolsa 130 dan ziyat millet ha'm elat wa'killeri jasaydı. Ha'r bir millet Allatalanın' tan' qalarlıq isi. Du'nya dinlerinin' muqaddes kitaplarında aytilg'ansha, Alla-taala haqıyqatında adamdı bir ata, bir anadan jaratqan. Biraq olar bir-biri menen tanısıwı baylanısıwı ushın milletlerge baylanısıwı ushın milletlerge bolıp qoyg'an. Ma'mleketler bul barada ko'p milletli (polietnik) ha'm bir milletli (monoetnik) qurılısqa iye bolıp, ha'r biri o'zine ta'nligi menen bir-birewinen pariq qıladı. Ha'r bir ma'mlekette tu'rli millet wa'killerinin' bolıwı a'zelden og'an o'zine ta'n ta'biyyi ra'n'-ba'ren'lik berip kelgen ha'r bir millettin' ulıwma ma'pleri menen birge o'z qa'diriyatları ha'm bar. Ulıwma qa'diriyat ha'm jeke ma'pleri bir-birine qarsı kelip qalıwı yamasa birdeybolıwı mu'mkin. Bunda usı ma'mlekettegi milliy siyosat tiyarg'ı a'hmiyetke iye boladı. O'zbekstan sıyaqlı plietnik ma'mlekette tu'rli milletler ma'plerin birdey qılıw, olardıń arasında tatıwlıqtı ta'miyinlew, rawajlanıwdın' sheshiwshi faktorlarınan biri esaplanadı. Sebebi millettin' keleshegi basqa xalıqlar ha'm ma'mleketlerdin' rawajlanıwı, pu'tkil du'nyadag'ı jag'day ha'm imkaniyatlar menen de baylanıslı. Xalqımızdın' «qon'sın' tınısh-sen tınısh» degen naqılında usı haqıyqat ko'zde tutılğ'an. Pu'tkil du'nyada birinshi na'wbette qon'sısı ma'mleketlerde qarama-qarsı jasaytug'ın etnoslar arasında tınıshlıq, abadansılıq, turaqlılıq, birgelik ten' huqıqlı munasibet o'zinin' jarqın keleshegin ta'miyinlew almaydı.

Sonın' menen birge bir ma'mleket aynasında milliy ma'plerdı ten' qandıruw olar rawajlanıwın ta'miyinlew ju'da' qıyın ma'sele ekenin de an'lawımız tiyis. Milletler ara tatıwlıq ideyası usı ma'seleni tuwrı sheshiwge ja'rdem beredi. Bul ideya bir ja'miyette jasap, bir maqset jolında miynet etip atrıg'an tu'rli millet ha'm elatlarǵa kiretug'ın adamlar ortasındag'ı o'z-ara hu'rmet, doslıq ha'm awızbirshilik tin' ruwxıy tiykarı. Bul ideya ha'r bir millet wa'killiktin' talantı ha'm sheberliginin' tolıq ju'zege shıǵıwı ushın sharayat jaratadı ha'm onı Watan keleshegi, el tınıshlıg'ı, xalıq abadanlıg'ı sıyaqlı jaqsı niyetlerge sharlap turadı. Ma'mleketimizde usı ideyanı a'melge asırıwǵa u'iken itibar berilip atr.

Prezidentimiz I.Karimov O'zbekstannın' bul tuwrıdag'ı o'zine ta'n siyosatın bayan etip to'mendegishe qaytalag'an:

Respublika xalqı ortasında ko'pshilikti quraytug'ın o'zbek millettin' muqaddes burshı ana tilin o'z milliy ma'deniyatı ha'm taiyxın tiylewden g'ana ibarat emes al birgelikte turmıs keshiretug'ın kem sanlı xalıqlardıń ta'g'diyri ushın, olardıń o'zine ta'n ma'deniy ruwxıy bilgilerin saqlap qalıw ushın, o'siwi ushın olarg'a ten' sharayat ha'm imkaniyatlar jaratıp beriw tuwrısında da juwapker bolıwdan da ibarat. Bunday jag'day milletara qatnasılarda tu'rli mashqalalar tuwılıwına hesh qashan jol qoymaydı ha'm watan ko'rki, el tınıshlıg'ı, xalıq abadanlıg'ı sıyaqlı ulıwma milliy ideyalardı bir bo'lip sheshiwden iske asırıwda tiyarg'ı a'hmiyet ka'sip etedi.

Neshe min' jillin' tariyxımız sonnan guwalıq beredi, kishipeylik ha'm insansu'iywshilik, milletler ara tatıwlıqqa umtılw xalqımızdın' en' joqarı pazıyletlerinen esaplanadı. Bul tuwrıdag'ı traditsiyalar a'wladtan-a'wladg'a o'tkizip kelinip atr. "a'rezsizlik jıllarında milletler ara tatıwlıq ideyası aldıg'a qoyılğ'anı ha'm a'melde og'an erisiliwi O'zbekstannın' rawajlanıwında qolg'a alg'an en' u'iken tabıslardan biri ma'mleketimiz basshıları milliy ma'seleni aqıl menen xalıq ara printsiplerge mas jol menen sheshiw milletler ara muhabbatlardı birdey qılıw sharaların ko'rđi. Bul tuwrada konstitutsiyalıq talaplar tiykarında is tutıldı. Elimizdin' ko'p milletli xalqı sanasında «O'zbekstan jalg'ız watan» degen ideya tiykarında haqıyq watanlashıq sezimin qa'liplestiriw bul esapdag'ı islerdin' tiyarg'ı jolına aynaldı.

O'zbekstan Respublikası konstitutsiyasının' 8-statyasında «O'zbekstan xalqın millettin qatıy nazar, O'zbekstan respublikasının' puxaraları quraydı» dep anıq belgilep qoyılğ'an. «O'zbekstan xalqı» tu'sinigi ma'mleketimizde jasap bir maqset jolında miynet qılıp atrıg'an tu'rli millet ha'm elatlarǵa tiyis bolg'an adamlar ortasındag'ı o'z-ara hu'rmet, doslıq ha'm birlik ushın ruwxıy tiykar bolıp xızmet qıladı. Bunnan tisqari konstitutsiyamızda «O'zbekstan Respublikası o'z territoriyasında turmıs keshiretug'ın barlıq millet ha'm elatlardıń tilleri u'rip-a'detleri ha'm traditsiyaların hu'rmet qılıwın ta'miyinleydi. Olardıń rawajlanıwı ushın sharayat jaratadı» dep qaytalag'an. bul tuwrada turmısta ko'plep sharalar iske asırılıp atr xususan 1992 jıldan aq milliy ma'deniy oraylar faoliyatın muwapıqlastırıw ha'm olarg'a ko'meklesiw maqsetinde O'zb.Res. «Baynalmilol ma'deniyat» orayı quraytug'ın bug'an misal boladı. Sonda 12 milliy ma'deniyat oray faoliyatın birlestirgen bul ja'ma'a't sho'lkem ju'zden artıq oraylar jumısın sa'ykeslestirip tu'rikti ma'mleketimizde turmıs keshiretug'ın barlıq millet ha'm elatlardıń o'z ana tilinde oqıwı ushın ken' imkaniyatlar jaratılğ'anı joqarı oqıw orınları ha'm mekteplerde bug'an a'mel qılatug'ını, ko'plegen tillerde gazeta jurnallar basılıp, teleko'rsetiw ha'm radio tolqınlar alıp barıp atrıg'anlıg'ı ha'm basqa jumıslarda tuwrıdag'ı na'tiyjeli faoliyatının' ayqın misali.

Qay jerde milletler ara ideyasının' a'hmiyeti an'lap jetilmese, ja'miyet turmısında ha'r qıylı qarama-qarsılıqlar, mashqalalar ju'zege keledi-olar tınıshlıq ha'm turaqlılıqqa qa'wip saladı.

Bu'gingi ku'nde du'nyanın' ayırım regionlarında bolıp atırg'an milliy ja'njeller sonnan xabar beredi. Milletler ara tatiwlıq ideyasının' iske asırıwǵ'a g'aw bolatug'ın en' qa'terli tosqı jawız milletshilik ha'm shovinizmdir. Bunday illet zıyanlı ideya tuzag'ına tu'sip qalg'an ja'miyet ta'biyiy ra'wishde halaketge ju'z tutadı. Bug'an uzaq-jaqın tariyxdan ko'plegen misallar keltiriw mu'mkin. Bir g'ana fashizm ideyası XX a'sirde insaniyat basına da'slepki barlıq a'sirlerdegiden ko're ko'birek apat ba'leler jawdırıp, aqır-aqıbetinde o'zi de halakatǵ'a ushıraydı. Lekin ha'zirgeshekem fashizm, bolshevizm, shovenizm, irqshılıq ideyaların tiriltirip, milletler ara tatiwlıq birgelik ideyasına qarsı «salıp ju'risi» sho'lkemletiriwge urınbatırg'an ku'shler barlıǵ'ı ha'mmemizde husher tarttırıw lazım.

Tek milletler ara tatiwlıq ideyasına tayanıp ulıwma maqsetler jolında birge bolıp Watan ko'rki, el tınıshlıǵ'ı ha'm xalıq abadansılıǵ'ında joqarı maqsetlerge erisiwi mu'mkin.

Diniy bawırkenlik ideyası - ha'r qıylı diniy isenimge iye bolg'an adamlardıń bir artılıqqa, bir watang'a Joqarı da'rejeli Ideya ha'm niyetler jolında birlikte jasawdı an'datadı.

Diniy sotsiallıq turmıstı baqıylıqtı onın' ha'deyselerin o'zine ta'n ta'rezde sa'wlendiriwshi sana formaların' biri. Ol da'slep insan o'mirinin' alg'ashqı da'wirinde qa'liplesken ha'm sol zamanda jasag'an adamlardıń dunya qarasın da sa'wlendirilgen. Din dunya, insan ha'm basqa da tiri jonlardıń jaratılıwı ha'm kelip shıǵ'ıwı o'mirdin' ma'nisi mazmunın, insannın' jasıwdan gozlegen maxseti sılaqlı ma'selelerge ilohiy na'zerden juwap beriwshi dunya qarası forması. Ol bugingi kunde de sol wazıypanı atqarıp kelmekte. Din diniy dunya qarastı, diniy ma'resimlerdi sonday-aq diniy sezimdi o'z ishine aladı. Orta a'sirlerde din ma'deniyattin' barlıq turlerin (ilim-pa'n, filosofiya, xuqıq a'dep-ikramlıq sılaqlı) o'zinde ja'mlestirgen ha'm olarg'a o'z ta'sirin otkergen, xadim-xadimdan tiykarınan ruwxıy qadiriyaatlarda o'zinde ja'mlestirilip keldi.. Milliy qadiriyaatlardıń a'sirler dawamında (bezovol) jasap kiyatırg'anında dinnin' sharapatınan. Prezident islam Karimov so'zi menen aytqanda "din bizin' qanıwızǵ'a oyıwızǵ'a sonday da'rejede teren' sin'ip ketken onı ha'sh qanday ku'sh, hesh qanday sholkemler menen shıǵ'arıp bolmaydı.

Diniy isenimlerdin' ma'nisi ulıwma bolıwına qaramastan dinlerdin' korinisi ha'r qıylı boladı. Dunyada ju'da' a'piwayı, a'yyemgi dinler menen bir qatarda ulıwma dunyalıq a'hmiyetine ta'n qoramalı, dunya dinleri de bar. Olar tariyx zarurlikke qarap turli da'wirlerde qa'liplesken.

Sebebi dunyadag'ı dinlerdin' barlıǵ'ı jaqsılıq ideyalarına tiykarlanadı ha'm jaqsılıq tınıshlıq doslıq sılaqlı qa'siyetlerge talanadı. Adamlardı pa'klik xadallıq Miyrim-sha'pa'a't birodarlıq buyırken'likke iytermeleydi. Dunyadag'ı barlıq iri dinler bul dunyanı pa'niy, otkenshi esaplaydı olar Insannın' jasawdan anıq maxseti bul dunyada qayırılı sawaplı isler qılıp baqıy dunya sınawlarına tayarlıq ko'riw ja'nnet muwapıq bolıw degen Ideyanı qollaydı. Barlıq dinlerde Insan omirinin' ma'nisi, mazmunı, adamlar ortasın siyasiy xuqıqıy, a'depdik muna'sa'betlerdi ten'lik a'dalatlıq tiykarında ornatiw ma'sesei azlı kopli o'z korinisin tapqan. Sonlıqtanda ha'r bir uatanlasımız a'sirese jaslar dinler tariyxın, olardıń ma'nisin teren' biliwi lazım sonda g'ana olardı jaman maxsetlerdi gozlep ju'rgen adamlar joldan shıǵ'aralmaydı.

Watanımız territoriyasında islam dinin menen degen she zardushtiyliq, bulddalıq, moniyliq, xristianlıq, mazdakiylik, shomoniyliq sıyaqlı dinlerde qa'liplesken olar negizinde usı da'wirde ha'mmesinin', sintezi na'tiyjesinde qaytalambaytug'ın ma'deniyat qa'liplesti. Zardushtiyliq ta'liymatı boyınsha jaqsılıq ha'm jamanlıq ortasında gureste aralıq jol joq, sonın' ushın ha'r bir adam bul gurestin' ol eki bul ta'repinde qatnasıwǵ'ap ma'jbur.

Bul dinin u'sh tayanışı bolıp olar pikirlerdin' tazalıǵ'ı, so'z anıqlıǵ'ı a'mellerdin' insaniyılıǵ'ınan ibarat. Bul belgiler zardushtiylikte, "jaqsı so'z, jaqsı pikir, jaqsı is" ta'rezinde sa'wlelengen.

Konfutsiyliq ta'limatına qarag'anda adamlar sotsiallıq kelip shıǵ'ıwı ekki ja'miyettegi ornı arqalı emes ba'liki insaniyliq a'dalatparvar, haqıyqatparvar, en' joqarı pa'ziletler arqalı joqarı kamolatqa erisiw mu'mkin. Induyilik filosofiya bolsa Insan o'z omirinde qanday jamanlıq qılsa aqıbetsez qalmaydı. bunnın' ushın a'lbette jaza aladı "Bes barmaq tendey emes" maqalında sa'wlelengen haqıyqat da bul dinde o'z korinisin tapqan.

Ha'zirgi zaman dinler aralıq bawırken'lik ideyası tek dindarlar emes, ba'liki pu'tkil ja'miet ag'zaların' jaqsılıq jolında birge islesiwshi na'zerde tutadı. tınıshlıq ha'm turaqlılıqtı bekkemlewdin' a'hmiyetli sha'rti esaplanadı. Burınnan ana jurtıwızda islam nasroniyliq, iudoviyliq aqsag'an dinler bir qatarda jasap kelgen a'sirler dawamında iri qalalarda meshit shirkew sıyınıw orınların' payda bolıwı turli millet ha'm dinge qarashlı qa'wimlerdin' o'z diniy a'mellerin erkin orınlap kiyatırg'anı.

O'zbekstanda erkin puxaralıq ja'miyet, dunyalıq ma'mleket qurılmaqta. Qurılıp atırg'an ja'miyettin' printsipleri, huquqıy tiykarları islep shıǵ'ılǵ'an ha'm xalqımız ta'repinen qollap-quwatlanadı. Ma'mleket nızamlı tiykarında barlıq dinlerge, barlıq iseniwshilerge ten' imkaniyatlar jaratıp bergen. Diniy sho'lkemler menen qatnasıqlardıń nızam tiykarında, olardıń haq - huquqların xu'rmet etiw ha'm qorg'aw tiykarında alıp barılıp atırg'anı isenim erkinligin is ju'zinde ta'miyinlemekte. Sonın' menen birge diniy sho'lkemlerden de nızam aldındag'ı minnet ha'm wazıypaların orınlaw talap etiledi. Bul - xalqımızdın' tilegi menen tan'lap alıwǵ'an tuwrı jol.

Watanımızda ha'r qıylı dinler ha'm din wa'killeri arasında ulıwma adamzatlıq qa'driyatlar tiykarında awızbirshilikti bekkemlewge ayrıqsha itibar berilmekte. Tashkentte otkerilgen "Dunya dinleri tınıshlıq jolında" xalıq aralıq a'njumanı bunın' a'meliy da'liyli.

Ha'zirgi ku'nde ma'mleketimizdi onnan aslam konfessiyag'a tiyisli diniy sho'lkemler xızmet korsetpekte. Olardin' o'z xızmetin a'melge asırıwı ha'm ma'mleket turmısında aktiv qatnasıwı ushin barlıq sha'rt - sha'rayatlar jaratıl'gan. Bul boyınsha xuquqıy tiykarlar O'zbekstan Konstitutsiyasında, "Hu'jdan erkinligi ha'm diniy sho'lkemler haqqında" g'ı nızamda o'z sa'wleleniwin tapqan. Mine bul tiykarlar ma'mleketimizdegi barlıq din wakillerinin' birlikte, tatıwlıkta bolıp, milliy g'a'rezsizlik ideologiyasının' bas Ideyası - xalqımızdın' azat ha'm abad Watan, erkin ha'm abadan turmıs qurıw a'rmanın a'melge asırıw ushin bekkem tayanısh bolıp xızmet etedi.

9-tema

Aqil-oy o'zgeriwi ha'm ruwxiy jan'alaniwda milliy ideyanın` roli

1. Bazar qatansıqlarına o'tiwdin` insan oyına ta`siri.
2. Rawajlanıwdın` milliy modelleri ha'm olardin` mazmuni.
3. «O'zbek modeli» - evolyutsion rawajlanıw ideyasinin` gumanistik xarakteri. Sotsiallıq sana ha'm oy jan'alaniwına milliy rawajlanıw modelinin` aktiv ta`siri.
4. Milliy ideya ha'm ruwxiy turmis.
5. Milliy o'zlikti an'law ha'm ruwxiy rawajlanıwdın` strategiyalıq ha'm taktikalıq waziypalari.
6. Prezident Islam Karimov miynetleri – milliy ruwxiy rawajlanıw ideyasinin` kontseptual tiykari ha'm olardin` a'hmiyeti. Ideologiyalıq qatnasıqlarda milliy ha'm ulıwma insaniylik ma'pler birligin ta'miynlew imkaniyatlari.

Biz qanday ja'miyet qurıp atırmız G'a'rezsizlik jıllarında formalanıw jolına kirgen milliy g'a'rezsizlik ideologiyası xalqımızdın' a'sirlik u'rp-a'det ha'm qa'driyatların, milliy o'zligimizdi o'zinde o'zlestirip, olardı ulıwma insaniy qa'driyatlar, du'nya tsivilizatsiyası jen'isleri ha'mde joqarı rawajlang'an ideyalar menen bayıtıp, ma'mleketimiz o'z aldına qoyg'an arzıw maqset ha'm waziypaların anıq - rawshan ko'rsetedi. Onın' qatnasları ha'r bir watanımız biz qanday ja'miyet, qanday ma'mleket, qanday dizim qurmaqtamız, onın' ishki ekonomikalıq, siyasiy - ruwxiy tiykarları nelerden ibarat, degen sorawlarg'a juwap taba aladı. Ma'mleketimiz basshısı Islam Karimovtin' «O'zbekstannın' o'z g'a'rezsizlik ha'm rawajlanıw jolı», «Wzbekiston buyuk kelajak sari», «Wzbekiston XXI asrga intilmoqda» sıyaqlı shıg'armalarında ha'mde ko'plep maruza ha'm nuqtalarında O'zbekstan xalqı qanday maqsetke qaray intilip atırg'anı, qanday ja'miyet qurg'anı ilimiy tiykarda ken' ha'm jan - jaqlama jaratıp berilgen.

Aynıqsa, Prezidentimizdin' «O'zbekstan XXI asrga intilmoqda» shıg'armasında g'a'rezsiz rawajlanıw jıllarında arttırıl'gan ta'jiriybelerge tayang'an halda, sobiq sovet du'ziminin' aqır asoratlariga qaramay, jurtımız u'lken rawajlanıw jolı, O'zbekstan jan'a a'sirge qanday jobalar menen kirip baratırg'anı tiykarlanadı. Jurtımızda ma'ni - sırlarına qaray pu'tkilley jan'a ja'miyet qurıw ha'm XXI a'sirdin' da'slepki jıllarına go'zlangen rawajlanıw strategiyasının' turaqlı bag'ıtları ko'retip berilgen.

Belgili, biz qanday ja'miyet qurıp atırmız, degen ma'sele g'a'rezsizlikke eriskenimizden berli en' joqarg'ı a'hmiyet ka'sip etip kelmekte. Bul ma'sele Prezidentimizdin' berilgen shıg'armasında aynıqsa o'zinin' tugal ha'm quramalı ma'nisin taptı. Onda qurılajaq jan'a ja'miyettin' ilimiy - filosofiyalıq kontseptsiyası, ja'miyet o'mirin tu'pten islog etiwden na'wbettegi strategik waziypaları tiykarlap berilgen. Sol ma'selelerdi bejeriw milliy g'a'rezsizlik ideyasının' en' a'hmiyetli bolg'an maqsetlerin belgileydi ha'm bul maqsetlerge jetiwge xızmet qıladı.

Bizin' bas strategik maqsetimiz - azat ha'm abat Watan, erkin ha'm erkin o'mir, bazar ekonomikasına tiykarlang'an erkin demokratik ja'miyet qurıw. Bazar ekonomikasın, en' aldın, ko'p mu'likshilikke ha'm olar ortasındag'ı konkurensiyag'a tayanadı. Onda mu'liktin' ha'mme nızamıy ta'replerin ten' huqıqqa iye bolıp, bul huqıq ma'mleket ta'repinen kepillik beriledi. Ekonomikalıq rawajlanıwdı bazardag'ı talap ha'm mira'tnama jolg'a saladı ha'm basqara baslaydı. Onı oraydan turıp basqarıwg'a, qa'rejet ha'm fontlardı jobalar taxsimplashga ilaj qalmaydı. Sobih sotsialistik ma'mleketlerdin' ta'jiriybesi sonı ko'rsetedi, oraydan turıp basqarılatug'ın jobalı ekonomika aqır - aqibette ba'ribir kriziske ushıraydı.

Ko'p mu'likshilikke tiykarlang'an bazar ekonomikasın ja'riyalaw arqalı ma'mleketimizde jasaytug'ın ba'rshe insanlar ushin milleti, tili ha'm dininen qanday bolıwına qaramastan, mina'sip o'mir sharayatın jaratıp beriw, rawajlang'an demokratik ma'mleketlerdegi sıyaqlı kepillik berilgen turmıs da'rejesi ha'm erkinliklerin ta'miynlew - ma'mleketimiz siyasatının' mazmun - mahiyatı ma'nisin tabadı.

Lekin bazar ekonomikasi mu'na'sebetlerine o'tiw ha'm olardi ta'jriybede joriy qiliwdin' tayar andozasi joq. Bul barista biz ha'tte jahandag'ı en' joqarı rawajlang'an ma'mleketler ta'jriybesin ha'm ashıqtan - ashıq qollay almas edik. Sebebi bizin' ma'mleketimiz ekonomikasının' quramalı du'zilisi, qazılma baylıqları ha'm ıqlım sharayatu, ta'biyg'iy resursları, xalqımızdın' mentaliteti, aholi quramı ha'm o'siwi birde ma'mleketkine uqsamaydı. Basqa ma'mleketlerde jaqsı na'tiyje beretug'in rawajlanıw modeli bizde hesh qanday na'tiyje bermesligi yaki teskerinshe inqirozni ja'nede shuqrlastırıwı mu'mkin edi. (ma'selen ayırım hamdwstlik ma'mleketlerdin' shok terapiyası usılın qollap, qıyın jag'dayg'a tu'sip qalg'anın eslen'). Sol sebepli xalqımız irodası menen tan'lap aling'an ha'm o'zimizge ta'n rawajlanıw bul - ijtimoiy larzalarsız, inhilobiy sekiriwlersiz, tadrijiy ta'rizde alg'a barıwdı soqqı etetug'in jollar. Milliy g'a'rezsizlik ideyası sol jolda puqaralarda puqaralardı birlestiredi, yaqdil ha'm birgepikir bolıwına xızmet qıladı. Ja'miyet rawajlanıwdın' turaqlılıq bag'ıtın belgilep alıp, tiykarg'ı ku'sh ha'm imkaniyatların bir jayg'a toplap, aldın tap sol turaqlı bag'ıtı boyınsha rawajlanıwdı ta'miyinlew, islohatlardı basqıshpa - basqısh a'melge asırıw arqalı bazar qatnasıqlarına tiykarlang'an demokratik a'dil ja'miyet qurıw O'zbekstan tan'lag'an joldın' ma'ni - mazmunın quraydı.

Tan'lap aling'an bul jol, ha'mde og'an ta'n milliy g'a'rezsizlik ideyası strategik maqsetleri ja'miyet o'mirinin' ba'rshe tarawlarına tiyisli bolg'an to'mendegi bir qatar wazıypalardı iske asırıwdı tahoza etedi:

Siyasiy tarawda:

Ja'miyet o'mirin demokratiyalastırıw ta'replerin ja'nede shuqrlastırıw, onın' jumıssızlıg'ı ha'm na'tiyjeligin ta'miyinlew - ma'mleketimizde a'melge asırılıp atırg'an siyasiy reformalardı en' tiykarg'ı bag'darları bolıp tabıladı.

Birinshiden, ma'mleketimiz siyasiy o'mirinin' ba'rshe tarawların ma'mleket ha'm ja'miyet qurılısın erkinlestiriw, aholının' siyasiy aktivligin asırıw, onda milliy ha'm ulıwma adamzatlıq qa'driyatlarg'a tiykarlang'an siyasiy ma'deniyatı qa'liplestiriw. Milliy g'a'rezsizlik ideyasının' siyasiy tarawdag'ı qa'siyetlerinin' mazmunı solarda ko'rsetilgen boladı. O'zbekstan Konstitutsiyasına muwapıq xalıq ma'mleket ha'kimiyatının' birden-bir deregi bolıp tabıladı. Xalıqtın' mentaliteti, siyasiy ma'deniyatu, o'z haq-huqıqların tu'p manfaatların an'law da'rejesi, qullas, siyasiy ha'm ruwxıy jetiklilik onın' ma'mleket qurılısında qanshelli aktiv qatnasıwın belgileydi.

Atap aytqanda, siyasiy o'mirdi erkinlestiriwdin' tiykarg'ı sha'rtlerinen biri xalıqtın' siyasiy sana-sezimin o'siriw, og'an demokratik erkinliklerdin' ma'nis-mazmunın durıs tu'sinip alıw ha'm o'zlestiriwge imkan jaratıwdan ibarat.

Siyasiy ma'deniyatın', bir ta'repten, ekinshi ta'repten va ja'miyet sho'lkemleri ha'mde xojalıq ju'ritiwshi sub'ektlerdin' nızamg'a boysınıwdan baslanadı. Demek biz qurıp atırg'an ja'miyette nafaqat aholi huqıqıy bilimlerinin' asıwı onın' joqarılawına, ba'liki ha'kimiyatın' ba'rshe g'a'rezsiz tarmaqları, nodawlat tashkilotlarda ha'm ijtimoiy institutlar aktivligi artıwına ha'm jiddiy itibar qaratilg'an.

Ijtimoiy rawajlanıwg'a intilip atırg'an, siyasiy ha'm ekonomikalıq o'mirdi erkinlestiriw jolınan barıp atırg'an ha'r qanday ja'miyet huqıqıy ma'deniyatu joqarı azat ha'm erkin puqaranı ta'rbiyalawg'a imtiladı. Zero, sonda g'ana demokratiya pikir ha'm hujdan erkinligi, plyuralizm ha'm insan huqıqların ta'miyinlew, gumanizm ha'm ulıwma insanıy qa'driyatlarg'a a'mel qılıp jasaw tamoyili ja'miyet o'mirinin' tiykarg'ı mezong'a aylanadı. Sebebi demokratiyanın' xızmetleri, a'melge asırıwshı rawajlantırıwshı - insan bolıp esaplanadı. Demokratiya - tek xalıq ha'kimiyatu bolıp qalmay ol sol Watang'a ha'r bir insan, ha'r bir ja'miyet ha'm pu'tin xalıqtın' o'z ma'mleketi keleshegi, o'z ta'g'diri aldındag'ı ma'sulyati hamdir.

Demokratiya ha'm siyasiy o'mirdi erkinlestiriw za'ru'riyatın ohlokratiyadan (oxlos - twda, olomonlar), yag'niy tu'rli toparlardın' siyasiy o'z basımshan'lıg'ınan, ha'kimiyat ka'rxanalarına orınsız talaplar qoyıwdan, taziyx o'tkiziwden parq qılıwı lazım.

Bul o'z na'wbetinde demokratiya, siyasiy o'mirdi erkinlestiriw arqalı puqaralardan o'z ma'plerin ma'mleket ha'm ja'miyet ma'pi menen uyg'unlastırıwga, joqarı siyasiy ma'deniyatqa iye bolıwdı talap qıladı.

Ekinshiden, ja'miyetimizdegi tu'rli ma'pler, qarama - qarsı ku'shler ha'm ha'reketler ortasındag'ı muvozonatni ta'miyinleytug'in na'tiyjeli mexanizmdi rawajlandırıw, siyasiy o'mirde haqıqıy ma'nistegi ko'p partiyalıq ta'replerdi qarar taptırıw. Usı ta'repler o'zine ta'n ta'replerin ifodalaydı.

Mu'lkshiliktin' tu'rli ren'li formaları qarar tawıp atırg'an, olar ten' huqıqlıg'ının' ma'mleket ta'repinen tastıyqlanıw atırg'an ja'miyetdin' ijtimoiy - tabahaviy quramın o'zgertip atır. Bu'gin jan'a ijtimoiy qatlam ha'm toparlar - sarmayadarlar, is bilermenler ha'm orta klass payda bolmaqta. Mu'lk tu'rleri ha'r tu'rli ha'm ijtimoiy tabahalanıw jaraşnıg'a ta'n halda tu'rli ma'pler, qarama - qarsı ku'shler ha'mde ha'reketler ha'm payda bolmaqta. Ma'mleketimizde ko'p partiyalıq dizimnin' rawajlang'anlıg'ı bunın' tiykarg'ı da'lili. Ha'zirgi o'tiw da'wirinde mu'lkshiliktin' ma'mleketimiz tu'rler ha'm siyasiy partiyalar ele bekkem ayaqqa turıp alg'anı joq. Biraq olar ku'nnen - ku'nge ku'shke tolıp o'z mavheların asırıw barmaqta.

Sol ma'niste Prezidentimiz I.Karimovtın' to'mendegi mulohazası tiykarg'ı a'hmyietke iye. «Sog'an erisiw kerek, ma'mleketimiz siyasiy o'mirinde haqıyqıy ma'nistegi ko'p partiyalıq teritoriyag'a qarar tabıwı da'rkar. Ha'r bir partiya muayyan ijtimoiy qatlamg'a tayang'an halda, tap sol toifa ma'plerinin' qorg'awshısı sıpatında o'zinin' anıq ha'm rawshan ha'reket da'stu'rine iye bolıwı kerek. Onda ha'r qaysı

partiyanın maqset ha'm wazıypaları, ja'miyet rawajlanıwı barısındag'ı muhobil mira'tnamaları o'z ifodasın tabıwı lazım».

Ko'p partiyalıq ja'miyet o'mirinde aktiv qatnasıwı en' aldın, parlament isinde o'z wa'killeri arqalı qatnasıwı partiyalardıń demokratik nızamlar qabul qılıw ha'm olardı o'mirde tatbih etiw barısında aktivlik ko'rsetiwı, parlament arqalı ijroiya ha'kimiyat aktivligin nazarat qılıp barıwı tu'rli ma'pler, qarama-qarsı ku'shler ortasındag'ı muvozanatni payda etiwshi tiykarg'ı omilidir.

Tu'rli ma'pler, qarama - qarsı ku'sh ha'm ha'reketler muvozanatini ta'miynleytug'ın ruwxıy omil bul - milliy ideya. Ol ijtimoiy toparlar ma'pi ha'm mafkurasidagi ulıwmalıqtı, yag'niy ulıwma milliy ma'plerdi ha'm jalg'ız ullı maqsetti aks ettiriwshi ideya. Ol millettin' bekkemligin konsolidatsiyasına xızmet qılıwshi ruwxıy ku'sh bolıp esaplanadı. Sol sebepli ma'mleketimiz g'a'rezsizlik, keleshek rawajlanıwımız onı xalqımız ongıga muntazam ha'm basqıshpa - basqısh sin'dirip barıwı tahoza etedi. Milliy g'a'rezsizlik negizinde milliy mafkura shakllanadı.

Sonday etip, biz qurıp atırg'an ja'miyettegi tu'rli ma'pler, qarama - qarsı ku'shler ha'm ha'reketler ortasındag'ı muvozanatı ta'miynlewshi mexanizm ekonomikalıq, siyasiy, ijtimoiy omillardan ibarat boladı:

- mu'lkshiliktin' tu'rli tu'rlerin rawajlandırıw;
- haqıyqıy ko'p partiyalıqtı qarar taptırıw;
- mu'lkdarlar klası ha'm orta klass payda bolıwın teren'lestiriw;
- ijtimoiy toparlar ortasındag'ı hamkorlik ha'm sheriklik vujudga keltiriw;
- milliy g'a'rezsizlik ideyası muntazam ha'm basqıshpa - basqısh ja'miyet ongıga sin'dirib barıw.

U'shinshiden, demokratik institulardıń g'a'retsiz faoliyat ko'rsetiwı ushın ja'nede ken'rek sha'rt - sharayat jaratıw, ha'kimiyattın' konsitutsiyalıq bolıwı ta'repke qattı a'mel qılıw, ja'miyet ag'zaoarının' barlıq siyasiy, ijtimoiy salohiyatini, tashabbus erkinligin a'melge asırıw ushın za'ru'r imkaniyatlardı iske salıw taqozo etiledi. Bul - ma'mleketimizde demokratiya ta'replerine tiykarlang'an hesh qanday siyasiy ku'shtin' sub`ektiv o'z - qa'lewine qaram bolmasta istı aktiv tashkil qılatug'ın, o'z mohiyatiga ko're, ja'miyettin' alg'a julıwına kesent berip atırg'an illet ha'm asoratlardı bartaraf etiwge qa'dir bolg'an samaralı dizimdi payda etiw demekdir.

Bunday samaralı dizim - demokratik huqıqıy ma'mleket ha'm puqaralıq ja'miyeti bolıp esaplanadı. Huqıqıy ma'mlekette nafaqat ha'kimiyattın' u'sh tarmag'ı - nızam shıg'arıwshi, atqarıwshi ha'm sud ha'kimiyatı bir-birinen ajratıladı ha'm bir-birinen g'a'retsiz ha'reket qıladı, ba'lki ammoviy axborot quralları ha'm basqa ijtimoiy institutlar ha'm erkin ha'm g'a'retsiz bolıp hesh qanday ku'shke qaram bolmaydı. Ha'kimiyat buwınları ha'm ijtimoiy institutlar tek Konstitutsiya ha'm a'meldegi nızamshılıqqa tayanıp is tutadı. Olardıń o'z-ara mu'na'sebeti ha'm sheriklik mexanizmi ha'm Konstitutsiya ha'm a'meldegi nızamlar arqalı belgilep qoyıladı. Olardıń g'a'rezsizligi, bir-birine bevosita boysınbawı, tek nızam aldında mas`ulligi, a'melde olardı pu'tin ja'miyet aldında ma'sul qılıp qoyadı.

Demek, g'a'rezsizlik bul - huqıq, huqıq bolsa - ma'suliyat yaki bir so'z benen aytqanda, g'a'rezsizlik - ma'suliyat. Mine usı baylanıstın' ayniyatni a'piwayı puqaradan tartıp ma'sul jumısshılarg'a shekem teren' an'lap, o'z faoliyatın sol tiykarda ju'ritiwı maqsetke muwapıq.

To'rtinshiden, ma'ha'lle ha'kimiyat ha'm puqaralardıń o'zin-o'zi basqarıw organlarının' faoliyat doirasın ken'eytiriw, olarg'a ma'mleket vakolatlarının' bir bo'legin basqıshpa-basqısh o'tkizip barıw, nodavlat ha'm ja'miyet dizimlerinın' huqıqı ha'm nufuzini asırıw ko'zde tutatug'ın «Ku'shli ma'mleketten ku'shli ja'miyetke qaray» kontseptsiyasın a'melge asırıw. Bul adamlardıń siyasiy oyı, siyasiy ma'deniyatı ha'm aktivligi ko'terilip barg'an sayın ma'mleket wazıypalarının' nodavlat dizimler ha'm puqaralardıń o'zin-o'zi bavsqarıw organlarına basqıshpa-basqısh o'tiwı, mahalalardıń nufuzi ha'm mavheinin' asıwı olarg'a ko'birek toparlar beriliwi demekdir.

Siyasiy o'mirdi erkinlestiriw jaraşnıda ja'miyetti basqarıw barısında wazıypa funktsiyalar 2 bag'darda qayta taqsimlanıp baradı. Birinshi - ma'mleket oraylıq idoralardıń ayırım huqıq ha'm wazıypaları mahaliy ha'kimiyatlar zimmasiga o'tkiziledi. Sol sebepli mahalliy ha'kimiyattın' huqıq ha'm ma'suliyatı asırıladı. Bul jaraşn oraydın' wazıypaların kemeytiriw - detsentralizatsiya dep ataladı. O'z na'wbetinde mahalliy ha'kimiyat idoraları huqıq ha'm wazıypalardıń bir bo'limi puqaralardıń o'zin-o'zi basqarıw organları (puqaralar jıynları, mahalla komitetleri, u'y-jay shirketler ha'm basqalar) zimmasiga o'tkiziledi. A'siresse bul aholının' ma'lim taypaların ijtimoiy qorg'aw jasawdın' ulıwma ta'rtib-qag'ıydalarına ta'rtipke salıw ha'm na'zeret qılıwg'a, kommunal xızmet sıyaqlı o'mirlik ma'seleler tiyisli bolıp esaplanadı.

2 - ja'miyet tashkilotlarının' huqıqı ha'm ma'suliyatın asırıw, ma'mleket moynındag'ı valyutalardıń bir bo'legi olar moynına o'tkiziw. Bunın' ushın Konstitutsiya ha'm qonun doirasida faoliyat ko'rsetetug'ın ja'miyet tarmag'ın ken'eytiriw za'ru'r.

Ma'mleketlik emes, ja'miyet qurıwshılardıń ko'beyiwı, olardıń ku'ndelik o'mirimizdegi a'hmiyeti artıp barıp atırg'anı puqaralardıń ja'miyet tiykarları barg'an sayın bekkemlenip, rawajlanıp atırg'anınan dalolat beredi. Tap sonday tashkilotlardın' aktivligi ha'm mas'uliyatının' artqanı puqaralardıń oyı ha'm tasuvurida ku'ndelik o'mirinde olar tobora ko'birek qatnasıp atırg'an «ku'shli ma'mleketler - ku'shli ja'miyetke qaray»

kontseptsiyasın o'mirge tatbiq etiwidin' muhim sha'rti ha'm forması esaplanadı. «Ku'shli ja'miyet» tu'sinshesinin' mohiyatı sonnan ibarat, xalq ja'miyet tashkilotlar arqalı ma'mleket idoraları aktivligin nazarat qıladı, olardıń o'z wazıypaları ha'm ja'miyet aldındag'ı wazıypaların tuwrı ha'm na'tiyjeli islewine ta'sir ko'rsetedi.

O'zbekstanda qurıp atırg'an ja'miyet tap sonday ku'shli ja'miyet boladı. Onın' siyasiy dizimi - demokratik, huqıqiy ma'mleket bolsa, ijtimoiy dizim - nızam u'stin bolg'an puxaralıq ja'miyet.

5 den, ma'mleketin' reformashılıg'ı wazıypaların demokratik talaplar tiykarında, xalqımız ha'm ja'miyetimiz ma'plerine ta'n halda a'meleg asıratug'ın istedodli, izleniwshen', shuqır bilimli ha'm joqarı qa'nigeli, Watang'a ana jerimizge wapalı jas kadrlardı tan'law jay jayına qoyıw ha'm jan'alawg'a imkan беретug'ın dizimdi takomillashtiradi. Bul - hesh qaysı zamanda an'satlıq penen sheshilmeytug'ın, adamlardıń tafakuri ha'm du'nya qarası o'zgerisin tahoza etetug'ın, a'dette sub`ektivizm, ma'pda'r, urıw-aymaqshılıq sıyaqlı ko'p-ko'p talap qılatug'ın jaraşndır.

Ma'mleketin' ekonomikalıq, ijtimoiy, ma'deniy siyasattın' qa'nshelli tuwrı ha'm na'tiyjeli a'melge asırılıwın ko'p ta'repten tu'rli buwındag'ı tashkilotshi - atqarıwshılarg'a baylanıshı. Olardıń ka'siplik tayarlıqları qa'nshelli ba'lend bolsa, o'z wazıypaların qa'nshelli hadal ha'm hu'jdanlıq penen atqarsa, isler sonsha alg'a ketedi, ku'ndelik ma'seeler tezrek sheshiledi. Bul jag'day adamlardıń keypiyatına ha'm olardıń ma'mleket idoralarına mu'na'sibetine na'tiyjeli ta'sir ko'rsetedi. Sonda ja'miyette o'z-ara isenim bekkemleydi, ijtimoiy - siyasiy, ruwxıy-axloqiy sharayat jaqsılanadı. Watan su'yiwshilik ha'm milliy ideyag'a sadıqlıq basshının' iskerligin, izleniwlerin joqarı ma'ni-mazmun menen toltıradı. Ol jolında ushıraytug'ın qıyınshılıqlardı, ayırım bir adamsızlıqlardı psixologik jaqtan an'satraq jen'edi, tu'skinlikke tu'speydi, tabıslardan esen'kiremeydi. Ol o'z iskerligine ha'm ja'miyeti erisken tabıslar ha'mme waqıt en' joqarı mezonlar menen birgelesip, onda tanhidiy baha beredi. Ol en' ilg'or ta'jriyebelerin ko'zlep jumıs ju'ritedi, olardı ja'miyeti iskerligi joriy etiwge urınadı. Watan su'yiwshilik ha'm milliy ideyag'a sadıqlıq onın' ku'shine ku'sh, tashabbusına tushubus qosadı, onı haqıqiy pidayıg'a aylantıradı.

Basshı adam tek g'ana sho'lkemlestiriwshi, balki tarbiyashı ha'm bolıwı lazım. Sol sebepli Watan su'yiwshilik ha'm milliy ideyag'a sadıqlıq qa'siyetleri olardıń o'z ja'miyetine tuwrı ta'rbiyalawda, onı joqarı omıllarg'a jetkeriwge basshıg'a ja'rdem beredi. Watan su'yiwshilik ha'm milliy ideyag'a sadıqlıq bar jayda is jaqpasqa, urılıqqa, da'mego'ylikke, ma'ha'lliyshılıq, toparbazlıq, urıq-aymaqshılıq ha'm basqa salbiy illetler ulıwma orın bolmaydı.

Bul tu'rli buwın basshılarının' kadrlardı tan'law, jay-jayına qoyıw barısında o'z basımshılıqlardıń, nohalislardıń ko'p ta'repten aldın-aladı yaki kadrlardı olardıń o'z basshılıg'ınan, tu'rli tasodiflardan qorg'aydı. Oshkaralik tamoyilin qollaw, ayırım sohalarda konkurs - tan'law tiykarında lawazımg'a usınıw, tan'lanıp atırg'an kadr ayırım waqıtları sho'lkemnin' pikirin u'yreniw ha'm sol sıyaqlı jıynalıslar ha'm kadrlar tan'law mexanizmin takomillashtirishga, binobarin, jan'a ja'miyet qurıwg'a tezlestiriwge xızmet qıladı.

Ekonomikalıq tarawda:

Ekonomikanın' barlıq taraw ha'm tarmaqlarında erkinlestiriw jaraşni izshilik penen a'melge asırıw ha'm alıp barılıp atırg'an isloxotlardın' ja'nede shuqırlastırıw, xojalıq ju'ritiwshi sub`ektlerdin' bekkemligin ja'nede asırıw, tadbirkorlik faoliyatın rawajlandırıw jolındag'ı mavjud tosiqlardı bartaraf etiw - bul tarawda o'zgerislerdin' tiykarıg'ı jo'nelisleri. Mazkur o'zgeris ha'm jo'nelisler milliy g'a'rezsizlik ideyasının' ekonomikalıq tarawdag'ı qa'siyet ha'm ta'replerdi belgileydi. Bunda bir qatar wazıypalar a'melge asırıladı.

1 - ekonomikanı erkinlestiretug'ın bas wazıypa - en' aldın, ma'mleketin' basqarıwshan'lıq wazıypaların - funktsiyaların qısqartırıw biznes iskerligine aralasıwın sheklew.

Bul - jeke bizneske, ulıwma, ekonomikalıq iskerliktin' bazarg'a ta'n mexanizmlerge ko'birek erkinlik beriw, bunnın' ushın tiyisli huqıqiy zamin, tashkiliy ha'm ekonomikalıq sha'rt - sharayat ha'm kepillikti ornatiw, institutsional o'zgerisler, moliya ha'm bank dizimin isloh etiwdi ja'nede shuqırlastırıw tiykarıg'ı itibardı qaratiw demekdir.

“a'rezsizlik da'wirde mu'likshiliktin' tu'rli formaları, jumladan jeke mu'lk rawajlanıwı ushın za'ru'r huqıqiy kepillikler ha'm a'meliy mexanizm jaratıldı. Ma'selen, ma'mleket mu'lkın basqarıw ha'm menshiklestiriw komiteti. Olardıń jaylardag'ı du'zilmeleri qurıldı, tovar, homashş, fond birjaları, tijarat bankler dizimi, tovar islep shıg'arıwshılar ha'm is bilermenler palatası, biznes - fond, tu'rli konsalting, lizing ha'm basqa bazar infra du'zilmesini tarmag'ı tu'rlendirildi. Mu'lkın' teskeri bo'limi ma'mleket tasarufidan shıg'arıldı. Nodavlat tu'rdegi mu'lkshiliktin' aksionerlik ja'miyetleri korparatsiyalar, kompaniyalar, firmalar, shirketler, qospa ka'rxanalar, jeke ka'rxanalar, fermer ha'm diyxan xojalıqları, orta ha'm kishi ka'rxanalar sıyaqlı tarmag'ı vujudga keldi. Bazar infradu'zilmesin tu'rlendiriw ha'm takomillashtirish jaraşni bunan bılay ha'm dawam ettiriledi ha'm shuqırlastırıladi. Xojalıq ju'ritiwshi sub`ektlerdin' yuridik, huqıqiy erkinligi toloqanlı a'meliy erkinlikke aylanıwı ushın olar islep shıg'arıwdı bazar talaplarına say qurıw, jeterli da'rejede investitsiyalar jalb qılıw, marketing tadhilotların o'tkiziw, za'ru'r axborot ha'm konsultatsiya imkaniyatlarına iye bolıwları lazım. Sonda bazar mexanizmi jaqsı isley baslaydı, haqıyqiy rahobat vujudga keledi, ekonomikanın' o'z-o'zin ta'rtipke salatug'ın, muvozonatqa

keltiretug'ın mexanizmi shakllanadi. Sol sebepli jan'a ja'miyet qurıw waqtında usı ma'selelerge ayırıqsha itibar qaratilmaqta.

2-menshiklestiriw waqtında ja'nede shuqırlastırıw ha'm bul barada haqıyqıy mu'lkdar klası qurıw, bul jaraşnga tarmoqlardıń tiykarınan qurıwshı iri ka'rxanalar jalb etiw.

Bul - jeke mu'lkın' mihşsi ha'm u'lesi u'zliksiz artıp baratug'ın ko'p ukladlı ekonomikanı rawajlandırıw, ja'miyette mu'lkdarlardın' ko'pshilikti qurawına erisiw arqalı ijtimoiy o'mirdegi barqararlıq ha'm pa'rawanlıqtı kafolatlash demakdir.

Menshiklestiriwdin' tiykarı maqseti, bir ta'repten, mu'lkshiliktin' tu'rli nodavlat shaklların rawajlandırıp olar ortasında haqıyqıy rahobotni payda etiw bolsa 2 - ta'repten, mu'lkdar sanın aynıqsa band aholi quramındag'ı jaqın keleshekte ko'pshilikti quraytug'ın orta klass qarar taptırıwdan ibarat.

3 - ekonomikag'a shet el sarmayasın, aldın bevosita jibergen sarmayaların ken' jalb etiw ushın qolay huqıqıy shart - sharayat, kafolat ha'm ekonomikalıq omillarnı ja'nede ken'eytiriw. Bul - salohiyatlı shet elli sherikler menen aktiv hamkorlik qılıw, olar menen birge zamanago'y, xalqımız ehtişjiga ta'n, du'nya bazarında sheriklikke bardash bere alatug'ın o'nimler islep shıg'arıwdı a'melge asırıw demekdir.

Ekonomikag'a shet elli investitsiyalardı jalb qılıw niyetinde muhim a'hmiyetke iye. Sebebi islep shıg'arıw fondların zamanago'y a'spab u'skeneler, jhozlar ha'm mexanizmler menen jan'alap, aldın'g'ı texnikalarg'a o'tiw ushın qa'rejet kerek. Xalıq xojalıqlarda (menen jan'alap) tarkibiy o'zgerisler qılıw, ko'plep jan'a ka'rxanalar qurıw, islep shıg'arıwdın' ha'm bazar ekonomikanın' infradu'zilmesin rawajlandırıw ushın da qa'rejet kerek.

Sol sebepli shet el sarmoyasın ekonomikag'a ohilona, qolay sha'rtler tiykarında jalb qılıw zarurati ku'shli.

Jan'a ja'miyet qurıw waqtında O'zbekstanda shet ellik investorlardın' ma'plerin kafolaytug'ın, olardıń is bilermenlik faoliyatları ushın ma'lim mu'ddetke imtişzlar beretug'ın tiyisli nızamlar qabul qılınıp za'ru'r huqıqıy baza jaratılıp atır. Ol mutassil ken'eyip baradı.

SHet elliklerge o'zlerinin' ka'rxanaların ashıwg'a, ma'lim sha'rtler tiykarında jer astı baylıqların qazıp alıwda qatnasıwlarına ruxsat berilip atırg'anı ha'm bul barada alıp barılıp atırg'an isler sirasiga kiredi. Ma'mleketimizde sıpatlı, rahabotbardosh o'nimlerin islep shıg'arıw qa'nshelli ko'beyse xalqımızdın' moddiy ehtişjları sonshelli qandırıladı, turmıs parawanlıg'ı o'sedi, ma'mleketimizdın' ekonomikalıq qu'dreti asadı.

4-ma'mleket, eksport salohiyatın asırıw, onın' xalıq aralıq miynet taxsimotida ten' huqıqlı ha'm o'z-ara manfatlı sha'rtler tiykarında qatnasıwı, ekonomikamızdın' jahan ekonomikalıq du'ziminin' ken' ko'lemde integratsiyalawın ja'nede ku'sheytiriw. Bul - Watanımızdın' du'nya bazarındag'ı ornı ha'm nufuzına, puxaramızdın' o'z eli ekonomikasının' salohiyatı ha'm qu'dreti menen parqlanıw tuyg'ısın yuksaltırish demekdir.

Ma'mleketin' eksport salohiyatın asırıw u'zliksiz ja'ha'n bazarında qarıydarg'a konkurensiyag'a shıdam bere alatug'ın o'nimler islep shıg'arıw menen baylanıslı. O'tmishten qalg'an awır miyras - bul ekonomikamızdın' tiykarı shiyki zat jetkizip beriwge arnalg'an ha'm sanaat ka'rxanaları texnologiyasının' xolohligi olardıń sergarakat sapasız islep shıg'arıw vositalar menen jhozlangandır. Bunday texnologiyası eski ka'rxanalar o'nimi ja'ha'n bazarında konkurensiyag'a shıdam bere almaydı. Sol sıyaqlı ma'mleketimiz ha'zirshe shetke ko'birek shiyki zat shıg'arıwg'a ma'jbu'r bolmaqta.

O'zbekstanda alıp barılıp atırg'an ekonomikalıq siyasatta olardıń eksport salohiyatın asırıwg'a ayırıqsha itibar berilmekte. O'nim sıpatı ha'm narqının' maquıllıg'ı menen g'ana du'nya bazarındag'ı mavheni bekkemlep alıw, barqulla sherikler ha'm qarıydarlar tabıw mu'mkin. Lekin ma'mleketimizde eksport salohiyatın asırıw ushın nafaqat ananaviy o'nimler ko'lemin ko'beytiriwimiz ba'lkim aldın O'zbekstanda islep shıg'arılmag'an o'nimlerde o'zlestirip, eksport qılıwg'a erisiw lazım. Bizde bolsa imkaniyat joqarılıg'ın qısqa mu'ddette avtomiyasazlıq sanaatı qa'lpine kelgeni, avtomobillarımızdı shet elge satıp atırg'anımız ha'm sog'an uqsas basqa misallar ko'rsetip turıptı.

5 - ekonomikanın' quramının' o'zgerislerin izshil dawam ettiriw.

Bul - bay ta'biy resurslarımız, intellektual ha'mde ilimiy - texnikalıq salohiyatımızdan tolıq ha'm o'nimli paydalanıw, ekonomikada mukammal texnologik jaraşnı o'z ishine alatug'ın, tayar o'nim islep shıg'aratug'ın, mineral ha'm awıl - xojalıqlarda o'nimdi sıpatlı qayta isleytug'ın quwatlar jetekshi orın tutıwın ta'miyinlew, xızmet ko'rsetiw bo'limleri rawajlandırıw olardıń ekonomikadag'ı ornın ku'sheytiriw awıl ja'ha'n jumıs orınların jaratıw demekdir.

O'zbekstan ekonomikası quramalı o'zgerisler bir neshe jo'neliste a'melge asırılmaqta:

1. Ekonomikanın' mu'lkshilik tiykarları rawajlandırıp atır. Tu'rli mu'lk tu'rleri qa'lpine keltirildi ha'm takomillashtirilmaqta. Joqarıda bul haqqında aytilg'an edi.

2. Tayar o'nim islep shıg'aratug'ın ka'rxanalar tarmag'ı ken'eytirilmekte, jan'alari qurılmaqta.

3. Kishi ha'm orta biznes ka'rxanaları dizimi tu'rlendirildi ha'm jadal rawajlanbaqta.

4. Bazar infra du'zilmesi qa'lpine keldi. Isbilermenlerge ha'm aholiga ren'-baran' ekonomikalıq moliyaviy axborot-reklama, huqıqıy ha'm ilgeri o'zimizde bolmag'an basqa xızmet tu'rleri ko'rsetilmekte. Bul tarmaq ha'm ken'eyip, o'sip, tu'r ha'm mazmundı bayıtpaqta.

5. O'zbekstannin' geografialiq orni, geopolitikaliq qa'siyetleri transport ha'm kommunikatsiya ma'selelerine a'hmiiyetli itibar qaratiladi talap etpekte. Bul ma'selege ekonomikada a'melge asirilib atirg'an quramali o'zgerislerdin' kerekli ha'm tiykarg'i g'a'rezsiz bo'legi dep qaraw lazim.

Du'nya ma'mleketleri menen baylanis sawda-satig'at, ekonomikalig' qatnaslardi rawajlandirw ushin bir neshe bag'itlarda trasport baylanis tizimi qurilmaqta. Ekonomikada quramali o'zgerislerdi a'melge asirw, awilliq jerge sanaat alip barw, birinshiden, awil xojaliq o'nimlerin qayta islewge tiykarlang'an orta ha'm kishi ka'rxanalar tarmaqti rawajlandirw ma'mleketimiz ekonomikasın u'stin qoymaqa.

Ishki siyasiy tarawda. Ja'miyet o'mirinin' ha'mme tarawlarında tu'pten o'zgerisler a'melge asirilib atirg'an, bazar qatnasları u'stin bolip baratirg'an ha'zirgi jag'dayda ku'shli siyasiy siyasat ju'ritiw rawajlandirwımızdin' tiykarg'i sebeplerinen biri bolip qala beredi. Bul bolsa milliy istiqbol g'oyasınin' siyasiy tarawda tamoyillarını belgileydi, olardin' a'melge asirwına xizmet etedi.

Ku'shli siyasiy siyasat degende, xaliq tuwrısında bir siyasiy gruppа, qatlam, tabaha, bir puqara, jasi qartayg'an erkek ha'm ha'yel - ha'mme-ha'mme zamanlaslarımız tuwrısında g'amhwrlig' etiw, xaliq ma'plerin go'zlegen halda o'tkeriw, xaliq ta'limi, den sawliqti saqlaw, ma'deniyat, ilim pa'n tarawlarına itibarın qaytarmaslig'in tu'sinedi.

Prezident Islam Karimovtin' islohatları ushin emes, xaliq ushin, onin' turmis aydinlig'i o'siwi, mina'sib o'mir keshiriwi ushin, degen hulosa ku'shli siyasiy siyasat o'tkeriwdin' mazmunin' quraydi. Jan'a ja'miyetti payda etiw protsessinde siyasiy bag'itlang'an ku'shli siyasatni dawam ettiriwge qaratilg'an to'mendegiler o'tkiziledi.

Birinshiden, xaliq aydinlig'in basqishpa-basqish ha'm izshil asirw barıwdı ta'miyinlew zamanlaslarımızdin' mina'sib o'mir keshiriwi ha'm kamal tabawı ushin za'ru'r sha'rt - sharayatlardı jaratw, en' a'weli onin' ja'rdemine mu'taj qatlamları - balalar, qa'riyalar, nagranlar, oqıwshı jaslardı siyasiy mugofazalashning aniq bag'itlang'an mexanizmin' ja'nede qa'liplestiredi.

Ekinshiden, xalqımız ushin muqqades qorg'an ha'm ruhiy besigi bolg'an semya, analar ha'm ha'yellerimizden ja'miyettegi orni asirw tarawında alıp barılıp atirg'an islerdi dawam ettiriw.

U'shinshiden puqaralardin' huqiqiy ten'ligi ha'm nizam u'stinligin iykemlestiredi.

To'rtinshiden, keleshegi byuuk ma'mleketni sag'lam ideologiyalı, ka'mil insandı ta'rbiyalaw barısındag'i islerdi ku'sheytirib barw ha'm ulıwmaxaliq ha'reketke aylandırw.

Ja'miyetimiz o'z aldına qoyg'an joqarı maqset - keleshegi buyuk Uzbekstandı, azat, abat Watandı jaratw ha'm ulıwma, zamanaviy ilim - pa'n ha'm ka'siplerdi iyelewge baylanisli.

Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rdi atqariw boyınsha qilinip atirg'an payda etilgen isler, sag'lam ha'm barkamal a'wladtı ta'rbiyalaw barısında ha'mme isler Watanımızdin' keleshekte ja'ha'n maydanında bekkem orındı iyelewden, biz bu'gingi ha'm kelgusi a'wlad wa'killeri ata - babalarımızdan miyras mine sol mu'ba'rek zaminde keleshegi ullı ma'mleket, azat ha'm abad Watan, erkin ha'm faravan o'mir payda etiwimizge ku'shli ekenimizden xabar beredi.

Ruxiy tarawda. Ruxiy qa'driyatlarımızdı ilim - pa'n ha'm rawajlanıw utisları menen bayitıp barw, o'zligimizdi an'law, milliy ideologiyani xalqımız sanasına sin'diriw, muqaddes dinimiz ha'm tariyxımızdı jalg'anlastirw, olardan siyasiy maqsetlerde paydalanıwg'a jol qoymaw - bul tiykarg'i wazıypamız. Bul wazıypalar milliy g'a'rezsizlik ideologiyasınin' ruxiy tarawda payda bolıwınin' tiykarın belgileydi.

Jan'a ja'miyetti payda etiw protsessinde en' a'wele ruxiy qa'driyatları tuwrı bahalaw, jalg'an qa'driyatlardan yaki tarixan eskirgen. Biraq bir qa'driyatqa baha beriler eken, onin' ma'mleketimiz mustaqil rawajlanıwınin' siyasiy, ekonomikalig' tiykarların qay da'rejede bekkemlep alıw xalqımızdin' ulıwma ja'ha'n siyasiy rawajlanıwınin' sub'ektine aylanıwına xizmet ete alıwı bas mezan bolıwı kerek.

Milliy qa'driyatlarg'a, sonnan ma'deniy miyrasqa ilimiy tiykarda tuwrı shdashishning tiykarg'i tamoyillarına tiyisli mezonlar - insanparvarlıq, watanparvarlıq, xaliqshılıq. Bul mezonlardin' ha'r birine milliylik ha'm ulıwma insaniylik bekkemlengen. Bul mezonlarga tek milliylik ha'm ulıwma insaniylik, ba'liki tarixiylik da tiyisli. YAg'niy olar forması ha'm mazmunı qatıp qalg'an andozalar mas halda emes, balki da'wir talaplarına ja'miyet aldında turg'an jan'a wazıypalarg'a bayıp, alg'a ilgerlep baradı. Milliy g'a'rezsizlik ideologiyası pu'tin ja'miyet, pu'tin millet, pu'tin o'zbekstanlıqlar ushin xizmet etedi. Milliy qadriyatlarımızdı bahalag'anda olardin' milliy ideologiyag'a qanshelli mas ekenin na'zerde tutamız. Biraq biz bahalaw protsessinde tek ayırıqsha bir insan, siyasiy gruppа, qandayda bir etnos manfaatni emes, balki ulıwma insaniy ja'miyetimiz, ha'mme o'zbekstanlıqlar manfaatın na'zerde tutamız. Jan'a ja'miyetti payda etiwge ruxiy tarawda to'mendegi wazıypalardı atqariwımız lazim.

Birinshiden, zamanlaslarımızdı ruxiy jan'alandırw protsessinin' aktiv qatnasına aylandırw. Olardin' ku'sh ha'm salohiyatın siyasiy hamkorlik ha'm milletlerara tatıwlıq diniy bag'riken'lik sıyaqlı jaqsı maqsetlerge xizmet qildirw.

Bul ruxiyliqtın' ku'sh - qu'jiretinen jaqsı maqsetler jolında samaralı paydalanıw siyasiy qatnasıqlardı insaniylik ideologiyaları tıkarında rawajlandirw.

Ekinshiden tu'rli ko'z-qaras ha'm pikiрге iye bolg'an siyasiy qatlamlar, siyasiy ku'sh ha'm ha'reketlerdin' o'zine tiyisli arzu-umtilıwlarđı uyg'ınlastırıwshı ideologiyalar - Watan ravnaqı, jurт tınıshlıg'ı, xalıq - badanlıg'ı - ha'mme zamanlaslarımız ushın muqaddes maqsetke aylanıwg'a erisiw.

U'shinshiden, ata - babalarımız dininin' gumanistik sırların ken' ja'miyetshilikke tu'sindiriw barısındag'ı islerdi dawam ettiriw. Bul din xalqımızdın' mın' jıllıq tariyxı, bu'gingi ruxıy o'mirimizdin' ha'm tiykarı, anıg'ın aytqanda Alla ha'miyshe qa'lbimizde, ju'regimizde eken zamanlaslarımız sanasına sin'ip barsın. Sol ma'nide ullı a'jdadımız Bahauddin Naqshbanddin' «Diling - Ollohda, quling mehnatta bwlsin» degen hikmetli so'zi biz ushın a'hmiyetli bolıp qala beredi.

To'rtinshiden, kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rđı a'melge asırıw barısındag'ı islerdi izshil dawam ettiriw, ta'lim ta'rbiya tizimin zaman talapları tiykarında qa'liplesip baradı.

Bul - ma'mleketimiz qu'direti, ma'mleketimiz keleshegi bilimli, dana ha'm ruxıy barkamal kadrlarg'a baylanıslı ekenin teren' an'lag'an halda faoliyat ju'ritiw demek.

Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'rđin' o'mirge tatbiq etiliwi insan omilini faollashtirishga onı zaman talapları tiykarında mas ra'wishte rawajlandırıwg'a imkan beredi. Sol tiykarında belgili da'stu'rđı orınlawdı izshil dawam ettiriw onı ja'nede shuqırlastırıw ta'lim protsessin ja'ha'n xalıqları ta'jriybesi ha'm utısları esabında alıp bayıtıp bariw O'zbekstanda jan'a ja'miyet qurıwının' u'stin wazıypalarınan biri bolıp esaplanadı.

Besinshiden O'zbekstanda jasap atırg'an ha'mme millet ha'm ellerdin' qa'driyatları, tili, ma'deniyatı, diniy e'tiqoti, u'rp - a'det da'stu'rlerin hu'rmet etiw, olardı asırap - abaylaw ha'm rawajlandırıwg'a ko'meklesiw. Bul ko'p milletli ma'mleketimiz puqaraları arasında, oalrdın' milliy ha'm diniy mansubligidan qat'i nazar, hal jihatlik ha'm birodarlik tuyg'uların ku'sheytiriw «Sol a'ziz Watan - ha'mmemizdiki» ideologiyanın' a'melge asıwın ta'miynlew.

«Biz qanday ja'miyet payda etpekteimiz» degen sorawg'a joqarıda bildirilgen pikirlerdi ulıwmalastırıp, sonday juwap beriw mu'mkin:

1. Biz qurıp atırg'an ja'miyettin' materiallıq - ekonomikalıq negizin ko'p mu'lkshilikke tayang'an siyasiy bag'ıtlang'an, ishki ten' - salmaqta erisken bazar qatnasların payda eteli.

2. Ol siyasiy tu'zimge go're, ko'p partiyaviylikke pikirler tu'r-tu'rline tayang'an nızamnın' ha'mme ushın bir eken ha'm u'stinligi ta'miynlengen demokratik huqıqıy ma'mleket boladı.

3. Siyasiy qatnaslar xarakterine, ma'mleket ha'm siyasiy institutlar, jamoat tashkilotlarının' o'z-ara ta'sirine go're puqaralıq ja'miyeti quraladı. Onda ha'mme siyasiy gruppalar qatlamlar ortasında siyasiy hamkorlik, ha'mme milletler ha'm elatlar ortasında tınısh - tatıwlıq, ulıwma milliy mushtaraklik ja'nede bekkemlenedi.

4. Ruxıy qa'siyetlerine go're bul ja'miyet o'zinde milliylikti insaniylyq menen uyg'ınlastırılğ'an ha'mme ilgar jan'alıqlarg'a, milletshilik yaki milliy nomukammalilik tuyg'ularıdan xoli, erkin pikirlewshi ha'm siyasiy ma'sul puqaralarınin' erkin ja'miyeti boladı.

5. Demek biz bazar ekonomikasına nızam u'stinligin siyasiy hamkorlikke, milliylik ha'm insaniylyqqa tiykarlang'an demokratik, jan'alıqlarg'a ashıq, ma'rifatlı puqaralıq ja'miyet qwrmaqтамız.

Rawajlanıwdın' o'zbek modeli. Milliy g'a'rezsizlik ideologiyasın hayat bag'ıshlıg'ı rawajlanıwdın' o'zbek modelin a'melge asırıwda da'l boldı. O'zbekstan - u'lken imkaniyatlar ma'mleketi. Bul zaminde ta'biyy baylıqlar, o'nimdar jer qu'dretli siyasiy ha'm ilimiy - texnikalıq, insaniy ha'm ruxıy salohiyat mavjud. O'zbekstan - o'zine tiyisli g'a'rezsiz rawajlanıw jolın tan'lap alg'an ma'mleket. Bul jol ja'ha'nde o'zbek modeli dep ta'n aling'an rawajlanıw jolı. Onın' ratsional mahzi ja'miyetti inhilobiy ta'rizde emes, ba'lki evolyutsion - tadrijiy ra'wishte isloh etiwdi na'zerde tutadı.

O'zbek modelinin' tiykarshısı Islam Karimov basshılıg'ında a'melge asırılıp atırg'an rawajlanıw jolının' ko'pshilik basqa milliy modellerden parqı qılatug'ın qa'siyeti sonda, ol tek ekonomikalıq rawajlanıw emes, ba'lki ken' ma'nistegi milliy tikleniw modeli. Sol sebepten, ol ekonomika menen bir qatarda ma'mleket qurılıwı, siyasiy saha ha'm ma'naviyatni, ja'miyet o'mirinin' ba'rshe bo'limlerin orap aladı. O'zbek modeli tu'sinigi, yweli O'zbekstannın' g'a'rezsiz milliy rawajlanıwı qanday bolıwı lazımlıg'ın

tiykarlaytug'ın, onı maqsetlerge bag'ıtlaytug'ın en' ulıwma na'zeriy xulosalar ha'm mwldallar menen ma'mleketin' belgilengen maqsetlerge erisiwine qaratılğ'an a'meliy siyasattın' mushtaraqlıgın an'latadı. Modelning amaliy tamoni bir neshe bag'ıtlarg'a iye:

- islohatlarıning huqıqıy bazasın jaratıw ha'm bekkemlewge qaratılğ'an siyasat;

- ma'mleketning nazariy xulosalarini, muvofajlarni a'melge asirivdan tashkilotshilik isleri ha'm aniq ijro mexanizmini o'zinde ko'rsitetug'in ka'rxanalar, qararlar maqsetli da'stu'rlerdi qabul etiw;
- a'meldegi investitsiya siyosatı, salıq siyosatı, kredit siyosatı, ekonomikalıq siyosat, fond bazarın formalandıruw ha'm rawajlandıruw ha'm basqalar;
- parmanlar ha'm hu'kmet sırların adamlarg'a tuwrı jetkeriw olardı birlestiriw ha'm ta'rbiyalıq islerdi jolg'a qoyıw.

Xoli, o'zbek modelinin' tiykarı u'stin qa'siyetleri nelerden ibarat. O'zbekstan g'a'rezsizlikke eriskennen keyin, milliy qa'driyatlar, xalıqtın' o'zligi ha'm g'ururın qayta tiklew, rawajlandıruw ha'm g'a'rezsizlik ideologiyaların a'melge asırıw ushın jan'asha pikirlew, jan'asha is ju'rituın kadrlardı ta'rbiyalaw sıyaqlı ma'selelerdi de hol etish lazım. Germaniya, SHvetsiya, YAponiya, Frantsiya, Qıtay sıyaqlı ma'mleketlerdin' rawajlanıw modelleri ko'birek ekonomikalıq modeller edi. Sol ma'mleketning birewide, ekonomikalıq islohatlar da'wirinde, milliy ma'mleketshilikti, ma'deniy miyrastı ha'm ana tildi tiklew sıyaqlı ma'seleler de dolzarb bolmag'an. Istihloldın' da'slepki jıllarında Prezident Islam Karimov bsshılıg'ında islohatlar strategiyası islep shıg'ıldı. Bunda rawajlang'an ma'mleketlerdin' bazar qatnasıqlarına o'tiw ta'jriybesi, ma'mleketimiz bastan keshirgen tariyxıy mınawlar ha'm olardıń sabaqları xalqımızdın' turmıs ha'm tafakkur tarzi tiykar qılınıp alındı. Sol tariyxıy ja'miyetti isloh etiwdin' shuqr ilimiy tiykarlang'an to'mendegi 5 tomoyili payda boldı.

Birinshi tamoyil. Ekonomikanın' siyasattan u'stinligi. Ekonomikalıq islohatlar hesh qashan siyosat artında qalmasıg'ı kerek. Ol bir mafkurag'a boysındırılıwı mu'mkin emes.

1. Ekonomikanın' siyasattan u'stinligi mafkuradan xoliligi o'zbek modelinin' tamoyili sıpatında tek g'ana ma'mlekette a'melge asırılıp atırg'an ekonomikalıq siyatatın' mazmun - sırların ko'rsetedi, ba'liki jurımız ekonomikalıq o'mirinin' jan'alıqlarg'a ilg'or ta'jriyeler ha'm a'tiraptı tashabbuslarga a'ashıqlıg'ın da ko'rsetedi.

Ekinshi tamoyil. Ma'mleket bas islohatshi. Ol islohatlardı u'stin bag'ıtlardı belgilep beriwi, jan'alanıw ha'm o'zgerisler siyatatın islep shıg'ıwı ha'm onı izshilik menen a'melge asırıwı lazım. Islom Karimov o'zbek modelinin' belgili tamoyilini ilimiy tiykarlar eken, to'mendegilerdi tastıyıqlaydı.

«O'tiw da'wirinde ma'mleket xalıq xojalıg'ının' aynıqsa - a'sirese onın' tiykarın, tizimin belgileytug'in tarmaqlardıń iskerligin qollap - quwatlawshı, nırtı ta'rtipke salıp turıwı, sonday-aq u'zliksiz ja'rdem beriwde imkaniyatlar jaratıwı, u'zliksiz ja'rdem ko'rsetiw jolı menen mine sol tarmaqlarg'a madad beriwi lazım».

U'shinshi tamoyil. Ja'miyet o'mirinin' ha'mme bo'limlerinde nızamnın' u'stinligi. Demokratiyalıq jol menen qabul etilgen Konstitutsiya ha'm nızamlardı ha'mme hu'rmet qılıwı ha'm olardı boysınıwı lazım.

Birinshiden, bul tamoyil tu'rli mu'lk formaların' tek huqıqıy tiykarda rawajlanıwın ta'miynleydi. Mu'lkshilik formaları ha'm xojalıq ju'ritiwshi sub`ektler ortasındag'ı qatnasıqlar rahobat qat'iy huqıq ja'rdeminde ta'rtipke salındı.

Ekinshiden demokratiya rawajlandı, aholining siyasiy ma'deniyatı iskerligi asadı. İnsan huqıqları ta'miynlendi. Ja'miyet tashkilotlarining ornı ha'm a'hmiyeti jıl sayın artıp baradı. Puxaralıq ja'miyet formalanadı. Demek nızamnın' u'stinligin tamoyili, ken' ma'niste O'zbekstanda siyasiy rawajlanıwg'a, ja'miyet jan'alanıwına xızmet etedi.

Bul tamoyil ja'miyet o'mirinde birden tolıq qarar tawıp qalmaydı. Ol uzaq mu'ddet talap qılatug'ın, basqıshpa - basqısh ha'm ha'mme waqıt rawajoanıw baratug'ın protsess. Onın' tolıq qarar tabıwı ushın to'mendegi 3 jag'day a'hmiyetli ka'sip etedi.

- Ja'miyetning siyasiy o'mirdin' ha'mme jabhaların orap alatug'ın puxta ha'm za'ru'ryatke qarap o'zgeriwshi nızamlardıń payda bolıwı ha'mme waqıt quramalasıp baradı.

- Ja'miyet ag'zaların' huqıqıy savodxonligiga da'rejesi ha'm nızamg'a boysınıwshılıq joqarı bolıwı.

- Belgili nızamlardı o'mirge tadbih etiwdin' za'ru'r ekonomikalıq shart - sharaytı siyasiy mamuriy mexanizmin jaratıw.

To'rtinshi tamoyil. A'tiraptın' demografik quramın esapqa alg'an halda ku'shli siyasiy siyosat ju'ritiw. Bazar qatnaslardı joriy etiw menen bir waqıtta a'tiraptı, a'sirese kem ta'miynlengen semyalardı, balalar ha'm qartayg'anlardı qorg'aw sharaların aldınan ko'riw.

Besinshi tamoyil. Bazar ekonomikasına ob`ektiv ekonomikalıq nızamlardıń talapların esapqa alg`an halda, tadrijiy tiykarda, puxta oylap, basqıshpa - basqısh o`tiw. Bul is islohotlarning huquqiy tiykarları, a`tiraptı siyasiy qorg`aw ha`m onın` jan`asha ekonomikalıq taffakuriy formalandıruw menen birge alıp barılıwı lazı. «Tek parmanlar, parman shıg`arıw menen bazar ekonomikasın barpo etip bolmaydı. Ol uzaq tariyxıy rawajlanıwdın` na`tiyjesinde bolıp tiyisli infrastukturanı ha`m huquqiy tiykardı jaratıwın g`ana emes, sol menen birge qa`driyatlar tiziminde shuqır o`zgerislerdi de ko`zde tutadı».

Mine sol tamoyillar O`zbekstannın` o`z g`a`rezsiz ha`m rawajlanıw jolının` tiykarın o`tiw da`wiri da`stu`rinin` negizin payda etedi. Olardıń a`melge asırılıwı ma`mleketimizde siyasiy bekkemlikti, en` muhimi bazar qatnasıqların izshil joriy etiwdi ta`miyinleydi. Qullas milliy g`a`rezsizlik ideologiyası ma`mleketimizde barpo etilip atırg`an ja`miyet ha`m rawajlanıwdın` o`zbek modeli menen uzviy baylanıslı. «a`rezsizlikti bekkemlew, azat ha`m abad Watan, erkin ha`m tınısh o`mir payda etiw protsessinde bul ideologiya xalqımızdı pirovard maqsetler jolında uymlastırılğ`an omil siyasiy istin` ruxıy mezonı sıpatında o`z a`hmiyetin saqlap qala beredi.

10-tema

Milliy ideyani rawajlandırıwdın` institutsional sisteması

- 1.«Ideologiyalıq ta`rbiya» tusinigi, onın` mazmunı ha`m ko`riniw qa`siyetleri.
- 2.«Joaqarı ma`nawiyat – jen`ilmes kush» miynetinde ruwxıy ta`rbiya, egzu niyetlerge isenim ha`m sadaqatlı ta`rbiyalaw ma`seleleri. Ideologiyalıq ta`rbiya sisteması, onın` sub`ekti ha`m ob`ekti.
- 3.Ideologiyalıq ta`rbiyanın` bag`darları ha`m sotsiallıq funktsiyaları.
- 4.Ta`lim-ta`rbiya sistemasında milliy ideyani rawajlandırıw imkaniyatları.
- 5.Milliy ideyani insan sanasına ha`m qa`lbine sin`dirıwdın` jan`a pedagogikalıq-didaktikalıq texnologiyasın turaqlastırıw waziypaları.

Ideyalıq ta`rbiya tu`sinigi. Milly rawajlanıw ideyası O`zbekstan xalqının` tup ma`pleri, a`sirlik arzw-u`mitlderı, jaqsı niyetleri,ullı maqsetlerin ko`rsetip xalıqtın` tilek-maqsetlerine erisiw ushın ruwxıy ag`artıwshılıq ku`sh-quwat bolatug`ını tiykarlı. Bul protsess ja`miyet ag`zalarınin` tu`p ma`plerin ko`zde tutıp, demekha`r bir puxara milliy rawajlandırıw ideyası ruwxında ta`rbiyalanıw sol eldin` perzentleri ushın a`ziz, ullı parızı. Ta`rbiya degen neW. Eger «ta`rbiya» tu`sniginin` tu`p ma`nisine itibar beretug`ın bolsaq, bul insannın` o`zi ha`m o`zinin` is -ha`reketi haqqında g`ı su`wretleniwi tuwrı ha`m haqıyqat bolıwın ta`minlewshi quramalı protsess. YA g`nıy ta`rbiyalang`an adam ta`rbiyasız adamnan o`zinin` ta`rbiyası menen ajralıp turadı, birinshi ol o`zinin` kim ekenin,a`melge asırıp atırg`an ku`ndelik is-ha`reketinleri, ta`jiriybesi,oy-pikirleri o`zi ha`m o`zgeler ushın qansheli ma`pli, paydalı ekenligin an`lawdı,o`zin jaman ha`reketlerden tıyadı ha`m baqlap turadı. Ta`rbiyasız adam bolsa tilekke qarsı o`z ta`jiriybelerin tek g`ana o`zgerge emes a`tteki o`zinede zıyan, paydasız ma`nisiz ekenin bilmeydi sezbeydi., sonlıqtan shıg`ın ha`r qanday ta`rbiyanın` bas o`lshemi ta`rbiyalanıwshı o`zi ha`m o`z pa`ziyletleri haqqında tuwra ko`rsetpelerdi bag`darlawdan ibarat dep aytıwımız mu`mkin.Ha`r bir da`wirdin` o`zine ta`n ta`rbiyalıq usıl ha`m quralları boladı. A`iyemgi zamanlardan ta`rbiya jas a`wda`dtın` u`lken a`wda`d ta`jiriybelerin o`zlestiriw formalarınan biri sıpatında qarap kelgen. Ta`rbiya tiykarınan miynet xızmeti (awshılıq, sharwashılıq, diyxanshılıq,h.t.b.) protsessinde, tu`rli u`rp-a`detler, mereler o`tkeriw waqtında a`melge asırılğ`an. Ol tiykarınan fizikalıq jaqtan ku`shli bolıwına qaratilğ`an. Psixolog D.Elkonin balalar u`yinin` tariyxın analiz etip, rawajlanıwının` belgili da`wirinde ulıwma balalar u`yi kategoriyasının` o`zi bolmag`anın da`lillegen. Biraq sol waqıtlardı u`lkenlerdin` balalarg`a tikkeley ta`siri bolıp, ta`rbiya protsessi ha`zirgiden parıqlı sharayatlarda bolg`an. Miynet xızmetinin` ko`p qırlı bolg`anı ha`m quramasıp barg`anlıg`ınan u`lkenler menen balalar ortasındag`ı qatnaslarda ju`z bergen o`zgerisler sebepli o`zine ta`n balalar ja`miyeti payda bolg`an ha`m bul ja`miet ag`zaları u`lkenler ta`jiriybesin o`zlestiriwinin` ha`m ha`r qıylı jolların tawıp, o`z o`miri ha`m xızmetin rawajlandırıw barg`an. Bul birinshi na`wbette ka`si-o`ner tu`rlerinin` ko`beyiwi,ha`m rawajlanıp barıwı menen de baylanıslı bolg`an. Balal qa`legen tarawı boyınsha ta`lim-ta`rbiya alıp o`zi qa`legen qa`niygeligin iyelewige haqlı.Biraq onın` qa`lewi menen fizikalıq imkaniyatı ha`r dayım bir dey bolıp kele bermeydi, a`dette ata ka`sibi,tuwrırag`ı tata -baba miyras ka`sibin tutqan mısallar o`mirden ko`birek jetiskenliklerge erisedi. Sebebi balada

atanın' qanı, onın' umtılıwshılıg'ı boladı. Demek ka'sip ta'rbiyası balanı jastan el-jurtına paydası tiyetug'ın miynet xızmetine bag'darlaw ha'm ideyalıq a'hmiyetke iye.

Ideyalıq ta'rbiyanın' ma'nisi. SHaxs ta'rbiyasının' tiykarg'ı bag'darı bul ideyalıq ta'rbiya. Bul insan sanasına ha'm tu'snikleri diziminde o'mir haqqındag'ı filosofiyalıq, siyasiy hu'qıy, diniy estetik, xalıqlıq, ko'rkemlik,ka'siplik qaraların maqsetli formalastırıw protsessi. Ha'r qanday ta'rbiya protsessi birinshiden- o'z maqsetinen ko're ideyalıq ta'rbiya. sebebi xojalıqtı alsaq, balalar baqshasın alsaq, ma'ha'lle, kolledj, litsey, universitet yaki akademiyanı alamızba ha'mmesine beriletug'ın ta'lim- ta'rbiya protsessleri talaba ha'm tu'nlawshılar du'nya qarasin ken'eytiw,olardın' sanasın ilimiy tiykarlang'an bilimlerge bayıtıw,ha'm ja'miyet ushın abadanlıq ushın kerek bolg'an sapaların kamalg'a keltiriwge bag'darlawdan ibarat.

Bul isler balanın' du'nya haqqındag'ı,a'leminin' rawajlanıw nızamlılıqları, insanıyılıq mu'na'siybetler rarsındag'ı o'zine ta'n,a'dep-ikramlıq ha'm gu'zzallıq haqqındag'ı tu'sniklerdi ken'eytiwge xızmet etedi. Bul tar mag'anada ideologiyalıq ta'rbiyanın' tiykarı, sonın' ushın ideologiyasın jog'altqan adam, ideologiyasız topar, millet,xalıq,ja'miyet bolıwı mu'mkin emes. Ne ushın bir ja'miyet,sotsiallıq ha'reket ideologiyanı basqa bir sotsiallıq toparg'a ma'jbu'riy tu'rde sin'diriw durıs emes. Sebebi ideologiya-usı sotsiallıq topar ag'zalarına ta'n o'zlerindeki mu'tajlikleri tiykarında usı topardın' du'nyanın' ha'm ideyanın' aqrın ko'z aldına keltiriwi sıpatında jaratıladı. Onda basqalardın' ma'pleri sa'wlelenbewi mu'mkin. Sonday eken o'zgeler ma'plerin go'zlewshi ideyalogiyanı xalıq sanasına zorlap sin'dirip bolmaydı. Mısali, Amerikalılıardın' o'z ideologiyalıq ko'z -qarasları bar. Bul ko'z-qaraslar ha'r-bir amerikalılıqtı el jurtı menen maqtanıw: onın' keleshegi ushın qayg'ırıw,bul joldan tinbay izleniw ha'm miynet etiwge iytermelewı ta'big'ıy, biraq bul ko'z -qaraslarg'a su'yengen ha'm olardı teren' u'yrengen halda bizde tek sonday qılsaq bolar eken, bizde sol joldan barayıq dep bolmaydı. Sebebi ha'r-bir ja'miyet rawajının' o'zine ta'n nızamlılıqları bar, usı ja'miyet ag'zaları olardı o'zlerinin' tiykarg'ı maqseti ha'm ma'pleri tiykarında qa'liplestiredi. Ideyalıq ta'rbiyanın' maqseti: Ha'r qanday ideyalogiyanın' ta'rbiyanın' maqseti - ja'miyettin' ha'r- bir ag'zası ha'm olar mısasında ha'r bir sotsiallıq qatlam, topardın' ta'rbiyalıq da'rejesin ta'minlewden ibarat. Bul ma'sele na'tiyjesinde usı ja'miyet rawajlanıwına tu'rki beriwshi aldın'g'ı qatardag'ı ideyalardın' ha'r bir puxara ta'repinen snasına o'zlestiriwin, onın' aqıl-oyı ha'm pikirlew formasına aylandırıwdı ta'minleydi. Jeke juwapkershilikti puxaralıq juwapkershilikten parıqlaw lazım. Birinshisi- jeke adamnın' ku'ndelik islerinen kelip shıg'atıg'ın jeke ma'pin na'zerde tutsa, ekinshisi -ja'miyet ma'plerin na'zerde tutadı. puxaralıq juwapkershilikti sezgen insan en' a'weli o'zi miynet etip atrıg'an ja'miyet yaki ta'lim alıp atrıg'an oqıw orını, o'z ma'ha'lle ha'm elinin' abadanlıg'ın oylaydı.

“a'resiz O'zbekstan puxaraları ushın jalg'ız maqset Wtan abadanlıg'ı, el tınıshlıg'ı ha'm xalıq abadanlıg'ı ushın xızmet qılıw bolsa, demek ha'r-bir puxaralıq juwapkershiliktin' ma'nis-mazmunın usı ideyalardı a'melge asırıwda dep biliwi da'rkar. Keyingi jıllarda Batısta ken' tarqalqan bir teoriyag'a qarag'anda, adamlar juwapkershilik teoriyasınan ekige bo'linedi. Birinshi topar o'z o'mirinde bolıp atrıg'an waqiya ha'm ha'diyslerdin' sebepshi tiykarı dep biraq o'zlerin ko'z aldına keltiredi.(Men o'zim ba'rshe na'rselerge juwap beremen, menin' o'mirim ha'm jen'islerim tek o'zime baylanıslı, sonın' ushın o'zim ushın ha'm xojalıg'im ushın da o'zim juwap beremen). Ekinshi topar- ba'rshe waqiya, ha'diyselerdin' sebepshisi sırtqı faktorlar, basqa adamlar ata-ana, oqıtıwshılar, ka'siplesler, baslıqlar, tanıslar, qon'sı-qoba ha'm basqalar dep esaplaydı. Izertlewlerdin' ko'rsetiwinshe,ekinshi tu'rdegi juwapkershilik ko'binese o'spirimlerge ta'n eken, olardın' derlik 84F in juwapkershilikti tek basqalarg'a ju'klewge iykemlesken amerikalı alım Dj. Ratter usının' tiykarında «Baslaw lokusı» tu'sinigi ilimiy tiykarında berilgen. Onın' pikirinshe juwapkershilikti o'z moynına alıp u'yrengen balalarda ka'wiplendiriwshilik. neytorizm, ashıwlanıw sıyaqlı kerı ta'siler kem ushıraytug'ın eken. Olar ha'r kimnin' pikirine erip ketpesten ko'p na'rseni o'z pikiri tiykarında sheshedi. Demek juwapkershilikti sezgen balalar o'mirge tayar aktiv erkin ha'm g'a'rezsiz pikirleytug'ın boladı. Olarda juwapkershilik penen birge o'zin-o'zi an'law jeke hu'jdan sezimleri boladı. Sonın' ushın da ideologiyalıq ta'rbiyanın' ja'miyettegi sıpatında jaslarda ana Watan aldındag'ı parızı, o'z ta'g'diri ushın juwapkershilik ma'ha'lle, miynet kollektivi, xojalıq ha'm jaqın adamlarının' o'miri ushın juwapkershilik sezimin ta'rbiyalaw tiykarg'ı xızmetke iye. Inenim- psixologiyalıq ha'm de sotsail-psixologik tu'snik bolıp, adamnın' ko'z -qarası, ta'lim teoriyası turmıs haqqında, milliy qa'diriyat yamasa turmıs printsipleri, xızmet printsipleriin emotsional sezimin qabıl etiw protsessinde qa'liplesken pikir ha'm oy obrazları

sistemasınan ibarat, yamasa basqasha aytqanda isenim belgili qa'diriyatlardı diniy yamasa du'nyalıq mu'na'siybetlerdin' insan kewlinde sınıqta jasaw, filosofiyalıq, xızmet bag'darlaması sıpatında qabil qılınıwın an'latadı. Eger usı protsesstin' aqibeti adamda diniy yamasa du'nyalıq juwapkershilik, iseniw sıyaqlı mu'na'siybetler qa'liplesken bolsa biz onı inenimliadam dep ataymız- insanın' an'sızlıg'ı onın' ja'miyettegi ornı ha'm abroyı ma'lim da'rejede onın' isenimi menen belgilenedi. Ayrım adamlar pu'tkil o'miri dawamında tek bir na'rsege isenedi. Ma'selen, Frantsiyalı ataqlı sayaxatshı Kusto ha'm onın' komandası haqqındag'ı filmdi ha'mme ko'rgen. Bul film bir qarag'anda ol pu'tkil o'mirin ten'iz o'mirine ha'm olardag'ı sırlı waqıylar, haywanatlar du'nyasın ashıwg'a bag'ıshlaydı. Ten'izden ju'da' uzaqta jasaytug'm ha'm onnan payda ko'rmeytug'in adamlar ushın bul izertlewshinin' o'miri ha'm isleri kereksiz na'rsede seziledi. Biraq bul alımnın' o'z isine sadıqlıg'ı isenimi sonsheli da'rejede ku'shli onı pu'tkil du'nya ju'zi durıs pikirlewshi ha'r bir insan ju'da' qa'dirleydi. Bul sıyaqlı adamlardıń basqa tarawlardag'ı xızmeti kem bolıwı mu'mkin, biraq insanıyılıq joqarı inenimi ushın hu'rmet qıladı. Demek isenimsizlikten qorqıw gerek, eger hesh na'rsege isenbewshilik, aldına qoyg'an maqsetke erisiwge isenbew, qorqıw, insandag'ı o'zine degen hu'rmetti joytıw menen birdey. Isenimli insan en' aldı menen o'zine paydalı jumıs penen shıg'ıllanadı, basqalarg'a zıyan keltirmewshi islerdi qılmaıdı, o'tipibaratırg'an o'mirin zaya jibermeıdı. Ol ha'r na'rsege a'mel qıladı., yag'ınıy bir na'rse islewge so'z berse sol so'zinin' u'stinen shıg'adı. Baslag'an isin aqırına jetkizedi. Ienimli insan ne islep atırg'anın ne ushın usı isti islep atırg'anın ju'da' jaqsı bileıdi. usı tiykarda isenim iyesi ilimge umtıladı. Ha'r ta'repleme bilgir ilimli bolıwg'a tırısadı. Jaqsılarg'a dos bolıw keleshekke ha'wes penen qaraw onın' a'detine aylanıp baradı. Haqıyqıy isenim iyesi o'zinin' xojalıg'ına perzentlerine insanıyiatqa neni qaldırıwdı oylap jasaydı. Sonın' ushında isenim shaxstın' jigerli, ma'rtlik, pidayılıq, hu'jdan hallallıq insanıyılıq, watanpa'rwarlıq sıyaqlı pa'ziyetleri menen baylanıslı boladı. «Iyman» arabsha so'z bolıp lug'abiy ma'nisi - isenim degendi bildiredi. Haqıyqıy isenim iyesi bolg'an adam da iymanda boladı. Ullı miyrasımız bolg'an «Avesta» da iyman ha'm isenimnin' o'z-arar baylanısı ha'm onın' insan aqıl-oyı menen baylanıslılıg'ı tiykarında usınday delingen.: Aqılı va iymanli kimsalarg'a

Bag'ishlayman shodilik bardam rug
E'tiqodiman Mitraman
mudom saboq bermoqshiman
iymon bilan fikr aylasin
iymon bilan suz swzlasin
Va iymanga amal qilsin.

Iyman keltiriw yamasa isenim psixologiyalıq jag'dayda, onda shaxstın' isenimge anıq keletug'in usı na'rselerge ha'diysler ta'sirinde onda ornalasıp alg'an su'wretler jetekshi orın tutadı. Iymannın' ne ekenligin ko'binese shaxs ta'repinen teren' talqılanbaydı, tekserilmeydi, sebebi onda insan ta'jiriyesi shaxs isenim qılğ'an sotsial gruppanın' qaraları toplanğ'an boladı. Ma'selen: payg'ambarımız Muxammed alayxisalam quday tala ta'repinen keltirilgen ha'mme xabarlarg'a til menen bayan etip haq kewili menen tastıyqlawg'a iyman, dinine yag'ınıy quranı ka'rim ha'm ha'dis sha'rtleri arqalı Allax tuwrısındag'ı ja'nnet ha'm dozaq qıyanet sıyaqlı jaman na'rseler haqqında berilgen xabarlarg'a isenim- sharayatta iyman dep ju'ritiledi. Wtan abadansılıg' jolında bahalı qa'diriyat hu'jdan miynet qılıw- iymanlıq belgisi. Iyman tu'snigine tek diniy tu'siniw sıpatında g'ana emes ha'r ku'ni paydalı is qılıw xalıq ma'pi ushın jan ku'ydiriwi pu'tkil insanıyat mehir muxabbatın qazanıw isenimin aqlaw sıyaqlı qag'ıydalardı buzıaw, bulardıń ba'ri miymannandur. Jaslarda sawlam taza isenim ha'm joqarı du'nya qarastı qa'liplestiriw ushın ma'lim ortalıqtın' da ta'siri ku'shli boladı. O'zbekstanda bul boyınsha u'lken isler alıp barılmaqta. prezidentimiz A.i.Karimovtın' basshılıg'ında eski qa'diriyatlaryamız tiklenip, tariyxımız teren' u'yrenilip atır, ata-babalar yad etilip, bay ilimiy a'debiyatlarımız, miyraslarımız tiklenip, xalıq sanası rawajlanmaqta.

Sotsial ha'm siyasiy institutlar ma'mleketlik ha'm ma'mleketlik emes sho'lkemleri, siyasiy partiyalar, talapshan' jaslardı qollap quwatlawshı qorlardın' du'ziliwi o'zine ta'n sotsial ortalıqtı du'zedi. Bul bolsa o'z gezeginde jaslardıń ullı keleshek du'ziwshileri bolıp kamalg'a jetiwinde a'hmiyetli orın tutadı. b) Salamat ideyalar. O'zbekstan o'z g'a'rezsizligin qolg'a kirgizgennen

son', ma'mleketimizdin' basshısı ta'repinen alg'a su'rilgen,xalıq ta'repinen ko'rsetilgen ideyalar bu'gingi ku'nde sonday aktiv ku'shke aylandı, olar jaslardın' psixologiyalıq ha'm sotsiallıq mu'tajliklerine tolıq juwap beredi. atan abadlıg'ı jurttınışlıg'ı, xalıq abadanlıg'ı milletler rar tatıwlıq, sotsiallıq birge islesiw kamil insan ta'rbiyası ushın jaratılğan sharayatlar bizin' keleshegimiz bolg'an jaslardın' ma'pleri ushın xızmet qıladı. v) Siyasiy sana ha'm huquqiy madeniyattın' o'siwinde siyasiy partiyalardıń ornı ha'm a'hmiyeti ku'ta' u'iken. Olar o'z iskerligi menen pikirler tu'rliğı ha'm qarasar ren'be-ren'ligine tiykarlang'an demokratiyalıq ja'miyet payda etiw ideyasının' a'melge asıwında xızmet etedi. O'zbekstandag'ı ha'r bir partiya o'zb da'stu'riy maqsetlerin a'melge asırıw ushın huquqiy tiykar ha'm nızamlıq ka'pilliklerge iye. Puxaralar ushın qaysı siyasiy partiyanın' qarasarına qosılıw yamasa qosılmaw ixtıyarlı bolıp, bunday erkinlik jaslardı pikirlewge, o'zinshe g'a'rezsiz jol tan'lawg'a xızmet qıladı. Ol ha'r bir partiyanın' o'z da'stu'riy ideyaların turmısqa engiziw protsessinde milliy g'a'rezsizlik ideologiyasınıń tiykarǵı printsiplerine a'mel qılıwı turmıstın' bas o'lishemi. Bunı arifmetikadag'ı logika menen algebradag'ı logika qag'ıydasına salıstırıw mu'mkin. Arifmetikanı o'zgeritkenine bola algebradag'ı qatıllıq, teoremalardı ruwxıy qıynalıp qabil etkenligi kibi, insan aqıl-oyı da sotsial o'mir o'zgerislerin birden qabil qıla almadı. Lekin, jan'a da'wir, jan'asha reformalar, demokratiya, bazar qatnasıqları usı aqıl-oy ha'm pikirdegi o'zgerislerdi bildiredi ha'm bul rawajlanıwının', rawajlanıwdın' tiykarǵı sha'rti. Sonın' ushın milliy g'a'rezsizlik ideyası tiykarǵı tu'sinik ha'm printsipleri ken' kewline ha'm oyına sin'iwı birden tez ha'm bir tegiste ju'z bermeydi Bul quramalı, basqıshpa-basqısh a'melge asatug'ın protsess bolıp, bul protsesste basqa sotsial qatlam wa'killerinen parqlı tu'rde jaslar isshen'lilik ko'rsetiwı ha'm o'z du'nya qarası ha'm isenimi menen basqalarg'a ta'sir ko'rsetiwı kerek. SHan'araqılıq ha'm ideyalıq ta'rbiya shaxs ruwxıyatı, onın' du'nya-qarası insannın' ko'z aldına ha'm isenimine baylanıslı rawajlanadı. Usı ma'niste shan'araq haqıyqıy ruwxıyılıq oshag'ı, ideyalıq ta'rbiya quralı ha'm aymag'ı. Bizin' milliy ideologiyamızg'a ta'n birinshi tu'siniklerge insan qa'libı ha'm oyına a'weli shan'araq aymag'ında sin'edi. Bul protsess babalar na'siyatı, ata ibratı, ana mehri arqalı a'melge asırıladi.

SHan'araq onın' a'sirler dawamında saqlanıp kelip atırg'an, kiyatırg'an muxaddes u'rp-a'detleri arqalı jaslarda watang'a muxabbat, iyman isenim, juwapkerli, watanparbar, insanparbarlıq, ilimge umtılıw ha'm ma'deniyat ko'nlikpeleri qa'liplesedi. Eger ha'r bir puxara shan'araqtın' ja'miyettegi ornı ha'm wazıypasın, Watannın' bosag'adan baslanıwın tu'sinbesten burın, o'zin jetilisken insan dep seze almaydı.

Balalarda jaslıqtan xalıq ha'm jurttı ta'g'diri ushın pidayılıq tuyg'ısın qa'liplestiriw ideologiyalıq ta'rbiyada za'ru'rli ornı tutadı. Bunın' ushın bala o'mirinin' da'slepki jıllarınan baslap, onı na'rseler a'lemi menen tanıstırıwdı milliy u'rp-a'detimizge ta'n tu'rlerin qollaw lazım. Bul protsesste milliy turmıs ta'rizimizge jat bolg'an»suwıq»oyınshıqlar, multfilmler, kinofilmlerden imkanı bolg'anınsha payda lanbaslıq SHıg'ıs a'dep ha'm boljawlarının' alding'ı umtılıwların su'wretlewshi, oyınlar, oyınshıqlar, su'wretli kitaplar, milliy ertekler tiykar ında jaratılğan multfilmler balalardag'ı en' jaslıqtan ideologiyalıq qarasarlarının' tuwrı qa'liplesiwinde keledi. Ma'selen, balalar ortasında tanıqlı bolg'an «Zumrad va Qimmat «,»Eritosh,»»Xuja Nasriddinning sarguzashtlari»kibi batır ertekler arqalı balalarda jaqsılıqqa muxabbat, jamanlıqqa jerkenish sezimlerine tayarlaw, a'dalatlıqqa iseniwdi oyatıw mu'mkin. Ata- analar bilimliliği, joqarıda tilge aling'an ta'rbiya tu'rlerin a'melge asırıwdın' en' qolay jolı- a'weli ata-analardıń ruwxıy bilim da'rejesin asırıw, olarda salamat oylaw, pikirlew ha'm zamanago'y du'nya qarastı qa'liplestiriw. Bul bolsa ata- ananın' perzent aldındag'ı, el- jurttı aldındag'ı wazıypasın tuwrıan'lawdı, insannın' du'nyag'a keliwi ha'm kamal tabıwı, rawajlanıwına ta'n nızamlıqlardı puqta biliwin, shan'araq orayında milliy u'rp-a'dep ha'm da'stu'rlerimizdi en' jaydırıwın, turmısqa sin'diriw arqalı balalardı milliy qa'diriyatlarg'a mehir- muxabbattın oyatıw, olardı g'a'rezsiz pikirleytug'ın adamlar etip tayarlawdı bildiredi. Solay etip ata- analarımızg'a sonday juwapkerli wazıypa ju'klengen eken, onın' ja'miyetimiz ma'pine ma's tu'rde a'melge asırıw ushın insandı ruwxıy jaqtan da psixologiyalıq jaqtanda tayar bolıwı talap etiledi. Ka'sipti puxta iyelep ha'm pida'kerlik miynet etiw ushın ilim qa'nıygeligi za'ru'r bolsa, hadal perzentler tayarlaw ha'm olardı insang'a ja'rdemi tiyetug'ın da'rejede jetilisken da'rejede etip tayarlaw ushın da bilim sonsheli za'ru'r. sonın' ushın orta a'sirdin' ko'zge ko'ringen talantlı shayırlarınan biri Abdibek SHeraziyy ata- anag'a, a'siese hayal adamg'a ilimnin' za'ru'riyatı tuwrısında bilayınsha jazg'an edi: «Ilim- hayal ushın ziyet.

Aqılın nadallıqtan qutqarg'an ha'r bir hayal namıs, izzet, hayallıq qa'dirin tu'sinip jetedi. Bunday hayal ha'r bir iste adaspaydı. Ilimsiz hayal bolsa, bala tarbiyalawda tu'rli qa'teliklerge jol qoyadı.» Ata- babalar ta'rbiyası: O'zbek xojalıg'ında bala sanasında salamat ideyası ha'm bilimler tu'rlerinin' na'tiyjesinde xojalıqtın' jas u'lkenleri- ata- babalar tikkeley qatnasadı. Burınnan kiyatırğ'an da'stu'rge baylanıslı bala ta'rbiyasında ata- babalardıń ta'siri ku'shli boladı. Olar xojalıqtağ'ı ruwxıy ortalıqtın' basqarıwshıları esaplanadı. Bunday ta'rbiya da'stu'rleri ullı ata- babalarımız o'mirinde a'hmiyetli orın tutqan. Mıs: Amir Temurdın' aqlıqları ta'rbiyası menen olardıń anaları emes, olardıń ullı jası u'lken kempir apası shug'ıllang'an. tiykarınan SHaxrux Mirza, Ulug'bek Mirza, Muxammed Sultan Mirza, Xalil Sultan Mirza, Temur SHaxzadalar sarayı Mu'likxanım qolında tarbiyalang'an, qullası ata-ana o'z balasın a'depililik ha'm huqıqıy ma'deniyatı ushın ja'miyet aldında juwaplı. Ata- ananın' wazıypasına itibarsız qaraw, puxaralıq juwapkershilikti sezbeu a'hmiyetli sotsiallıq wazıypasın orınlamaw menen ten'. Sonlıqtan balanı du'nyag'a keltiriwden ko're onı ja'miyetke paydası tiyetug'ın salamat isenimleri, salamat perzent qılıp ta'rbiyalaw qıyınraq. Ma'ha'lle tarbiyası- o'zin-o'zi basqarıwdın' milliy modeli bolg'an. Ma'ha'lle xalqımızdı eski da'stu'rleri ha'm u'rp- a'detlerine su'yengen halda u'lken tarbiyalıq wazıypanı atqaradı. Jası u'lkenlerdin' aqıl- na'siyyatları, jeke u'lgisi ja'miyettin' awız birshiligi mısasında adamlar sanasına jaqsı ideyalardı sin'dirip barıladı. Ma'ha'lle a'weli salamat sotsiallıq ortalıq. Bul jerde ku'shli ta'sirge iye bolg'an ja'miyetshilik pikiri ma'ha'lle xalqının' a'dep- ikramlılıg'ı, o'z-ara mu'na'siybetleri adalatlı ha'm ruwxıy joba tiykarınan ta'rtipke salıp turadı. Sol ma'niste ma'ha'lle prezidentimiz I.Karimov aytqanlarınday «Haqıyqıy demokratiyanı qa'liplestiriw ornı.» Ma'ha'llenin' ja'miyetshilik ortasında ideologiyalıq islerdi na'tiyjeli jolg'a qoyıw ushın u'lken imkaniyatlar bar. A'sirese, milliy qa'diriyatlar mehirlilik, el jurttı namısı ushın gu'res sıyaqlı pa'ziyetler kamal tabıwında ma'ha'llenin' ornı ayırıqsha. Eger bir ma'ha'llede o'sken qız haqqında basqa bir adam orınsız so'z aytqanı sol qızdın' awıllası, ma'ha'llelesi esitip qoysa, sol qızdın' ar- namısı ushın gu'resedi, onı aqlawg'a basqa adamdı bolsa ta'rtipke shaqırıp qoyıwg'a ha'reket qıladı. Sol ma'niste ma'ha'lle awız birshilik ar-namıs, tuwısqanlıq sıyaqlı pa'ziyetler ta'rbiyasına tuwrı ta'sir ko'rsetedi. Ma'ha'lle ortasında a'melge asırılaturg'ın ideologiyalıq ta'lim ha'm sawatlılıq kursların payda etiw, da'stu'riy bayram ha'm jıyınlarda mu'ta'j shan'araqlarg'a ja'rdem ko'rsetiw, bilimli jaslardı qollap -quwatlaw, hayallar abırayın asırıw, ha'r qıylı a'dalatsızlıqlardıń aldın alıw ulıwma xabarlandırıw quralları imkaniyatlarınan paydalanıw, o'z- ara diniy sho'lkemler meshitler menen xalıqtı jaqsılaw, birgelikte jumislardı uyımlastırıw. SHan'araq universitetleri, ata- analar sawatlılıg'ı tu'rli a'wlad wa'killeri ortasındağ'ı mu'na'siybetlerin jetilistiriw jol jorıqlarg'a u'yretiw arqalı ideologiyalıq propogandalıq o'zine ta'n ta'rizde a'melge asırıladı. YAğ'nıy bunda ken' ta'sir quralları sıpatında, reklama, tu'rli kurslar payda etiw, semyalarg'a psixologiyalıq xızmetti jolg'a qoyıw, is bilermenlikti qollap quwatlaw, atalar shayxanasınan jaslardı ta'rbiyalaw isinde ken' paydalanıladı. Massalıq xabarlar quralları berilip otırılğ'an mag'lıwmatlardın' psixodiagnostikalıq talqılawdı a'melge asırıw sotsiallıq pikirdin' ma'ha'lleler boyınsha monitoringtı alıp barıwg'a a'hmiyet beriw kerek. Sonda ma'ha'lle puxaralarınn' birinshi na'wbette jaslardı, milliy g'a'rezsizlik ideologiyası ruwxında ta'rbiyalawdın' haqıyqıy ta'sirshen' oshag'ına aylanadı. Ekinshiden semyag'a psixologiyalıq ja'rdem ko'rsetiw tarawlarınn' payda bolıwı ha'm shan'araqlarda ju'z beretug'ın tu'rli mashqalalardıń sheshimin sotsiallıq stil quralların sheshiw imkaniyatların beredi. Onın' tiykarıg'ı wazıypalarınn' biri ata- analar ha'm perzentler ushın milliy ideologiyalıq ruwxındağ'ı is bilermenler ha'm ma'sla'ha'tler juwmag'ın islep shıg'ıwdan ibarat boladı. Hayal, ana- jaqsılıq tımsalı. Ideologiyalıq ta'rbiyada ananın' o'z aldına ornı ha'm abroyın esapqa alıp, hayal qızlardın' bala ta'rbiyası ha'm shan'araqlıq u'y jumislarnı ju'rgiziw barısındağ'ı bilimlilikti jetilistiriw barıw» analar mekteplerin» sho'lkemlestiriw de u'lken a'hmiyetke iye boladı. Sebebi prezidentimiz ta'repinen hayallarg'a bildirilgen joqarı isenim na'tiyjesinde, bul ullı insanlarga ta'n bolg'an analıq mehir muxabbatı olardıń ideologiyalıq ta'rbiyag'a qosatug'ın ku'sh qu'diretin bahalı talantlardı tastıyqlawg'a jatadı. Ja'ha'n ma'deniyatı ha'm ruwxıylıqqa u'lken u'les qosqan Musa Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sina, Imam Buxariy, Axmad Farg'oniy, Amir Temur, Ulug'bek, A'lisher Nawayı, Burxaniddin Marg'ulaniylardı du'nyag'a keltirip ta'rbiya bergen mamalarımızdın' miyrasqorları bolg'an zamanago'y hayallarda, jaqsı pikirlewin, O'zbekistan keleshegi ushın bilim ha'm talantın ayamaytug'ın jaslardı ta'rbiyalap beriwge gu'man joq. Prezidentimizdin' ha'r qanday ja'miyettin'

ma'deniy da'rejesi, ruwxıy bekkemligi hayallarg'a bolg'an qatnas penen belgilenedi dep olardın' bu'gingi o'mirimizdeki ornına u'ken a'hmiyet berip atırg'anı biykar emes.

U'rp- a'detler a'sirler dawamında qa'liplesken a'wladtan-a'wladqa biybaha miyras sıpatında o'tip kiyatırg'an u'rp-a'det, mereke ha'm bayramlar milliy ideologiyanın' tiykarg'ı ideyaların sin'diriwde a'hmiyetli usıl boladı. "a'rezsizlik, nawız oqıtıwshılardı, ustazlardı eslew ha'm qa'dirlew ku'ni sıyaqlı bayram ha'm merelerimizdin' ja'miyet turmısına zamanago'y mazmun ina'm etiwı jolında aqlıg'a muwapıq paydalanıw za'ru'r. Bu'gingi ku'nde milliy u'rp- a'detlerimizdi u'yreniw tar qatıw menen bir qatar toy merelerdi a'detlerdi sho'lkemlestiriw usı tiykarında isirapkershilikke jol qoymaslıqqa itibar qaratıw kerek. bul u'rp-a'detlerdin' bir bo'limi semyada ha'm semya ag'zaları qatnasında o'tkiziledi. Sonın' ushın ha'r bir adamdı semyanı u'rp- a'detler menen ideologiyalıq ta'rbiyanın' tiykarı bolıp esaplanadı. Mıs: joqarı ma'rtбели insanparbar, ken' peyil mehır aqıbetli adamlardı kamalg'a keltiriwde ken' ma'nistegi semyalıq qatnasıqlardag'ı insaniylyq ta'repler orın tutadı. Ha'r bir o'zbek semyasında muxaddas sınılatug'ın miymanshilıq og'an hu'rmet izzet,qız ha'm er balalar ta'rbiyası arasında arnawlı u'rp-a'detlerdin' barlıg'ı jıl ma'wsimine go're barlıq semya ag'zaları qatnasında o'tkiziletug'ın mereler, bo'bektin' du'nyag'a keliwi menen baylanıslı isler yag'nıy sag'lam ideologiyalıq ortalıqtın' rawajlanıwına xızmet qıladı.

Sa'wbet ma'deniyatı- So'ylesiw. Insang'a ta'n ma'deniy iqtıyaj bolıp, ondag'ı ulıwma ma'deniy bilimlerinin' tiykarg'ı ko'rsetkishi. İnsan o'zinin' sezimlerin ishki keshirimlerin, oy pikirleri qatnas protsessin payda etedi. Ideologiyalıq ta'rbiyanın' en' ta'sirli qurallarının' biri sa'wbet, so'ylesiw, bolıp esaplanadı. Sebebi insan qa'lbinde payda bolatug'ın du'nya qaraları, isenim iyman hu'jdan juwapkershiligi sıyaqlı pa'ziyetler ta'rbiyasında radio, televidenie, gazeta, jurnallar a'debiyatlar ha'm a'debiy, ilimiy a'debiyatların' ornın joytpag'an halda sonı aytıwı mu'mkin, ju'zbe- ju'z o'tetug'ın pikir almasıw insaniylyq beti ha'm ko'zine qarap aytilatug'ın so'zlerdin' ornı biybaha. Sonın' ushın ata-ana bir ga'pti aytıw kerek bolsa, balasının' betin o'zine qaratıp alıp pikirin sin'dire tu'sindire baslaydı ha'm bul usıl na'tiyjeli boladı. sonın' ushın auditoriyalarda mug'a'llim ha'm oqıtıwshı student ha'm ustaz ortasındag'ı qatnas ta'lim ha'm ta'rbiya protsessine u'iken a'hmiyet beredi. Semyada ata-ana, qa'yin ene, kelin ag'ayın tuwısqanlar ortasındag'ı qatnasıqlardın' shegarası olardın' ma'qsetke muwapıqlıg'ı olardag'ı turaqlılıq da'rejesi jaslarda sag'lam pikirdin' uyat mexir aqıbeti iybe,na'ziklik usıg'an uqsag'an unamlı paziletler ha'm intelektual sıpatlarının' payda bolıwına waqıt tayarlaydı. paziletler Xalqımızg'a ta'n ullı tiykarınan semyada jaqın ag'ayın tuwg'anlardın' aralasıwında ju'z beredi. Bul jag'daydı miynetke tuwrı qatnasıq hadallıq beriwin u'ikenlerdi hu'rmet qılıwın kishkenelerdi hu'rmet izzet, u'rp- a'detlerdi muqaddes biliw protsessinde a'melge asadı. Bul paziletlerdi o'zlestire alg'an ha'r bir bala qızda semya su'yiwshilik ha'm watan su'yiwshilik qa'siyetleri rawajlanadı. Lekin semyalıq ja'njeller ajırasıwıların' sebepleri ko'rilgende, sol na'rse qılıng'anda leykin semyalıq ja'njellerdin' sebepleri qarap shıg'ıl g'anda sol na'rse ma'lim boldı semya sha'rayatının' nasazlıg'ı semyalılar ortasındag'ı kelispewshilikler o'z ara til tabalmalıq sıyaqlı ba'lki sol semya emes ag'ayınlar arasındag'ı tınıshlıqqa da ta'sir etedi. En' aldı menen bunnın' sebebinde dıyanatsız, isenimsiz, maqsetsiz balalar o'z o'mirinde o'z ornın taba almag'an insanlar payda boladı.

Oqıw orınları; O'zbekstannın' g'a'rezsiz rawajlanıw strategiyasının' o'zbek xalqı ushın ma'mleket payda etiw barısındag'ı maqsetin milliy rawajlanıw ideyasın jaslar qa'lbinde ha'm sanasına sin'diriwdin' joqarg'ı bag'darlaması. Rawajlandırıw ideologiyası adamlar qa'lbi ha'm sanasına sin'diriw maqseti iyelep alıwı ta'lim ta'rbiyanın' agitatsiya propoganda usılın orınlı paydalanıw buyırılğ'an. Ta'lim ha'm ta'rbiya salaları milliy rawajlanıw ideologiyasın jaslar qa'lbine ha'm sanasına sin'diriwdin' bag'darı bolıp onda to'mendegi wazıypalar ko'zde tutıladı.

Ta'lim orınlarında balalar ha'm studentlerdin' jaslarına say ra'wishte milliy rawajlanıw ideologiyasın sin'diriwde deferentsial pedagogikalıq psixologiyalıq da'stu'rđi jaratıw. Kadrlar tayarlaw milliy da'stu'ri tiykarında oqıwshı ha'm studentler snasında milliy ideya ha'm milliy rawajlanıw ideologiyasının' qa'liplesiw isleri u'zliksiz tu'rde alıp barıw.Oqıw rejeleri, oqıwlıqlar, qollanbalarda milliy rawajlanıw ideologiyasının' ideyaların teren' qa'liplestiriw.

Mektep, litsey,kolledj, institut ha'm universitetlerde ideologiyalıq ta'rbiyanı bu'gingi ku'n studentleri da'rejesine ko'teriw. Pedagog kadrlardı ideologiya barısındag'ı bilimlerin teren'lestiriw. Ta'lim ta'rbiyanın' ha'r biri o'z aldına basqışına o'z na'wbetinde milliy ideologiyanın' jaslar

qa'lbine ha'm sanasina sin'diriwdin' o'zine ta'n usillari na'zerde tutiladi. Mektepke shekemgi ta'lim orinlari.

Bul o'mirde ha'r bir ata- ananın' o'z perzentlerin mektepke shekemgi ta'rbiyası onin' keyingi rawajlanıw da'wirinde qansha a'hmiyetke iye bolıwı bul da'wirde u'zliksiz ta'lim ta'rbiyanın' za'ru'r bo'limi ekenligin an'lap jetiwi za'ru'r. Onda semyanın' mektepke shekemgi ta'lim ornına sa'ykeslikke keliwin na'zerde tutıw kerek. Bul da'wirde ha'mme mektepke shekemgi ta'lim-ta'rbiya orınları balalardag'ı mekteptegi ta'lim-ta'rbiya tayarlaw protsessi za'ru'r basqısh sıpatında qaralıwı za'ru'r. Tikkeley ta'lim beriwshi orınlar mektep littsey, ka'sip o'ner kollejeri, joqarı oqıw orınları, ideologiyalıq ta'rbiyanın' tiykarg'ı orınları. Olardıń ha'mme sinde a'melge asırilatug'ın ildeologiyalıq ta'lim protsessinde ha'mme oqıw qollanba ha'm sabaqlıqları qosımsha a'debiyatlar tto'mendegi usıllar joqarı a'hmiyet payda etiwı lazıw.

Watan tuyg'ısın qa'liplestiriwde Ana tilimizge muxabbat oyatıw. Milliy qa'dryatlarımızdın' hu'rmetin ku'sheytiw. Ma'n'gilik tımsalı bolg'an joldı qa'dirlew. Semyanın' Watan su'yiwshilik ideyasın ta'rbiyalawdag'ı rolin ku'sheyttiwiw. Awillıq demokratiyalıq sabaq qanası o'zin-o'zi basqarıw ekenligin tu'sindiriw. Ulıwma insanıyılıq qa'diryatlardıń milletler ara ha'm diniy milliy du'nyalıq ilimlerde umtılıw joqarı ma'deniyatın qa'liplestiriw. Diniy du'nyalıqqa qarama-qarsı emesligin tu'sindiriw. Ag'artıwshı shaxs intellektual qa'biletin asırıwdag'ı imkaniyatlardıń kemligin sıpatlaw. Tariyxın' ideologiyalıq, filosofiyalıq tiykarın jaratıwdag'ı a'hmiyetin ashıp beriw. Huqıqıy ma'deniyat sog'an du'nya qarastın' a'hmiyetli faktori ekenligi haqqındag'ı mag'lıwmatlardı ko'beytiw. Bul jumslar sotsial gumanitar pa'nlerdin' mazmunı ha'm olardı oqıtıw texnologiyaların quramalastırıw'ga, jaslardı erkin pikirli bolıw'ga jaqsı o'zgerislerge biyparq bolmag'an, teren' bilimlerde umtılıp jasaw'ga u'yretiwdi ta'miyn etedi. Ta'lim protsessinde sotsial retin shınıg'ıwlarınin' milliy ta'ritetke ta'n formaların a'hmiyetli paydalanıw, tariyxıy ma'deniy miyrastı u'yreniw menen bir qatarda aldın'ı zaman talabına say bilimler menen bolıw'ga umtılıwdın' asıwına tu'rтки boladı. Ta'lim orınlarında jaratıl'gan oqıw qollan balarınan tartıp klasslar ha'm awditoriyalarg'a shekem barlıg'ın ideologiyalıq ta'lim beriwshi sotsial reklamalar menen quramalastırıw maqsetke muwapıq. Jaslardag'ı du'nya qarar ilimge talapshanlıg'ın ha'r ta'repleme qollap quwatlawdı asırıp saqlawshı sho'lkemleri imkan iyatlarınan tolıq paydalanıw hg'm sol arqalı ja'miyettin' ken' qatlamları wa'killerin ta'lim ta'rbteren'lestiriw jumslarına bag'darlaw za'ru'r. Du'nyalıq ilimlerdi teren' biliw dagriylik (belgisi ha'r jastın') belgisi emesligin ha'r bir jastın' tenrn' oylap jetiwi muqa'ddes islam dinimizdin' yiman-isenimi, insap-dianatqa sharlawshı ku'shin ja'ne de arttıradı. En' a'hmiyetlisi ma'mleketimizde qabil etilgen kadrlar tayarlaw milliy da'stu'ri ha'r ta'repleme barkamal bilimli ta'jriybeli jaslardı ta'rbiyalawdın' ja'miyetimiz ta'repinen qabil etilgen tariyxıy hu'jjeti ekenligin tu'sindiriw ha'm onı a'melge asırıw'ga barlıq ku'shin jumsaw za'rur.

Insan ja'miyet ag'zası sıpatında, ol ha'mme waqıtta tiri topar ja'miyetlerdin' wa'kili sıpatında olardıń ta'siri astında boladı. YAg'nıy ha'r bir insan, shaxs minez-qulıqında, is-ha'reketinde o'zi wa'kili bolg'an millet xalıq, ka'siplik topar, ja'ma'a't ha'm shan'araqtın' duris yamasa naduris ta'siri boladı. Tariyxıy sha'rt-sharayıt, da'wir, ma'mleket du'zimi ha'm sol ja'miyettegi siyasiy ekonomikalıq ha'm ideologiyalıq ta'sirler onın' du'nya qarar, pikirlew stili, aqıl oyında o'z sa'wleniwin tabadı. Bunday ta'sirlerdin' eki tu'ri bar: Mikro basqıshtag'ı ta'sirler yamasa ken' ma'nidegi ja'miyetlik-ruwxıy, siyasiy ha'mde ekonomikalıq ortalıq ta'siri:

Mikro basqıshtag'ı ta'sirler yamasa insan balası tikkeley tuwılıp o'setug'ın shan'araq, ta'lim-ta'rbiya orınları. miynet ja'mma'ti, mahalla ha'm doslar ortalıg'ındag'ı ta'sirler.

A'piwayı ko'z benen qarag'anda insan minez-qulqın ekinshi basqıshtag'ı ta'sirler belgilep beretug'ınday ko'rinedi. Sebebi «Qus uyasında ko'rgenin qıladı» degendey, a'sirese o'zbekshilikte adamnın' shan'arag'ı, na'sil-tuwısı, ma'ha'llesi, ta'lim alg'an bilim ornına u'lken dıqqat qaradı ha'm bunday mu'na'siybet turmısta o'zin aqlaydı. Biraq makro basqıshtag'ı ta'sirlerdin' de a'hmiyetin kemsitiwge bolmaydı. Ma'senen: sovet du'zimi ja'miyet ag'zalarınin' bag'mın' qı, ıqlassız, qaramlı bazası bir ta'repten iymansız bolıp kamalg'a keliwine sharayat jarat'gan, bug'an tiykarınan sol ortalıqta'g'ı salamat emes insan qa'dirin jerge urıwshı ekonomikalıq siyasiy, kommunistik ideologiya sebep bolg'an. Ulıwma, tariyxtanda belgili qaysı bir ma'mleketi almayıq, basqınshılıq siyasiy ju'rgizilgen ja'miyet adamlarınin' psixologiyası g'a'rezsiz jurat puxaralarınin' psixologiyasınan keskin parq qıladı. «a'rezsizlik psixologiyası sonday o'zgeshelikke iye, onda ha'r bir puqara o'zinin' erkin miynetini menen o'zinin' ha'm o'zgerdin' paydası haqqında birdey

qayg'ı aradı, sebebi, pida'kerlik miyneti yamasa tınımsız izleniwsiz hesh bir jeke adamnın', ja'miyettin' biri eki bolmaydı

O'z rawajlanıw jolın tan'lag'an O'zbekstanda a'melge asırılıwshı jerkilikli reformalar usı jurttı, usı jerde tuwılıp, jasap, miynet etiwshilırdın' ma'plerin go'zleytug'in ha'r bir erkin puqara tolıq tusinedi.

Ha'r bir jeke adam sanası ha'm kewlinde qa'liplesken tuyg'ılar, pikirler ha'm munasibet bir putin ja'miyet, xalıqtın' pikiri ha'm maqtanıshına aylang'anda sonday qudiretli bolıp, hur ha'm erkin jasaw, watan paraxatshılıqı ha'm ha'r bir shan'araqtın' tınıshlıg'ın ta'minlew xalıqtın' isenimine aylanıw za'rur. Demek kopshilikin' ma'qseti ha'm tileklerine, pikir ha'm muna'sibetlerine aylang'an ideya, eles ha'm bilimler sisteması xalıq isenimi dep ataladı. Xalıq isenimi ha'm onnı ruwxı sonday qudiretli ta'sir kushine iye, ol ha'r bir salamat pikirlewshı insandı do'retiwshilik xızmetke, ka'sipi-qa'rinin' hadal bolıwna tiykar saladı. O'zbek xalıqı usınday ila'hiy ma'rhamatg'a ılayıq bolg'an, oz milliy isenimine iye milletlerdın' biri. Bunı biz ullı insanlar, oyshılar misalında korsek boladı. Sebebi xalıq ruwxı ha'm ondag'ı isenimdi millettin' en' alding'ı qatardag'ı wa'killeri, oyshıları atap o'tken. Ma'selen, Amir Temurdın' ma'mleket qurıw ha'm sarkardalıq babındag'ı joqarı talantı, xalqımız ruwxılıg'ındag'ı qa'bilet ha'm imkaniyat misalı bolg'an. Alisher Nawaynıń do'retiwshiliginde xalıq iseniminin' o'lmes u'lgisi. Xalıq isenimi, joqarıda atap o'tkendey-aq ha'r bir jeke adam iseniminin' bag'darin belgileydi. A'tiraptag'ılar ha'm jaqınlarının' ta'g'dirine biyparq bolmag'an, kopshilikin' ma'pin o'z ma'pinen joqarı qoyg'an insan bunday isenimge ha'm onnan ta'sirlengen esaplanadı. Eger insan balasının' tuılg'anınan baslap onnı birinshi rawajlanıw da'wirleri qa'siyetlerine itibar beretug'in bolsaq da'stlep ol ta'biattan tek o'z ishki sezimleri, tuyg'ularda - turaqlı usı jaman qa'siyetler shen'berinde rawajlanadı. YAğ'nıy onnı ushın o'z qa'lewshileri, mutjlikleri ha'm olardı qandırdıwdan artıq ta'shiwish joq siyaqlı. Lekin sol mu'tajlikler arasında ata-anasına, en' jaqınlarına qatnası sezimtalı umtılw, olar menen emotsional sa'wbetlesiwge kiriw qa'lewi ku'shli bolg'anı sebebi ol insanlar ja'miyeti ha'm ondag'ı qatnasıqlar o'lsheplerin aste-aqırın o'zlestirip baradı. 3 jastan son' shan'araqta sa'wbetlesiw jası birdey adamlar ja'miyetindegi qatnasqa qosılıw qatnası menen bala jaman niyetinen ja'nede tezirek qutıla baslaydı. Keri halda ja'miyet ko'pshilik onnı erinshekligin ko'termeydi. Sol ta'rizde jaqsı sa'wbetlesiw ortalıg'ı balanı ko'pshilikin' pikirine eisiw, ko'pshilik arasında atap o'tken a'depik o'lsheplerin iyelew, insanılıq ta'replerine printsirlerine a'mel qılıwg'a u'yretedi. Sonady qılıp bala ushın ken' sotsial ortalıqtag'ı jasqı ideallardan, xalıq ruwxının' qa'diriyaatlarınan tolı tolqınlanıw imkaniyatı tuwadı. A'yemgi pikirlerdin' ta'sirshen'ligi»Jaqsı so'z-qılıstında ku'shli»deneg ga'p bar. Haqıyqattında ornında isletilgen so'zler, jarqın ha'm kewilden bayan etilgen so'z, biymanı pikir ha'm barqulla adamlardın' minez-qulqına tuwrı ta'sir ko'rsetedi. Sonday pa'ziyiletler iyelerin ydette «minssiz adam dep ta'ripleydi» Bunday adamlar jaqsı sa'wbetlesiw ortalıg'ında (jaqsı ideyalardan) pa'ziyiletlerdi o'zgelerge inam etedi, o'zin erkin tutadı ha'm o'zine isenedi. Sa'wbetlesiw protsessinde pikirge, jaqsı ideyag'a iye bolıw- ma'selenin' bir tu'ri. Onnı bir za'ru'r tu'ri sol pikirlerdi bayan ete alıw qa'biliyeti. Insanıy qatnasıqlar tu'rinde ullı qa'niyge dep atap o'tken Deyl Karnegidin' ku'shi ha'm bilgishligi da'slep onnı so'ylew ha'm o'zgelerdi tın'law qa'biliyetinde payda bolg'an. Ol bir waqıttın' o'zinde mın'lap adamlarg'a habarlasıw olar ha'm tın'lawshılar waqtının' qanday o'tkenin sezbeydi eken. Demek ne haqqında so'ylew emes- ol tuwralı qanday so'ylew de o'te za'ru'r. Sonday ta'sirshen' so'ylew sheberligi saanat- ritorika pa'ni bolıp ol adamdag'ı natıqlıq ha'm o'zgelerdi o'z qarasarına erite alıw sheberligi na'zerde tutadı. Ideologiyalıq ta'rbiya ha'm ta'sir protsessinde ga'pke sheshenlik, so'z baylıg'ı ha'm onı auditoriyag'a jetkize alıw za'ru'r a'hmiyetke iye. So'z ideyalıq ta'sir quralı. Milliy ideyalardı xalıqqa jetkiziwde so'z tiykarg'ı ta'sir quralı bolg'an ha'm bolıp qaladı. Sol sebepli a'yemgi Gretsiyada ritorika mektepleri payda bolg'an ha'm lektor qa'niyge qag'ıydalar ha'm nızamlar tiykarnıda lekin aldına shıg'ıp so'ylewge u'yretilgen. Adamlar sanasında turaqlı ideya tiykarınan sol jol menen sin'dirildi. XX a'sirge kelip, ritorikag'a tiyisli klassik jaqınlasıw ha'm qayta ko'rilip shıg'ıldı. Amerikanın' Yel qalasındag'ı ritorikanın' ta'jiriye mektebi 60-jillarda ko'lep da'lillewler o'tkizip, ideologiyalıq ha'm siyasiy propogandalaw ha'm ta'sir ushın so'z ha'm (noqt) ga'pi absalyut na'tiyjeli dep bolmaslıg'ın ko'rsetti. Sebebi ha'mmenin' siyasiy qarasarları sanasına ta'sir ko'rsetiwidin' basqa mexanizmleri barlıg'ı. alımlardın' ko'rsetiwinshe ideologiyalıq pikirler ma'lim bir qarasar dizimi bolıp onda dialektika jeterli orın tutadı. Lekin, insan sanası tar ha'mme waqıtta tar dialektikag'a baylanısa

bermeydi. Bul jol qural anıq pa'nlr qa'nygeliginde, ulıwma ilim- pa'nge tiyisli dep esaplanadı. Ma'lim bolıwınsha, adamnıń o'zi inenimdi qa'lemegen na'rsege inendiriw o'te qıyın is eken. Sebebi ol o'zinin' jeke qarasarına, o'z ma'pine qolaylı keletug'ın zatlarg'a isenedi. YAğ'nıy ha'mmege shiraylı ilimiy so'zlerden go're, ta'biy a'detlik, ku'ndelikli o'mirde qollanilatug'ın so'zler, so'zler dizimi tezirek ha'm ku'shlierek ta'sir ko'rsetedi. Bul ta'jiriyebe o'tkir siyasatshılardıń hesh qashan o'z dokladlarına o'zgeshe ilimiy so'zlerden paydalanbawın ko'rsetedi. Sonday etip, tın'lawshılarg'a ta'sir etiwshi ha'm onın' isenimin oyatıwshi sonday bolıwı kerek, onı tın'lag'anlar tar bir ko'rsetilgen so'z u'stinde kemirek oylanıwı,kerisinshe tanıs o'zine jag'ımlı na'rseler u'stinde ga'p bartırg'anlıg'ı qa'libten seziw kerek. Demek, arator yamasa lektor dokladında isletiletug'ın, ja'miet ha'm xalıq ma'pin su'wretlewshi sotsiallıq simvollar-so'zler tu'snikler lozungler, na'rse yamasa ha'diyseler usı tın'lawshı talabı ıqtıyarı, armanları ha'm ma'plerine tiyisli bolg'anda g'ana ta'sirshen' ha'm isenimli boladı. Misalı ushın Ma'mleketimiz Prezidenti Islam Karimovtın' xalıq wa'killeri menen ushırasıwın eslen'. Ma'mleketimiz basshısı o'zinin' ju'da' juwapkerli lawazımı ha'm statusınan qa'ddiy na'zer a'piwayı miynetkeshler menen ushırasqanda yakiy Watan ha'm jurttı ta'g'dirine ayrıqsha ma'seleler ju'rgizgende intervyular bergende,ha'r bir O'zbekistannın' puxarası ushın tu'snikli tilde,anıq tu'snikler menen so'yleydi, onın' mazmunı u'lken jastag'ı analardan baslap student jaslardı, ha'mmege birdey tu'snikli boladı. Jurtbasshımız sırt ellik miymanlar ha'm ma'mleket dedegatsiyaların qabıl etkende, yag'nıy sap ra'smiy ma'resimlerde bolsa siyasiy terminler, sonnan aqılga ug'ras paydalanadı. Prezident tımsalında miymanlar belgili Amerikalı Psixolog Gardon Ollporttın' pikirinshe, isenim ha'm etnik qarama-qarsılıqlar o'zine ta'n ulıwmalasqan ustanovkalar bolıp, eger shaxsta usı bir millet wa'killerine qaray kerı qatnas yamasa qarama-qarsılıq payda bolsa demek onda basqa bir millet wa'killerine qarayda tap sonday qatnastı ku'tiw mu'mkin. SHaxs isenimine baylanıslı bolg'an sonday qarama-qarsılıqlardan biri diniy bolıp, onı tariyxıy izertlew yaki tariyxıy isenimnen pariqlaw za'ru'r. Sol ko'z-qarastan alıp qarag'anda shaxstıg'ı sırtqı ha'm ishki diniy isenimdi yaki dinge ta'pligin pariqlaydı. Amerika alımları o'tkerilgen ko'plegen izertlewlerde sıyınw jaqlarına barıw menen isenimlik ko'rsetkishleri ortasındag'ı baylanısta uyrenedi. Bul baylanıs tikkeley bolıp, usı shirkewge qatnaspaytug'ınlardag'ı torelatılıq ortasha qınnatlı bolıp shıqtı. SHirkewlerge qatnaspaytug'ın shaxslardı insaniylik da'rejesi joqarı boladı. Usı izertlewlerdin' ma'lim bolıwınsha, diniy derekti tolıg'ı menen bag'in'qı bolıp shıqqan adam a'dette birqansha qarama-qarsılıqlardan qutılıp, toleratılıq bolsa joqarıraq boladı eken. Bul isenimlerden qanday juwmaqlar shıg'arıw mu'mkin.

Birinshiden, shaxs isenimi onın' ja'miyettegi xarakterin belgilewin faktor bolg'anı ushında onın' formalawga en' a'weli ja'miyet ha'm ja'miyetlik shan'araq ha'm barlıq tu'rlegi oqıw orındarı tartıladı.

Ekinshiden biz isenimdi formalastırıwshi ha'r faktordın' ta'sir ku'shi nelerge baylanıslılıg'ın bildiriwimiz ekrek. Bular to'mendegiler. a) ta'sir ko'rsetiwshi derek -shaxs yaki topar basqasha etip aytqanda kommunikator. b) ta'sir mazmunı yaki mag'lıwmat. v) ta'sir quralı yaki mag'lıwmat jetkeiriwshi tarmaq. g) ta'sirdi qabıl etiwshi yaki auditoriya og'an isense ilim jastag'ılar mag'lıwmat da'rejesi pa'srek shaxslar ko'birek ju'rekke jaqın emotsional mag'lıwmatqa o'sh boladı. Bulardıń ha'tteki olardag'ı aa'rım negotiv sezimlerde du'zetiwshi mag'lıwmatlardı qaraydı aktivlirek boladı.Na'tiyjeligin asırıw ju'da'.... ushın ha'm kesellik qarsı yamasa zıyanlı a'detlerge qarsı qaratilg'an reklamalarda ko'rinse qorqınıshlı suwretler beriledi yamasa pikirlerdi o'zgertiwshi ushın berilip atırg'an xabar tın'lawshıda bar bolg'an bilimliklerden keskin pariqlıq qılsada onda jan'a mag'lıwmatqa salıstırg'anda isenim ha'm onı qabıl etiwge meyli ku'shli boladı. Ideologiyalıq mag'lıwmat jazba yaki awızsha eki ta'rizde jetkeziliw mumkin eger birnshisine gazeta jurnallar kitap ha'm oqıw qurallar jazbadereklerinde jıynalg'an mag'lıwmatlar kirse, ekinshisine lektiya oqıw sabaqları sa'wbetlesiwler o'tkiziliu kiredi. Bunnan tısqarı ideologiyalıq pikirler tu'rli ko'rkem ha'm whu'jjetli filmler, balalar yaki u'lkenlerge jaratılga'ın multfiller jetkeriwge boladı. A'hmiyetlisi olar xalıq ruwxıylıg'ı o'shpes tiykarısız keleshekke isenim oyatıwshi miyrasımız mazmunı menen sa'wlelendirilgen bolıw kerek. Mag'lıwmatlardın' mazmunı ha'm ta'sirshen'ligi olardıń massalıq bildirilgen yaki ko'rsetilgen ideyaların' a'piwayılıg'ınan ıqshamlılıg'ınan ha'm rawshan bayan etiliwine ko'p na'rse baylanıslı. Tın'lawshı ha'r so'zin tu'sinshe g'ana onda teren' qatnas qa'liplesedi. Bunnan tısqarı : birinshilik ha'm ekinshilik nızamıda bar onın' mazmunı sonnan ibarat da'slep qabıl etilgen mag'lıwmatın' mazmunın adamlarg'a

kshlirek ta'sir etedi, biraq tin'lawshı ta'repinen aqırında eslep qalın'ın mag'lıwmat yadına aralasadı bunı da ideologiyalıq ta'rbiya protsessinde esapqa alıw kerek. Balalar menen milliy ideologiyamız haqqında alıp barılatur'ın sa'wbetlesiwlerde ta'rbiyashı yaqi mug'allım o'zgelerden tayar sawallar ta'rtibin islep shıg'ıwı isletilgen tayanish so'zler u'lken a'hmiyetke iye. Bunda ha'r ga'p yaqi so'zdin' konkretligi turmıshlıg'ı ha'm obrazlılıg'ı u'lken a'hmiyetke iye. Ta'sir quralı. ta'rbiyada ja'ne bir usıl- mag'lıwmattın' qanday dereklerde beriliw ma'selesı o'zlestiriwshi auditoriya. Bul joqarıdag'ı ko'rsetilgendeı o'zin ele halıs bahalay almaytug'ın a'piwayı insanlar bolıp olarg'a o'z na'wbetinde mag'lıwmatlar juwmag'ı tu'snikli, belgili etiwshi mag'lıwmatlar unaydı. Ideologiya haqqındag'ı mag'lıwmatlar ha'm turmıshlıq, qısqa pikirlerde bayan etilip, olarda unamlı qatnashlıq qa'liplesedi. 2. Aktiv sotsiallıq jaqtan barkamal auditoriya. Bular mag'lıwmatlı zıyanlı jan'alıqlarg'a o'li insanlar bolıp, olarg'a ta'sir ko'rsetiwshi ha'r qanday informatsiya mashqalalı, za'ru'r tartısıwlar bolg'anı maqul. Studentler magistrant ha'm aspirantlar ha'm basqalar usılar qatarında. 3. «Isenimi to'men» auditoriya. Bular belgili sebeplerge qaray ta'rbiyası awır adamlar toparına kirip qalg'an, o'mirde o'z maqseti joq ha'm qa'lewleri joq, o'z u'stinde islemeytug'ın insanlar. Olar arasında tiykarınan jaslar ha'm jas o'spirimler ko'p boladı. Diniy ahidapapaslardıń quramına tu'sip qalg'an jaslarda solar qatarınan. Olar jan'alıqlarg'a, olardıń usınıslarına bay bolg'an informatsiyag'a o'sh boladı. Sonın' ushın bunday toparlarg'a adamlarg'a abıraylı adamlar arqalı ta'sir ko'rsetiw maqul. 4. «A'hmiyetli u'y» auditoriyası- bul tiykarınan u'y biykeleri, g'arrı adamlar ma'lim sebepler menen mayıp bolıp tiykarı waqtın yde o'tkizedi. Olardı turmıshlıq vidiofilmler qızıqlı ko'rsetiw ha'm ko'rinisler o'zine tartadı. Usıdan kelip shıg'ıp bunday insanlar ushın ideologiyalıq informatsiya tarlang'an olardıń a'piwayılılıg'ı, haq kewillik umtılıwshılılıg'ı ha'm insanıylılıg'ı itibarlı za'ru'rılıgın esapqa alıp is ju'rgizilse na'tiyjeli boladı. Olar ko'p uy jumısları menen ba'nt bolg'anı ushın so'ylesiwler ha'm ushırasıwlar olardıń dem alıw waqıtlarına bag'darlanıwı milliy udimler u'rp-a'detlerimizdin' baxalı ta'replerinen paydalanıw ta'sir waqtı ha'm ornı ma'selesin ma'ha'lle iskeleri ha'm hayal-qızlar komiteti menen birgelikte oylap qoyıw kerek boladı. Ideologiyalıq islerdi sho'olkemlestiriwde auditoriyanın' ulken yamasa kishiligide esapqa alınıw kerek. 100-200 -nan zıyat adam bolsa, bul u'lken 15-100 ge shekem adam bolsa, tek 15 ge shekem bolsa, kishi auditoriya esaplanadı.

Lektor biliwi kerek bolg'an qag'ıydalar:a) u'lken auditoriyada ortalıq talantının' ju'da' joqarı bolıwı. Ko'rgizbeli qurallardan paydalanıwda ju'da' anıqlıq bolıwı, sorawlardın' minimal da'rejede kem bolıwı. b) kishi auditoriyada soraw ha'm juwaplardın' maksimal mug'darda bolıwı, rasmi qatnasıwshılardan tısqarı bolıwı, notihning temag'a ta'n bilimlardin' quramalı bolıwı, oratorlıq talanttın' ortasha bolıwı mazmunın o'lshe beriwde do'retiwshilik jaqınlasıw. Bunnan tısqarı auditoriyanın' jas o'zgesheliklerin olardıń bilimlilik da'rejesin esapqa alıw kerek. Ideologiyalıq ta'rbiya islerinin' na'tiyjeliliginin' bahalaw miyzanları. Bul ju'da' na'zik ha'm juwapkerli is, eger bunday is 15 adamg'a shekem bolg'an auditoriyalarda a'melge asırıl'ın bolsa, onda tin'lawshı jaslar, ta'rbiyalanıwshılar yamasa studentlerdin' du'nya qarasın ayırıqsha so'ylesiwler jazba jumıslar ha'm olardıń jumısqa naqal ha'diyslerge bolg'an qatnasıqları arqalı anıqlap mashg'ulotlardı qayta-qayta o'tkiziw mu'mkin. Eger auditoriyada 15-100 adamg'a shekem bolg'an ortasha u'lkenlikte bolsa a'dette ta'dbir yamasa tu'rli temalardag'ı jıynalıslardı ja'm bolatug'ın adamlar gruppası na'zerde tutıladı onın' na'tiyjesin birinshi ret anıqlaw qıyın boladı. Sebebi psixologiyada sonday nızamlar bar, auditoriyanı qurawshı adamlar sanı barg'an sayın bir-birine uqsap baradı. Sonın' ushın 100 onan artıq 200-300 lik auditoriyanı toplap o'tkizilgen ruwxıy ha'm ideologiyalıq ilajlar.